

International Journal of Social and Educational Sciences (IJOSES)
Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi (USEBD)

2013 yılında yayın hayatına başlamış Sosyal ve Eğitim alanında özgün araştırmalara yer veren hakemli bir dergidir.

IJOSES’de yılda iki defa Haziran ve Aralık aylarında Türkçe ve İngilizce bilimsel makaleler yayınlanır. Ulusal ve Uluslararası sempozyumlarda ve konferanslarda sunulan bildiriler, belirtilmek şartı ile yayın için gönderilebilir. Sempozyumlarda sunulan bildirilerin basılmamış olması gerekmektedir. Yıl içerisinde gerekli görüldüğü takdirde özel sayılar da yayımlanmaktadır.

IJOSES’de yayınlanan yazılarda belirtilen düşünce ve görüşlerden yazar(lar)ı sorumludur.

IJOSES’e yayınlanmak üzere gönderilen ve en az iki hakemin olumlu görüşü sonrası yayın kurulunca kabul edilen makalelerin tüm yayın hakları IJOSES dergisine aittir.

Yayınlanan yazılar izinsiz olarak kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde çoğaltılamaz.

Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi’ne gönderilen her makale, editörler tarafından iThenticate, Turnitin ve gibi benzerlik programları ile benzerlik ve intihal kontrolünden geçirilir. % 25’in üzerinde benzerliğe rastlanan makaleler yazarına değerlendirme sürecine alınmadan iade edilir. Makalelerde ve diğer çalışmalarda intihale ve %25 üzerinde benzerliğe rastlanmazsa çalışmalar alanında uzman iki hakeme gönderilir. İki hakemin olumlu rapor vermesi durumunda makale yayımlanır. Hakemlerden birinin olumsuz rapor vermesi durumunda raporun içeriğine göre editör tarafından gerek görülür ise makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Üçüncü hakemin raporu olumluysa makale yayımlanır, değilse yayımlanmaz. Hakeme tanınan süre içerisinde makale değerlendirilmezse makale yeni bir hakeme gönderilir.

ASOS INDEX, Academia, Google Scholar, IdealOnline, ISAM (İslam Araştırmaları Merkezi), Research Bible, Research Gate, Scilit, TEI (Türk Eğitim İndeksi), tarafından dizinlenmekte. TÜBİTAK/ULAKBİM(TR) SBVT tarafından izlenmektedir.

Kapak Resmi: Eğitim sayı içeriği ile ilgili görseller

Editör / Editor

Prof. Dr. Selim Hilmi ÖZKAN
Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye

Alan Editörleri / Fields Editors

Prof. Dr. Ali Fuat ARICI	Yıldız Teknik Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Gürsoy ŞAHİN	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Hasan ÜNAL	Yıldız Teknik Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mustafa Sami TOPÇU	Yıldız Teknik Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Adriatik DERJAJ	Tiran Üniversitesi	Arnavutluk
Doç. Dr. Fatih DEMİREL	Bursa Uludağ Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mustafa SAĞDIÇ	Yıldız Teknik Üniversitesi	Türkiye

Yayın ve Danışma Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet G. AĞARGÜN	Yıldız Teknik Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ali TAŞ	Kırıkkale Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Bayram Ali ERSOY	Yıldız Teknik Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Enver SARI	Giresun Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Güven ÖZDEM	Giresun Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Hasan BABACAN	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA	Akdeniz Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. İbrahim ERDOĞAN	Muş Alparslan Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mehmet MELEMEN	Marmara Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Hüseyin TOROS	İstanbul Teknik Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Margaret A. PRICE	Texas Tech Üniversitesi	ABD
Prof. Dr. Remzi KILIÇ	Erciyes Üniversitesi	Türkiye

Prof. Dr. Şaban ORTAK	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Yüksel DEMİRKAYA	İstanbul Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Yüksel KAŞTAN	Akdeniz Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Abdullah KAYA	Cumhuriyet Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Âdem C. ÇEVİKEL	Yıldız Teknik Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Ahmet KÖÇ	Akdeniz Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mustafa BIYIKLI	Kırğızıstan Türkiye Manas Üniversitesi	Kırğızistan
Doç. Dr. İsmail KIVRIM	Gaziantep Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mustafa ŞEKER	Yıldız Teknik Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Remziye CEYLAN	Yıldız Teknik Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Trenia WALKER	The University of New Mexico	ABD
Dr. Hatem TÜRK	Giresun Üniversitesi	Türkiye
Dr. Sacit UĞUZ	Mustafa Kemal Üniversitesi	Türkiye
Dr. Saim YÖRÜK	Çorum Karatekin Üniversitesi	Türkiye

İÇİNDEKİLER / CONTENTS**Araştırma Makaleleri****Ceren Utkugün & Şaban Ortak**

İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Sosyal Bir Yardım Olarak Kızılay Aşevleri
Red Crescent Soup Kitchens as a Social Aid during the Second World War
113-132

Hüseyin Hilmi Aladağ

1960'lar Sonrası Kütüphanecilik Tarihimiz İçinde Bazı "Kütüphane Haftası" Afişlerinin Roland
Barthes'in Göstergebilim Metodu Çerçevesinde Analizi
*In Our History of Library after 1960s; Analysis of Some "Library Week" Posters in The Framework
of Roland Barthes's Semiotics Method*
133-147

Ceylan Gazi Uçkun & Fatma korkmaz & Serdar Yener

Öz-yönelimin Yaşam Tatmini Üzerindeki Etkisinde Girişimcilik Algısının Aracı Rolü
*The Mediating Role of Entrepreneurship Perceptions on the Relationship Between Self Orientation
and Life Satisfaction*
148 – 166

Hülya Sönmez

Dil Bilgisi Eğitim-Öğretiminin Araştırma Kapsamı ve İnceleme Yöntemlerinin İncelenmesi
*Examination of the Studies on Grammar Education-Teaching Process depending on Scope and
Analysis Method*
167 – 188

Yüksel Kaştan

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Alman Basınında Yansıması (Ekim- Kasım 1918 Tarihleri
Arasında)
*The Reflection of Mondros Ceasefire Agreements in the German Press (Between October And
November 1918)*
189 – 211

Kitap Tanıtımı / Book Review**Burak Sözer**

Pilancı, H. (2019). Açık ve Uzaktan Türkçe Öğrenme Sistemleri İçin Ölçütler. Ankara: Pegem
Akademi, 75 s. ISBN 978-605-241-708-9
212 – 216

İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Sosyal Bir Yardım Olarak Kızılay Aşevleri*

Red Crescent Soup Kitchens as a Social Aid during the Second World War

Ceren Utkugün** & Şaban Ortak***

Öz

1929 Dünya Ekonomik Krizinin etkileri devam ederken İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. Bu durum savaşın olumsuz ekonomik etkilerinin daha yoğun biçimde yaşanmasına neden olmuştur. Savaş yıllarında askeri harcamaların artması, üretimin ve ithalatın azalması halkın üzerinde ağır bir ekonomik yük oluşturmuştur. Enflasyon toplumda ekonomik bunalım oluşturmuş, ekonomik güçlerin askeri alana kaydırılması tarımsal üretimde azalmalara yol açmış, besin maddeleri sıkıntısı sonucunda karne uygulamaları başlamış, yer yer kıtlık yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla savaş dışı kalmaya çalışan Türkiye seferberlik ilan etmiştir. Seferberlik ilanı dış tehditlere karşı milli müdafaa tedbiri olarak değerlendirilse de sonuçları itibariyle ülkede işe sorunu yaşanmasına yol açmıştır.

Savaş yıllarında yaşanan ekonomik sıkıntıları hafifletmek amacıyla çeşitli ekonomik ve sosyal tedbirler alınmıştır. Ekonomik müdahalelerle savaş enflasyonu önlenmeye ve sosyal politikalarla savaştan kaynaklanan toplumsal sorunlar hafifletilmeye çalışılmıştır. Sosyal politika tedbirlerinde devletin yetmediği alanlarda sosyal yardım cemiyetleri ve gönüllü kişilerin yardımları ile desteklenmiştir. Bu çalışmada İkinci Dünya Savaşı yıllarında artan yoksulluk sonucunda özellikle kentlerde yaşanan açlığı hafifletmeye çalışan Kızılay aş evlerinin çalışmaları dönem basınından faydalanılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Kızılay, Aşevi.

Abstract

As the effects of the world economic crisis continued in 1929, the Second World War began. This situation has led to a more intense experience of the negative economic effects of the war. During the war, the increase in military spending, the decrease in production and imports created a heavy economic burden on the people. Inflation created an economic crisis in the society, the shift of economic forces to the military area caused decreases in agricultural production, as a result of the shortage of food items, card applications began, there was a shortage of places. Turkey, which tried to remain out of war with the start of the Second World War, declared a mobilization. Although the declaration of mobilization was considered as a measure of national defense against foreign threats, it has led to a problem of occupation in the country as a result.

Various economic and social measures were taken to alleviate the economic difficulties experienced during the war. Economic interventions aimed at preventing war inflation and alleviating social problems caused by war with social policies. Social policy measures were supported with the help of social assistance societies and volunteers in areas where the state was not able to afford them. As a result increasing poverty during the Second World War years, the studies of Red Crescent society soup kitchens, which try to alleviate the hunger experienced especially in cities, have been examined.

Keywords: The Second world, Red Crescent Society, Soup Kitchens.

* Bu makale "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Ekonomik Sıkıntıların Sosyal Hayata Etkileri (1939-1945)" adlı doktora tezinden üretilmiştir. Bu tez çalışması AKÜ Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'nce desteklenmiştir. Proje No: 13.SOS.BİL.02.

** (Dr); Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, cerendemirdelen@hotmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0002-5911-9175

*** (Prof. Dr.) Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, sortak@aku.edu.tr ORCID: orcid.org/0000-0001-9180-0158

Extended Summary

As the effects of the world economic crisis continued in 1929, the Second World War began. This situation has led to a more intense experience of the negative economic effects of the war. During the war, the increase in military spending, the decrease in production and imports created a heavy economic burden on the people. Inflation created an economic crisis in the society, the shift of economic forces to the military area caused decreases in agricultural production, as a result of the shortage of food items, card applications began, there was a shortage of places. Turkey, which tried to remain out of war with the start of the Second World War, declared a mobilization. Although the declaration of mobilization was considered as a measure of national defense against foreign threats, it has led to a problem of occupation in the country as a result.

Various economic and social measures were taken to alleviate the economic difficulties experienced during the war. Economic interventions aimed at preventing war inflation and alleviating social problems caused by war with social policies. Social policy measures were supported with the help of social assistance societies and volunteers in areas where the state was not able to afford them. As a result of increasing poverty during the Second World War years, the studies of Red Crescent society soup kitchens, which try to alleviate the hunger experienced especially in cities, have been examined.

The relief axis of Red Crescent, who manages to organize in peace time as well as in wartime, is very broad. In addition to extending hands to the public at all times, military aid, prisoner aid, migrant aid, ash pits, dispensaries, hospitals, polyclinics, and mobilizing the ones are the services offered by Red Crescent. During this period, while other social assistance activities sought to alleviate poverty at normal levels, the Red Crescent sought to provide minimum conditions for the survival of the Famine-related segments and victims through emergency interventions. For this reason, one of the most basic activities during the war was to open the kitchens and distribute food and clothing to the poor. While making these contributions, Red Crescent received financial support from CHP, people's houses and wealthy sections.

With the increasing poverty during the Second World War, the Red Crescent also supported the aid activities of people affected by natural disasters that occurred frequently during the war years through vaccines and other aid campaigns. During the Second World War, One of the most basic activities of Red Crescent other than natural disaster relief was to open the kitchens and make clothing and food aid to the poor.

Red Crescent, identified with Hızır in the eyes of the people, tried to remedy the poverty of the people with his food, clothing, fuel, cleaning supplies and money. During the war, Red Crescent, who cooperated with the Ministry of National Defense, provided Civil Defence Information Services as well as clothing and cash to the soldiers. In fact, the aid materials collected by other social aid organizations have also been delivered to the unions.

Among the services of Red Crescent are nutrition and health care services for the people who are most concerned. Health care services are offered to the poor for free hospitals, dispensaries and polyclinics are at the top. Nutritionists have also opened and operated soup houses outside the time of crisis. During the wars, the migration following the wars, and during the dpal disasters, he established a soup kitchen in crisis areas and distributed food and bread to those who needed it. In addition to the extraordinary circumstances, the students and poor public calorie has distributed plenty of hot food.

The governments of the period of war, which were inadequate in the face of the cost of life caused by the Second World War and the poverty caused by the economic distress, gave Red Crescent financial support for the establishment of new soup kitchens. During these years, Red Crescent opened new kitchens and even founded mobile kitchens and tried to provide services to all the places needed. The people also helped Red Crescent in its strength. The aid were published in the newspapers of the period, and other citizens were encouraged to participate in the aid.

Giriş

11 Haziran 1868 tarihinde Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti adıyla kurulan Kızılay Derneği, 14 Nisan 1877’de Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti; saltanatın kaldırılması üzerine 2 Kasım 1922’de Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 28 Nisan 1935’te Türkiye Kızılay Cemiyeti ve 1945 yılında da Türkiye Kızılay Derneği adını almıştır. Gerçekleşen bu isim değişiklikleri kurumun ilkeleri üzerinde hiçbir değişikliğe yol açmamıştır. Dünyada yardımın kurumlaşmasına öncülük eden Kızılhaç Derneği’nin insanlar arasında din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin yardımlaşma ilkeleri Kızılay’ın da parolası olmuş, kurum bu ilkeler ışığında insanların yardımına koşmuştur (Akgün-Uluğtekin, 2001: 1).

Kızılay Cemiyeti’nin kuruluş amaçları şöyle belirlenmiştir: (Çapa, 2010: 19) “*Kızılay herşeyden önce elindeki bütün imkanlarla savaşta ordulardaki hasta ve yaralıların tedavileriyle ilgilenerek kara ve deniz kuvvetleri sağlık heyetlerine yardımcı olacaktı. Yaralılar için savaş alanlarına yakın yerlerde karada seyyar ve sefer hastaneleri ile yardım heyetleri ve sıhhiye trenleri bulunduracak, denizde ise hastane gemileri hazırlayacaktı. Herhangi bir savaş durumunda Kızılay bir yıllık gelirini aşmayacak şekilde uygun miktarda bir mablağ sarf edebilecekti. Cenevre ve Lahey konferanslarında alınan kararlar gereğince yabancı devletlerin muharip ordularındaki hasta ve yaralılara da yardımda bulunabilecekti.*” Kızılayın kuruluş amacı savaş zamanlarında yaralı ve hasta askerlere yardım etmek olmasına rağmen desteğini sadece askerlere yönelik yürütmemiştir. Kızılay savaş mağduru siviller için aşevleri ve çayhaneler açmıştır. Buralarda sayıları milyonları geçen kişileri doyurduğu gibi giyecek yardımında da bulunmuştur. Cemiyet savaşın olmadığı zamanlarda da önemli görevler üstlenerek deprem, yangın gibi felaketler sırasında zarar görenlere yardım elini uzatarak yaralarını sarmaya çalışmıştır. Cemiyet yardım faaliyetlerini sürdürürken gerekli malzemeleri karşılayabilmesi için maddi desteğe ihtiyaç duymuştur. Bu desteğin sağlanması

ise halkın ilgisi ve yaptıkları bağışlarla mümkün olabilmiş; bu yüzden sık sık halkın her kesiminden yardım talebinde bulunmuştur (Sezer-Metin, 2013: 168-169).

İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Ekonomik Durum

1939 yılı Eylül ayında Almanya’nın Polonya’ya saldırısıyla başlayan İkinci Dünya Savaşı, Türk ve Dünya tarihinde yoğun askeri, siyasi, ekonomik gelişme ve değişmelerin yaşandığı bir süreç olmuştur. İkinci Dünya Savaşı başta Avrupa olmak üzere, I. Dünya Savaşı’ndan sonra kurulmuş olan dünya güçler dengesinin yıkılmasına, birçok yerde siyasi haritanın bozulmasına, savaştan kaynaklanan büyük ve önemli sorunlara, yıkıntılara; bunlarla birlikte, savaş sonunda uluslararası güçler dengesinde bir boşluğun doğmasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşının en önemli yönlerinden biri cephelerde süren ordular arasındaki askeri mücadelelerle sınırlı kalmayarak, cephe gerisindeki sivil insanları etkiler hale gelmesidir. Bu durum cephe gerisinde yaşayan sivil halkın gündelik yaşamını doğrudan etkilediği için sosyal ve ekonomik hayatı savaş koşullarına göre düzenlemeyi zorunlu hale getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı süresince ve ardından yaşanan gelişmeler Türk siyasetinde, ekonomik ve toplumsal hayatta oldukça önemli değişiklikler meydana getirmiştir (Pınar, 2016: 140).

1939-1945 yılları arasında Türkiye de dünyadaki savaş ekonomisi dönemine girmiştir. Savaşa fiilen katılmamakla birlikte savaş ekonomisinin koşullarını tüm ağırlığı ile yaşamıştır. Bu dönemde iktisadi yatırımlar durmuştur. Tarım kesiminde olağanüstü vergilendirme, çalışma yaşındaki iş gücünün savaş nedeniyle silah altına alınması gibi nedenlerle üretimde önemli azalma olmuştur. Askeri harcamalar yükselmiş, devletim her türlü tüketim malından büyük miktarda satın alması yurtiçi fiyatları arttırmıştır. Üreticiler ve toptancı büyük tüccarlar stokçuluk, karaborsa gibi yollarla büyük kazançlar sağlamışlardır. Hükümet, savaştan kaynaklanan sıkıntıları hafifletmeye ve bu durumdan bazı kişilerin aşırı kazanç elde etmesini Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi gibi kanunlar ve uygulamalarla önlenmeye çalışılmıştır. Devletin fırsatçıları engelleme amaçlı kontrol tedbirleri durumdan faydalananları memnun etmemiş, zaten zor hayat koşullarında yaşayan halkın yoksulluğu, sıkıntıları ve dolayısıyla hoşnutsuzluğu giderek yükselmiştir (Yenal, 2013: 73-93; Pamuk, 2015: 199-208).

İkinci Dünya Savaşı yıllarının artan yoksulluk koşullarında CHP, parti teşkilatından da yararlanarak yoksullara yardım faaliyetlerini artırmıştır. 1940’lı yıllarda parti yöneticilerinin girişimleriyle il, ilçe merkez binalarında birçok yardım cemiyeti kurulmuştur. Yoksullara yardım amacıyla faaliyet gösteren Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Yardım Sevenler Cemiyeti, Fukaraperver Cemiyetleri, Okul Çocuklarını Himaye heyetleri oluşturulmuştur (Ökte, 2018: 183). İkinci Dünya Savaşından kaynaklanan ekonomik sıkıntılarla zor durumda kalan insanlara Kızılay çeşitli şekillerde yardımda bulunmuştur.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında artan yoksullukla birlikte; bu yıllarda sıklıkla meydana gelen deprem, sel gibi doğal afetlerden etkilenen kişilere yapılan sosyal yardım faaliyetlerine Kızılay da aşevleriyle ve diğer sosyal yardım kampanyalarıyla katkıda bulunmuştur. Kızılay’ın İkinci Dünya Savaşı’nın yol açtığı yoksulluk ve o dönemde yaşanan doğal afetler karşısında en önemli rolü,

sorunlara acil ve geçici tedbirlerle müdahale etmek, özellikle kentlerdeki açlık tehlikesini hafifletmek olmuştur. Bu dönemde diğer sosyal yardım faaliyetleri normal derecelerdeki yoksulluğu hafifletmeye çalışırken, Kızılay acil müdahalelerle açlık sınırındaki kesimlerin ve afetzedelerin yaşaması için asgari koşulları sağlamaya çalışmıştır. Bu nedenle savaş boyunca en temel faaliyetlerinden biri aşevleri açmak ve yoksullara giyecek ve yiyecek dağıtmak olmuştur. Kızılay bu yardımları yaparken CHP, Halkevleri ve varlıklı kesimlerden maddi destek almıştır (Metinsoy, 2007: 349).

Kızılay yardımlarını duyurmak, halkı yardımda bulunmaya teşvik etmek adına Kızılay haftası içinde propaganda faaliyetlerini arttırmıştır. 1 Temmuz 1939'da başlayacak Kızılay haftasında Kızılay'ın savaşta ve barışta yaptığı hizmetler, sel, yangın, deprem, salgın hastalık ve kıtlık gibi felaketlerde gösterdiği fedakarlık ve yardımların halka anlatılması için çeşitli faaliyetler yürütülmüştür. İstanbul'un her tarafına dağılmak üzere Kızılay'ın yardım şekillerini gösteren renkli afişler bastırılmıştır. Kızılay Haftası devam ettiği sürece amatör temsil heyetleri Kızılay yardımlarını gösteren temsiller vermiş, İstanbul'un tanınmış ticarethaneleri vitrinlerini Kızılay'a ayırmış, Ankara Radyosu da devamlı şekilde yayın yapmıştır (Cumhuriyet 26 Haziran 1939; Cumhuriyet 29 Haziran 1939). Kızılay Haftası münasebetiyle Kızılay Merkez Binası ile şubeleri bayraklarla süslenmiş, gece özel ışıklandırma yapılmıştır. Birçok semtte duvarlara halkı Kızılay'a yardıma teşvik eden sözler asılmış, hoparlörlü otomobiller şehri dolaşarak Kızılay'ın büyük hizmetlerinden bahsetmiş ve Kızılay propagandası yapmıştır. Birçok sinemada da Kızılay'a üye kaydını teşvik edici yayın yapmıştır. Kızılay ev ve ticarethanelere dağıttığı belgelerle halkı Kızılay'a üye olmaya davet etmiştir (Cumhuriyet 2 Temmuz 1939; Cumhuriyet 3 Temmuz 1939).

Çocukların sosyal yardım duygularını kuvvetlendirmek amacıyla okullarda Kızılay Gençlik Kolları oluşturulmuştur. Gençlik Merkezlerine din, dil, ırk farkı gözetmeksizin 7-18 yaş arası kız-erkek öğrenciler üye olabilmıştır. Kurumun gelir kaynakları devlet yardımları, üye aidatları, yerli ve yabancı bağışları ile yardımları, malzeme, yayın satış gelirleri (şefkat pulları, okul karneleri, öğrenci belgeleri, kitaplar vb.), sosyal etkinlik gelirlerinden (sinema, tiyatro, paralı kamplar, prevantoryumlar vb.) elde edilmiştir (Cumhuriyet 5 Mart 1940; Bulut, 2007: 108). Bu teşkilatın bulunduğu okullarda öğrenciler fakir arkadaşlarının yiyecek, giyecek ve kitap gibi ihtiyaçlarını temin etmişlerdir. Maarif Vekaleti, müfettişleri okulları teftiş ederken Kızılay Gençlik Merkezlerinin faaliyetlerini de incelemekle görevlendirmiştir (Cumhuriyet 5 Mart 1940). Kızılay'ın faaliyetleri TBMM genel kurulunda da gündeme gelmiş ve çalışmalarla ilgili memnuniyet ifade edilmiştir. Örneğin Erzincan Milletvekili Behçet Kemal Çağlar gidişattan memnuniyetini 1943 Umumi Meclis Görüşmelerinde "*Kızılay Gençlik Kurumlarının rapordaki ümit verici izahlara göre epeyce geliştiğini sevinçle görüyoruz. Çocuklarımızın maneviyatını yaratmakta, millet birlik ve beraberliğini küçük yaştan duymalarını sağlamakta büyük rolü olan bu kurumların daha yaygın ve başarılı olmalarını candan diliyorum*" sözleriyle ifade etmiştir (Türkiye Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi, Umumi Meclis Zabtı, 1943; akt. Bulut, 2007: 111).

Kızılay yoksul halka yiyecek, giyecek ve para yardımları yaparak yoksulluklarını hafifletmeye çalışmıştır. 1939 yılı başında Kızılay Burdur'da fakirlere para yardımında bulunmuştur (Akşam 22

Ocak 1939). Kızılay İzmir Merkezi yaklaşan Kurban Bayramı münasebetiyle 300 yoksul öğrenciye elbise dağıtmış, 350 yoksula elbiselik kumaş vermiştir (Cumhuriyet 2 Kasım 1939; Ulus 13 Kasım 1939). 1941 yılı başında Ankara Kızılay Merkezi Kurban Bayramında fakir halka dağıtmak üzere kurban eti kabul edeceğini ilan etmiştir. Kızılay Ankara Merkezi'nin Şefkat Yurdunda kurduğu yardıma muhtaç öğrenci ve aile aşevinden her gün 1.000 kişi yemek almıştır. 1941 yılı içinde Karadeniz Bölgesi'ndeki bazı şehirlerde iâşe darlığı yaşanması üzerine ihtiyaç sahibi insanlara 90.000 liralık yardım yapılmıştır. Ankara ve İstanbul'daki okullarda fakir ve kimsesiz çocuklara 58.000 liralık yardım yapılmış, Trabzon köylerinin muhtaç halkına 2.000 lira yardımda bulunulmuştur (Ulus 6 Ocak 1941; Metinsoy, 2007: 351-352).

1942 yılı başında İstanbul Beyazıt Kızılay Şubesi bölgesindeki fakirlere 3.000 kilo kömür dağıtmış, aile başına 10 kilo kömür düşmüştür. Şubat ayı içinde Beşiktaş Kızılay Cemiyeti bölgesindeki fakir halktan 100 kişiye pirinç, sadeyağ, fasulye, mercimek, patates, soğan, sabun ve 600 kilo kömür dağıtmıştır. Çok çocuklu ve yardıma muhtaç ailelere de para yardımı yapmıştır (Vatan, 26 Ocak 1942; Vatan 13 Şubat 1942). Trabzon, Rize, Samsun, Giresun'da fakir halka kış mevsiminde bölgede ekmeklik yerine kullanılan mısır dağıtılması konusunda incelemeler yapılmış; halka 1.500 ton mısır dağıtılması kararlaştırılmıştır (Akşam, 9 Haziran 1942; Akşam 5 Temmuz 1942). 4 Mart 1943 tarihinde Antakya Kızılay Kurumu ile Yardım Sevenler ve Yoksullara Yardım Cemiyetlerinin ortak çalışmaları ile 180 öğrenciye her gün yemek verilmeye başlamıştır. Bursa halkının Kızılay'a bağışladığı parayla yoksul vatandaşlara yemek, giyim eşyası, un, ekmek dağıtılmış ve yoksul hastalar tedavi ettirilmiştir. Malatya Kızılay Kurumu da yardımda kullanmak üzere bütçesine 9.000 liralık tahsisat koymuştur (Ulus 4 Mart 1943; Ulus 8 Mart 1943; Ülkü 16 Mart 1943).

Öğrencilere yağmurluk muşamba, çorap ve yün kazak gibi kış mevsimi için gerekli eşyalar dağıtılmış, yoksul kadınlar için ise entari, yün eteklik ve kazak hazırlanmıştır. Bu gibi yardım haberlerini geniş listeler halinde *Kızılay Dergisi*'nden izlemek mümkündür. 1944 yılının ilk 3 ayı içinde Ankara'da muhtaçlara giyim eşyası yardımı yapılmıştır. Karadeniz Ereğli'sinde 30 Ağustos 1944 tarihinde yoksul çocuklar için geniş katılımlı bir sünnet düğünü yapılmıştır. (Akşam 29 Ekim 1943; Metinsoy, 2007: 352-353). Bursa Kızılay Merkezi Ankara Genel Merkez'den gördüğü yardımla Bursa'daki 3.000 yoksul çocuğa yemek vermeye başlamıştır. 1944 yılı Eylül ayında çalışmak zorunda kalan çocukların iâşelerinin temin edilerek okul ihtiyaçları karşılanmıştır. Kızılay'ın ilkokul çocuklarına yaptığı yardımın genişletilmesi kararlaştırılmıştır (Cumhuriyet 17 Ocak 1944; Akşam 21 Eylül 1944).

Kızılay; yoksulluğun ve sabit ve dar gelirlilere yönelik sosyal yardım faaliyetlerinin arttığı 1943 yılında Ankara Halkevi Sosyal Yardım Şubesine 500 lira yardım yapmış, İzmir Veremle Mücadele Derneği'ne 30.000 lira bağışlamıştır. Savaş döneminde artış gösteren verem hastalığıyla mücadele kapsamında İstanbul Üniversitesine 1.000 lira yardımda bulunmuş, üniversite harici veremli yüksek okul öğrencilerinin tedavileri için 1.000 lira tahsis etmiştir. İzmir Kızılay Merkezi idaresindeki dispanserlerde birçok veremli hasta muayene edilmiştir. Çocuk Esirgeme Kurumuyla beraber yoksul ve kimsesiz çocuklar sünnet ettirilmiştir. Ayrıca Kızılay askeri seferberlikle birlikte artan

asker sayısı nedeniyle devlete önemli bir maddi yük bindiren askerlerin giyim eşyası konusunda devlete destek olmuş ve vatandaşı orduya yardım konusunda bilinçlendirerek kampanyalarla giyecek eşya ve bağış toplamıştır. 160.175 liralık para bağışı ile ordu için temin edilen bağış toplamı yaklaşık 1 milyon lirayı geçmiştir (Metinsoy, 2007: 353-354). Savaş yıllarında Kızılay Milli Müdafaa Vekaleti'ne de yardımcı olmuştur. Bu yardımların başında sivil savunma bilgilendirme hizmetleri, erlere sağladığı giysi ve nakit para yardımları gelmektedir. 1941 yılında erlere tutarı 894.384,95 lirayı bulan yün fanila, kazak, çorap, eldiven ve giyecek eşyası yardımı ile birlikte 160.175,25 liralık para yardımı yapmıştır. Bu dağıtım 1942'de de sürmüş, Kızılay Milli Müdafaa Vekaleti'ne erlere dağıtılmak üzere 304.516,11 lira tutarında giyecek eşya yardımı yapmıştır (Akgün-Uluğtekin, 2001: 249).

Kızılay sadece yoksullara değil doğal afetlerden zarar gören insanlara da yardım etmeye çalışmıştır. Savaş döneminde Türkiye birçok deprem, sel ve heyelan gibi doğal afetleri yaşadığı için doğal nedenlerden kaynaklanabilecek muhtemel sosyal sorunların ve hoşnutsuzlukların önünü almak ve açlık, salgın hastalık gibi risk unsurlarını ortadan kaldırmak açısından Kızılay'ın acil yardımları ayrı bir önem kazanmıştır. Kızılay doğal afetlerden zarar gören insanlara yaptığı yardımlara maddi destek sağlamak için basına “*Yurttaş! Felaketzedelere yardımın az bile olsa çöken bir çatıya sende bir çivi çakabilirsin, yardımını esirgeme*”; “*Yurttaş vaktinde yardıma koş, felaketzedelerin yarasını daha sıcak iken sar.*” gibi ilanlar vermiştir (Ulus 2 Aralık 1943; Ulus 3 Aralık 1943; Metinsoy, 2007: 353). Kızılay deprem, sel, heyelan, kuraklık ve yangın gibi doğal afet bölgelerine yardım götürmüş, faaliyetleri basında geniş bir şekilde yer almıştır. Ayrıca tüm ülke çapında yardım kampanyaları açarak halkı bilinçlendirmiş ve yardıma davet etmiştir (Cumhuriyet 25 Eylül 1939; Ulus 25 Eylül 1939; Cumhuriyet 30 Aralık 1939; Akşam 30 Aralık 1939; Ulus 30 Aralık 1939; Ulus 31 Aralık 1939; Ulus 4 Ocak 1940; Cumhuriyet 1 Ocak 1940; Akşam 7 Ocak 1940; Cumhuriyet 5 Ocak 1941; Cumhuriyet 15 Şubat 1941; Cumhuriyet 14 Şubat 1941; Cumhuriyet 9 Mart 1941; Cumhuriyet 23 Eylül 1941; Cumhuriyet 24 Eylül 1941, Cumhuriyet 27 Eylül 1941, Cumhuriyet 30 Eylül 1941; Cumhuriyet 4 Temmuz 1942; Tekeli-İlkin, 2014: 112; Akgün-Uluğtekin, 2001: 189, 194-195; 198-201; 227-228; 232-233).

Kızılay'ın Aşevleri Vasıtasıyla Yaptığı Yemek Yardımları

Kızılay'ın sunduğu pek çok hizmet arasında halkı en çok ilgilendirenler her zaman için beslenme ve sağlığa yönelik hizmetler olmuştur. Beslenme deyince ilk akla gelen kriz zamanları dışında da açılıp işletilen aşevleridir. Kızılay Cemiyeti savaşlarda, savaşları izleyen göçler sırasında veya doğal afetlerde kriz bölgelerinde aşevi kurarak ihtiyacı olanlara yemek ve ekmek dağıtmayı görev kabul etmiştir. Ancak olağanüstü durumlar dışında da öğrencilere ve yoksul halka kalorisi bol ve sıcak yemek dağıtmak Kızılay'ın başarıyla sürdürdüğü faaliyet olmuştur. Büyük kentlerde veya taşrada kurulan Kızılay mutfakları kapılarını düzenli veya düzensiz olarak yemek için başvuran yoksullara açık tutmuştur (Akgün-Uluğtekin, 2001: 243).

Kızılay'ın sosyal yardım alanındaki en önemli faaliyeti aşevleri kurulması olmuştur. Aşevleri İkinci Dünya Savaşı döneminde artan yoksulluk ve deprem felaketleriyle birlikte faaliyete geçmiştir

(Metinsoy, 2007: 349). İkinci Dünya Savaşı'nın oluşturduğu hayat pahalılığı ve ekonomik sıkıntının birkaç misline çıkardığı yoksulluk karşısında yetersiz kalan devlet bu dönemde bir kez daha Kızılay ile işbirliği yapmış, açlığı önleyebilmek için yeni aşevleri kurması için Kızılay'a maddi destek vermiştir. Bu yıllarda Kızılay halka sıcak yemek dağıtmak üzere yeni mutfaklar açmış, hatta gezici mutfaklar kurarak gerek duyulan her yere hizmet götürmeye çalışmıştır (Cumhuriyet 1 Şubat 1941; Akgün-Uluğtekin, 2001: 244).

1942 yılında savaş sıkıntılarının en çok açlık şeklinde yansıdığı İstanbul'da yoksul öğrencilere erzak ve yakacak dağıtmak ve yoksul halka her gün sıcak yemek vermek üzere aşevi kurmak için 7 kişilik komite oluşturulmuştur. Komite yoksulların saptanması ve gıda dağıtımını işlerini yürütmüştür. Aşevlerinin ayrıca bir komite merkez bürosu ve ücretli olarak çalışan memur ve hizmetlileri olmuştur (Akgün-Uluğtekin, 2001: 244). Yoksullara ve o dönemde sık sık karşılaşılan büyük kayıplara neden olan deprem mağdurlarına aşevlerinde yemek dağıtılmıştır. Kızılay aşevleri kurulmadan önce de fakirlere yiyecek, giyecek, para gibi yardım faaliyetlerinde bulunmuştur. 1942 yılında Mayıs ayı itibarıyla fakirlere para, yiyecek ve giyecek olarak 4.900 liralık yardım yapılmıştır. Veremlilere 1.082 lira ve gıdasız çocuklara 27.212 liralık yardım yapmıştır. Bu yardımların 1942 ve 1943'de artan darlıklar ve yoksulluk karşısında yetersiz kalması üzerine Kızılay 1943'ten itibaren yardım faaliyetlerini arttırmıştır. Bu seferki faaliyet, insanlar için asgari yaşama koşulu olan açlığın giderilmesi olmuştur. *Kızılay Dergisi*'nde "*Yiyecek noksanlığı ve pahalılığın birçok fakir aileyi müşkül duruma düşürdüğü için*" gelecek kış Kızılay'ın İstanbul'da fakir halka yardım etmeye başlayacağı, belirli bölgelerde açılacak aşevlerinde yoksulların doyurulacağı duyurulmuştur (Metinsoy, 2007: 349).

Savaş dolayısıyla gıda maddeleri fiyatlarının artışı yoksul aileleri zor duruma sokmuş, kışın gıda maddelerinin azlığı bu zorluğu bir kat daha arttırmıştır. Ticaret Vekaleti ve Kızılay Genel Merkezi 1943 kışı için yoksul aileleri sevindirecek önemli bir karar vermiştir. Öncelikle yalnız İstanbul'da uygulanmak üzere parasız yemek verecek aşevleri açılması çalışmaları başlatılmıştır. Bu aşevlerinin İstanbul'un çeşitli semtlerinde açılacağı ve yoksul ailelerin buralardan hazır yemek alabilecekleri belirtilmiştir. Kızılay idaresi aşevlerinin yerlerini tespit edilip gerekli malzemelerin süratle teminine başlamıştır (Vatan 24 Mayıs 1942). Aşevlerinin öncelikle İstanbul, Ankara, İzmir, Edirne ve Bursa'da, tercihen fakir mahallelerde açılması planlanmış ve gerekli hazırlıklar yapılmıştır. Hükümet ve Kızılay diğer illerde de aşevi açabilmek için incelemelerde bulunmuş ve bazı yerlerde seyyar aşevi usulünün uygulaması düşünülmüştür (Vatan 3 Haziran 1942).

Kızılay İstanbul Temsilciliği aşevleri kurulması için hazırlıklara başlamış, öncelikle Edirnekapı, Topkapı, Kasımpaşa, Eyüp, Üsküdar ve Beşiktaş semtlerinde açılması kararlaştırılmıştır. Birkaç seneden beri Eyüp, Haseki, Laleli ve Üsküdar'daki Ahmediye İmaretinde her gün 1.250 fakire sıcak yemek dağıtan Evkaf İdaresi'nin teşkilatından istifade edilerek harekete geçilmiştir. Eski imaretlerin kullanılmayan kazan ve mutfak aletlerinden elde kalanların kullanılması imkanları araştırılmıştır. Kızılay İstanbul temsilcisi Cemal Okan bu konuda basına şu bilgileri vermiştir (Cumhuriyet 5 Haziran 1942; Vatan 6 Haziran 1942):

“Hakiki muhtaçları tespit etmek üzere aşevi kurulacak bölgelerde kaymakamların reisliğinde Kızılay ve Parti temsilcileri ile ilkokul başöğretmenlerinin katılımı ile muhtaç cetvellerini hazırlamak üzere komisyon toplanacaktır. Aşevlerine verilecek gıda maddelerini stok etmek üzere Çırağan Sarayında bir depo tesisini düşünüyoruz. Bundan başka her bölgede birer tali depo da bulundurulacaktır. Şimdiden kati bir rakam söylenemez ise de 30.000 muhtaca günde bir defa sıcak yemek verilecektir.”

Ülkeye getirilmesi düşünüülüp sonradan vazgeçilen Yunan çocuklar için yapılan hazırlıklar bazı şehirlerde açılacak aşevlerine sarf edilmiştir (Cumhuriyet 6 Haziran 1942). İstanbul ve ülkenin gerek duyulan yerlerinde aşevleri oluşturularak fakir halka parasız yemek dağıtılması hazırlıkları ilerlemiş, Kızılay ile Evkaf İdaresi'nin işbirliği yapabileceği bildirilmiştir. Evkaf İdaresi'nin Eyüp, Üsküdar ve Haseki'deki günde 600 öğünlük yemek dağıtan imarethanelerinin genişletilmesine; Çapa, Topkapı, Kasımpaşa, Beşiktaş bölgesinde de aşevleri açılmasına karar verilmiştir. Eylül'un 15'ine doğru yemek dağıtımına başlanması ve ilk hamlede öğlen 10.000 fakire günde bir öğün yemek verilmesi kararlaştırılmıştır. Alınacak sonuca göre teşebbüsün genişletilebileceği, gerekirse yaz mevsiminde de yemek dağıtımına devam edileceği bildirilmiştir (Akşam 5 Temmuz 1942; Vatan 6 Temmuz 1942).

Evkaf ve Kızılay, İstanbul'un fakir semtlerinde çok sayıda insana hizmet edebilecek genişlikte aşevleri kurmaya karar vermiştir. Üsküdar, Fatih, Aksaray, Beşiktaş, Eyüp'te birer aşevi açılacağı, aşevlerinde Evkaf ve Kızılay'ın sıcak yemek dağıtacağı, kışın fakir halka yardım edileceği bildirilmiştir. İstanbul'da günde bir defa 10.000 kişiye yemek verilebileceği, Ankara'da da fakirlere yemek verilmesi için tedbirler alındığı belirtilmiştir (Akşam 8 Eylül 1942; Akşam 19 Eylül 1942; Akşam 27 Eylül 1942).

Aşevlerinde yemek yiyecek yoksul halk için fakirliklerini zabıta incelemesi ile belgelemeleri şartı getirilmiştir (Cumhuriyet 26 Ekim 1942; Cumhuriyet 28 Ekim 1942). Her ilçenin 2.000-5.000 fakir vatandaş tespit edeceği, yalnız bu tespit edilenlere yemek verileceği ilan edilmiştir (Akşam 14 Kasım 1942). 1942 yılı sonunda Kızılay'ın fakir halka vereceği sıcak yemek için açılan aşevlerinin miktarı ve açılacak aşevlerinde kaç kişinin sıcak yemek yiyebileceği hakkında defterler hazırlanmıştır. Hükümet ve Parti kanallarınca yapılan incelemeler sonucunda tespit maksadıyla hazırlanan cetvellerin önemli bir kısmı Kızılay aşevleri komitesine gönderilmiş, yemek alacak kişilere tebligat yapılmış ve yemek kuponlarının dağıtımına başlanmıştır.

İstanbul'da yemek dağıtımından yararlanacak kişilerin sayısı 1942 yılı Kasım ayı itibarıyla 16.300 olarak tespit edilmiştir. Bu sayının tespitinde *“Parti ve zabıta kanalları ile yapılan incelemeler hakiki fakirlerin sıhhatle meydana çıkarılmasını mümkün kıldığı ve bu sayede muhtaç olmayan kimselerin haksız yere aşevlerinden istifade etmelerinin önüne geçilmiş bulunduğu”* belirtilmiştir. Kızılay aşevlerindeki yemek dağıtımı için günde 4.000 lira harcanacağı hesaplanmış ve Cemiyetin bu teşebbüsünü öğrenen bazı tacirler Kızılay'a başvurarak yardım yapmaya başlamışlardır. Aşevleri komitesi reisi İstanbul Milletvekili Saadettin Uras yardımlar devam ederse aşevleri sayısının arttırılacağını söylemiştir (Cumhuriyet 25 Kasım 1942; Ulus 28 Kasım 1942).

Aşevlerine CHP Genel Merkez ve Hükümetin parasal desteği de ulaşmıştır. CHP Genel Merkezi aşevlerine her yıl 135.000 lira ayırmış, Hükümet değişen rakamlarda katkı yapmıştır. Aşevlerine tüccar kesimden de yardım etmeleri istenmiş, bu teklife Ticaret Vekaleti olumlu cevap vermiştir. Vekaletten alınan cevaba göre aşevleri 700.000 liralık tahsisat ile idare edilmiş, tahsisatın 100.000 lirası Ticaret Odası ve diğer 100.000 lirası da Ticaret ve Zahire Borsası tarafından temin edilerek, geriye kalan 500.000 lira ilgili daire tarafından verilmiştir (Akşam 5 Kasım 1942; Akgün-Uluğtekin, 2001: 245). Aşevleri ilk gündeme geldiğinde İstanbul Ticaret Odası da Zahire Borsası ile birlikte gelir fazlasından 200.000 lira bağışlamıştır. Ayrıca Ticaret Odası tüccarların aşevlerine yardım etmesi için çalışmıştır. Ticaret Vekaletince Ticaret Odası ile Ticaret Borsası tarafından aşevlerine 100'er bin lira verilmesi uygun görülmüş, 200.000 lira Kızılay'ın kasasına yatırılmıştır. Kızılay aşevleri için geniş oranda yardım gördüğünden fakirlere yardım işi o oranda geniş tutulmuş ve bu teşebbüs verimli olmuştur (Akşam 18 Kasım 1942; Cumhuriyet 11 Aralık 1942; Metinsoy, 2007: 350).

Dönemin gazeteleri incelendiğinde aşevlerinin faaliyete geçtiğine dair haberler yer almaktadır. Örneğin Akşam Gazetesinin 1 Aralık 1942 tarihli nüshasında İstanbul'un çeşitli noktalarında kurulan aşevlerinin yemek dağıtmaya başlayacakları duyurulmuştur. İstanbul'da Karagümrük, Topkapı, Eyüp, Beşiktaş, Üsküdar ve Laleli'de açıldığı; Kasımpaşa'da açılmak üzere olduğu ve aşevlerinin her aileye nüfus miktarına göre yemek vereceği belirtilmiştir (Akşam 1 Aralık 1942). Aşevlerinde açıldığı ilk gün kavurmalı bulgur pilavı dağıtılmış; sonraki günlerde nohut, fasulye, mercimek, patates yemeklerinin de verileceği bildirilmiştir. Kızılay aşevlerinden yemek alacak muhtaçlara nüfuslarına göre 1'den 5 kişiliğe kadar karneler verilmiş, karnesini mutfak gişesine gösterenin kabı büyük kepeçlerle doldurulmuştur. Aylık karne ücreti 30 kuruş olarak belirlenmiş, bir gün için alınan yemek 1 kuruşa gelmiş, bu 30 kuruşu veremeyecek halde olanların karne paraları Kızılay idarelerince verilmiştir. Aşevleri semtlerdeki bakımsız durumda olan ve Kızılay'ın tamir ettirdiği cami ve medreselerde açılmıştır (Akşam 2 Aralık 1942). (Bknz. Ek 1/2/3)

Kızılay aşevleri komitesi uzun zaman ihtiyaca yetecek miktarda kavurma, bulgur, patates, mercimek, fasulye, nohut, zeytinyağı ve sadeyağ stok etmiştir. Kızılayın aşevleri kanalıyla yaptığı yemek yardımları halkın beslenme ihtiyacına cevap vermiş, halkın kuruma olan itimadı artmıştır. Aşevlerinden uzak bölgelerde oturan muhtaçlara yemek dağıtılması konusunda yemeklerin seyyar kazanlarla taşınması ve dağıtılması kararlaştırılmış, dağıtım yerlerinin tespit ve temini ise kaymakamlara bırakılmıştır (Cumhuriyet 3 Aralık 1942; Akşam 5 Aralık 1942; Cumhuriyet 5 Aralık 1942).

Kurum fakir öğrencilere de farklı bir yöntemle yemek yardımı yapmayı kararlaştırmış, 3.400 fakir öğrenciye yemek verme hazırlıklarına başlamıştır. Yemek için erzağın okul idarelerine verilmesi, okulların yemek pişirerek muhtaç öğrencilere dağıtması kararlaştırılmıştır. Yemek yardımının üniversiteli muhtaç öğrencilere yayılması da düşünülmüş, üniversite teşekküllerinin pişirme ve dağıtmayı taahhüt ettikleri takdirde Kızılay erzak verebileceğini ilan etmiştir (Akşam 2 Aralık 1942). İmam, bekçi gibi aylık alan bazı kimselerin Kızılay aşevlerinden yararlandıklarına dair basında şikayet yazısı çıkması üzerine Kızılay aşevleri komitesi şikayetlerin yersiz olduğunu

belirtmiştir. Mahallelerde aşevlerinden yemek alacak fakirlerin tespitini Kızılay müessesesi üzerine almamış, bu vatandaşlar parti ve zabıta tarafından yapılan incelemeler sonucunda tespit edilmiştir (Cumhuriyet 11 Aralık 1942). (Bknz Ek 4)

1942 yılı sonunda İzmir’de 3 semtte muhtaç halka sıcak yemek dağıtmak üzere aşevi açılmış ve ilk yemek olarak etli fasülye dağıtılmıştır. Her biri 1.000 kişiye yemek dağıtacak olan bu aşevlerinde ilk yemeğin dağıtımına vali ve CHP müfettişi, belediye ve parti idare heyetleri reisleri ve Kızılay basın temsilcileri de bulunmuştur. 17 Aralık 1942 tarihli *Akşam* Gazetesi’nde Kızılay aşevlerine halkın yardımını ve desteğini sağlamak amacıyla şöyle bir ilan yer almıştır: “*Vatandaş bugün en büyük hayır Kızılay aşevlerine yardımdır. Canlı cansız kurbanlarınızı makbuz mukabilinde teslim ediniz.*” (Cumhuriyet 11 Aralık 1942; *Akşam* 17 Aralık 1942).

24 Aralık 1942 tarihinde İstanbul’da açılan aşevlerinin yedincisi ve sonuncusu olan Kasımpaşa aşevi kapılarını fakir halka açmıştır. Aşevleri komitesi reisi Kasımpaşa aşevinde 2.000 fakire yemek dağıtılmak üzere tertibat alındığını ve bu suretle İstanbul’da açılan 7 aşevinde sıcak yemek dağıtılan fakirlerin sayısının 15.000’i bulduğunu, ayrıca 4.500 lise öğrencisi ve Maltepe, Kartal, Bakırköy ve diğer semtlerdeki fakir halktan 1.000 kişi ile aşevlerinden yardım görenlerin sayısının 20.000’e yükseldiğini söylemiştir. Lise ve ortaokullara Kızılay depolarından yiyecek gönderilmesine başlanmış ve fakir öğrencilerin ay başından itibaren okullarda pişirilen sıcak yemekten faydalanabilecekleri belirtilmiştir. Kızılay aşevleri komitesinin yemek dağıtımında gösterdiği başarıyı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü takdirle karşılamış ve aşevlerini ziyareti esnasında komite reisi İstanbul Milletvekili Saadettin Uraz’a memnuniyetini bildirmiştir. Maltepe’de bir aşevi daha açılmış ve aşevi açılışının Maltepe’de büyük sevinç uyandırdığı basında yer almıştır (Cumhuriyet 24 Aralık 1942; Cumhuriyet 28 Aralık 1942).

Bakırköy’de açılan aşevinde her gün 500 yoksula sıcak yemek verilmiş, bu rakamla Kızılay’ın İstanbul’da her gün doyurduğu yoksul sayısı 21.900’a çıkmıştır. Kurum Genel Merkezi faaliyette bulunan aşevi ve öğrenci sofralarındaki 6.000’i aşkın mevcudu çoğaltmak amacıyla 100.000 liralık yardımda bulunmaya karar vermiş ve bu paranın 60.000 lirasını göndermiş, kalanını da ihtiyaçlara göre göndereceğini açıklamıştır (Ulus 4 Ocak 1943; Ulus 21 Ocak 1943). 1943 yılı başında İzmir’de Kızılay’ın 4 aşevi olduğu ancak sayının 9’a çıkarılması ve 15.000 kişiye hergün yemek verilmesi hedeflenmiştir. Bir yıl sonrasında ise Kızılay İzmir Merkezi’nin açtığı 7 aşevinde yaklaşık 10.000 vatandaşa sıcak yemek dağıtılmıştır (*Akşam* 15 Ocak 1943; Ulus 15 Ocak 1943; Cumhuriyet 16 Ocak 1944).

İstanbul’da aşevleri Hükümetin dar gelirlilere ve yoksullara yardım politikası ile 1943 yılının Ocak ayında da faaliyete devam etmiştir. Üsküdar, Laleli, Eyüp, Karagümrük, Topkapı, Kartal ve Beşiktaş’ta açılan ilk aşevlerinde Ocak ayı içinde 16.300 insana sıcak yemek verilmiştir. Kızılay aşevleri kısa zamanda yayılarak İstanbul’un yaklaşık 20 semtinde faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu aşevlerinde her gün 5.000’den fazla vatandaşa sıcak yemek dağıtılmıştır. Kızılay İstanbul dışında İzmir, Ankara, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Bursa, Samsun, Trabzon, Kahramanmaraş,

Malatya, Zonguldak ve Sivas gibi kent merkezlerinde de aşevleri kurmuştur (Metinsoy, 2007: 350-351).

Kızılay Genel Merkezi Edirne şubesine 20.000 lira göndermiş, bu yardımla ve Edirne’de temin edilecek diğer yardımlarla Edirne’de 4 aşevi açılacağı, Sanatlar Okulunda açılacak aşevi ile okullardaki muhtaç öğrencilere sıcak yemek verileceği duyurulmuştur. Edirne’deki aşevleri muhtaç ve yoksul öğrencilere sıcak yemek dağıtımına başlamıştır. İstanbul’da 1943 yılında 7.449.164 kap yemek, 1944 yılında 8.080.662 ve 1945 yılında 7.268.232 kap yemek dağıtılmıştır (Ulus 20 Ocak 1943; Ulus 24 Ocak 1943; Akgün-Uluğtekin, 2001: 245- 246).

Aşevlerinden istifade edecek olanları Hükümet ve CHP tespit etmiş, hazırlanan listelere göre yemek verilecek olanlara karne veya kuponlar dağıtılmıştır. Kızılay bu listelere göre her gün yemek vermiştir. Yemekler göre belirli gramajda ekonomik bir şekilde sunulmuştur. Genelde verilen yemekler zeytinyağlı fasulye, fasulye, kavurmalı nohut, mercimek, bulgur pilavı idi. Nüfus başına verilen bir kepçe bulgur pilavı 150 gram bulgur, 10 gram kavurma, 10 gram sadeyağ içermiştir. Ayrıca her yemekte adam başına 10 gram soğan, 300 gram odun, 7 gram tuz, 4 günde 1 gram sabun, 4 gram da soda sarf edilmiştir (Metinsoy, 2007: 350-351). Açlık gibi büyük bir felaketi önlemek amacıyla çalışmaya başladıklarından aşevlerinde yemek yiyenlere birer kap yemek verilebilmiştir. Savaş bittikten sonra aşırı yoksulluklar yavaş yavaş kaybolmaya başlayınca aş ocaklarında 1950 yılı başında etli yemek ve tatlı verilmeye başlanmış ancak bu uygulama Kızılay’ın o yılın doğal afetlerine de yetişmesi gerektiğinden ancak 5 ay sürdürülebilmiştir. Bundan sonra eski sisteme dönüşmüş bir başka deyimle açlığı önlemek esas alınmıştır. Kızılay aşevlerine çeşitli kesimlerden yapılan büyük yardımlara karşın 1944 yılında bir kap yemek ancak 12.15 kuruşa mal edilmiştir (Akgün-Uluğtekin; 2001: 244, 246).

1943 Şubat’ında Kızılay Ankara Merkezince idare edilen Şefkat Yurdu aşevinde 180’den fazla muhtaç vatandaşa her gün öğle yemeği verilirken Kızılay Ankara Merkezi tarafından bu yardım genişletilmiştir. Muhtaçlar mahalle, ocak birlikleri vasıtasıyla tespit edilmiş, bu şekilde toplanan beyannameleri inceleyerek geliri olmayan fakir vatandaşlardan 320 kişiyi de yemek verilen kişiler rasına dahil edilmiş, böylelikle hergün 500 kişiye sıcak yemek dağıtılmıştır (Ulus 5 Şubat 1943). Kızılay tarafından mütevazı bir bütçe ile idare edilen Ankara Aşevi çeşitli sebepler yüzünden kapanmak üzere iken Kızılay Ankara Merkezi, Ankara Ticaret Odasından yardım talep etmiştir. Ankara tacirleri Kızılay aşevinin kapanmaması ve yardımın devam etmesi için 26.000 lira taahhüt etmişlerdir. Gaziantep’te de yemek verilen 230 öğrenciden başka muhtaçlara sıcak yemek vermek üzere masrafları hayırsever vatandaşlar ve CHP tarafından karşılanan bir aşevi açılmıştır (Ulus 16 Şubat 1943; Ulus 5 Mayıs 1943).

26 Temmuz 1943 tarihinde Kızılay aşevlerinin faaliyetinin genişlemesi ve yardımların çoğaltılması için yeni kararlar alınmıştır. Edirnekapı, Eyüp, Topkapı ve Laleli aşevlerine ilaveten Kadıköy ve Feriköy’de aşevi açılması kararlaştırılmıştır (Cumhuriyet 26 Temmuz 1943). 2 Ağustos 1943 tarihinde Feriköy’de aşevi açılmıştır. Geniş ölçüde fakir halkla meskun olan bu semtin büyük bir ihtiyacına cevap veren aşevi açıldığı gün 2.000 kişiye sade yağlı bulgur pilavı dağıtmıştır. Bu

aşevi ile birlikte Kızılay'ın İstanbul'da yemek verdiği kişi sayısı 25.000'e varmıştır. Ağustos sonlarına doğru Kadıköy ve civarı fakir halkı için 9. aşevinin açılacağı ve 1.000'den fazla fakire yemek dağıtılacağı ilan edilmiştir. 16 Ağustos 1943 tarihinde bahsedilen aşevinin açılmasını bölgedeki fakir halk sevinçle karşılamıştır. Yemeğini almak için gelemeyeceklerin hakları evlerine gönderilmiş, yoksul kimselerin evlerine yemek gönderilmeye başlanmıştır (Cumhuriyet 2 Ağustos 1943; Cumhuriyet 16 Ağustos 1943).

İstanbul'da 1943 yılı eğitim öğretim dönemi başlangıcında üniversitedeki aşevinden başka lise ve ortaokul öğrencilerine de sıcak yemek dağıtılmasına devam edilmiştir. Kızılay önceki eğitim öğretim döneminde olduğu gibi 1943 yılında da okullardaki fakir öğrencilere yemek vereceğini duyurmuştur. Kızılay ortaokullardaki öğrencilere sıcak yemek verebilmek için okullardan bu öğrencilerin listesini istemiştir (Cumhuriyet 2 Ağustos 1943; Akşam 5 Eylül 1943; Cumhuriyet 6 Eylül 1943) .

Kızılay aşevlerinin yazın da fakir halka yemek dağıtmaya devam edebilmesi için Hükümet Kızılay emrine vermek üzere tahsisat ayırmıştır. Kızılay Merkez Şubesi aşevlerinin yaz mevsiminde de faaliyetine devam etmesi için aşevlerine yardım göndermiş ve fakirlere yemek verilmesini sağlamıştır. Bunun için Edirne'ye 10.000, Tekirdağ'a 7.500, Kırklareli'ne 5.000, Trabzon'a 7.500, Zonguldak'a 10.000, İzmir aşevlerine de 25.000 lira yardım yapılmıştır. Trabzon'da açılan aşevlerine 17.500 lira, Bursa aşevlerine 23.000 lira ve Sivas aşevlerine 2.000 lira verilmiştir. Bu yardımlarla birçok şehirdeki aşevleri yaz aylarında da faaliyetlerini sürdürmüştür (Akşam 15 Nisan 1943; Akgün-Uluğtekin; 2001: 249).

Kızılay İstanbul'un çeşitli semtlerinde açtığı aşevlerinde sıcak yemek vererek binlerce fakir halkı doyurmuştur. Ancak elindeki gelir kaynakları yetmediğinden aşevlerinin kapanmaması için 1942 yılında Maliye 1.5 milyon lira sarf etmiştir. 1943 yılında erzak ve diğer malzeme fiyatları önceki yıla göre pahalılaşmıştır. Yapılan hesaplara göre bir fakirin aşevinden doyabilmesi için ayda 10 liraya ihtiyaç vardır. Masrafların birkaç misli artması üzerine 1943 yılında aşevlerinin kapanmasına meydan vermemek üzere Kızılay yeni gelir kaynakları aramaya başlamıştır. İstanbul'daki tüccar, esnaf ve zenginlerin yardımına müracaat edilmesi, şehrin zenginlerinin parti merkezine davet edilerek aşevlerinin devamını temin etmek ve 1944 kışında fakirlere sabun, yakacak dağıtabilmek üzere yardım yapmaları istenmiştir. Diğer taraftan CHP ilçe merkezlerinde Kızılay temsilcisinin de kayılımla yapılan toplantıda her bölgedeki esnaf zümreleri çağırılarak yardımlarına müracaat edilmiştir. Bir fakirin iâşesi Kızılay'a senede 120 liraya mal olduğundan her esnafın en aşağı bir fakirin iâşesini üzerine alması ve senede 120 liradan aşağı olmamak üzere taahhütte bulunması istenmiştir. Bu amaçla Beşiktaş parti merkezine fırıncı, kasap ve bakkallar davet edilmiş, fırıncılar 500-600 lira vermeyi taahhüt etmiştir (Akşam 15 Kasım 1943). Ticaret vekili Behçet Uz, Kızılay İstanbul aşevleri idare komitesinin kış mevsimi faaliyetinin ana çizgileri ile düşüncelerinden bahsederek aşevlerinin kuruluşunda 15.000 yoksula yemek vermek üzere kurulmuş iken sonraları yardımın genişletilerek 20.000 kişiyi geçtiğini söylemiştir. 1944 kışı için yemek dışında sabun ve çamaşır gibi yardımlar yapılması da kararlaştırılmıştır. Bunun için 1 milyon

liraya ihtiyaç olduğunu belirten Behçet Uz bağış yapan müessese ve vatandaşlara şükranlarını bildirmiş, bütün İstanbulluları yardıma katılmaya davet etmiştir (Cumhuriyet 16 Kasım 1943).

18 Eylül 1943 tarihinde İstanbul Vilayet Merkezinde Ticaret Vekili Behçet Uz başkanlığında, çalışamayacak fakirlere ve kimsesiz çocuklara yapılacak yardım şeklini tespit etmek üzere bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda yoksullara aşevlerinden yemek verilmesi, çamaşır ve sabun temini gibi Kızılay'ın yapacağı yardımlara Parti ve Halkevi teşkilatının her semtte ve herkesin gücü ölçüsünde yardımını temin etmek için çalışılması kararlaştırılmıştır. Bu yardım teşkilatına diğer hayır cemiyetleri de katılarak çamaşır dikimi gibi katkılarda bulunmuşlardır (Akşam 18 Eylül 1943; Metinsoy; 2007: 350).

16 Kasım 1943 tarihinde Ticaret Vekili Behçet Uz'un verdiği bilgiye göre İstanbul'da yardıma muhtaç fakirlerin sayısı 40.000-50.000'i bulmuş, bunlardan ancak 30.000'ine Kızılay'ın açtığı aşevlerinden yiyecek verilmiştir. Bu 30.000 kişiye çamaşır ve sabun dağıtılması için ihtiyaç duyulan 1.000.000 lirayı temin etmek için zenginlerin yardımına müracaat edilmiştir. Bu müracaat üzerine Kızılay'a teslim edilen para miktarı 300.000 lira olmuş ve para yardımından başka yiyecek maddesi olarak da bağışlar kabul edilmiştir. *"İstanbul zenginlerinin kuru ekmek bulmaktan aciz şehrin fakirlerinin göz yaşlarını silecek fedakarlıklardan çekinmeyecekleri"* ifade edilmiştir. Her ilçede yoksulların sayısı belli olduğu için bağışa katılanlar kaç fakirin iâşesini üzerlerine aldıklarını kaydetmişler, bir sene devam edecek yardım için bazıları senelik bağış miktarını bir defada vermişler, bazıları da taksitlerle ödemeyi taahhüt etmişlerdir. Kızılay'ın aldığı sabun ve çamaşır lar aş ocaklarından yemek alanlara ihtiyaçları derecesine göre dağıtılmıştır (Akşam 16 Kasım 1943; Akşam 7 Aralık 1943).

Kızılay aşevleri İstanbul'un ileri gelen sanayici ve tüccarları tarafından finanse edilmiştir. 1944 Ocak ayına kadar CHP İstanbul merkezi aşevlerine 460.000 lira yardımda bulunmuştur. 1943 sonunda aşevlerinin genişletilmesi ve 30.000 yoksula yemek verme kapasitesine ulaşması için vatandaşların yardımını istenmiş ve çok sayıda kişi yardımda bulunmuştur. 1944 yılında Ticaret Odası ile Ticaret Borsası'nın 600.000 lira yardım yapacağı belirtilmiştir. Örneğin Adana'da bir aşevi açılmış, aşevi heyetine fabrikatör ve çiftçiler seçilmiştir. Kızılay'a bağışta bulunanların listeleri gazetelerde yer almıştır. Bunlar arasında da önemli sayıda tüccar ve sanayici vardır (Akşam 18 Eylül 1943; Metinsoy; 2007: 350).

1944 yılı başında İstanbul aşevleri için CHP İstanbul İl Merkezinde kurulan yardım komitesinin temin ettiği yardım miktarı 480.000 lirayı bulmuş, bu paradan başka Ticaret Odası ve Ticaret Borsası'nın 100.000'er lira ve Esnaf Odasının 10.000 lira vermesi, İthalatçı ve ihracatçı birliklerinin 100.000 lira vermesi kararlaştırılmıştır. Aşevlerine yapılan yardımlar hamiyet yarışı olarak nitelendirilmiş ve Kızılay aşevlerinden İstanbul'da 27.000 fakire sıcak yemek verildiği daha 20.000 kişinin yemek almak için sıra beklediği ifade edilmiştir (Cumhuriyet 24 Ocak 1944; Cumhuriyet 26 Ocak 1944). 11 Şubat 1944 tarihinde komite 800.000 lira bağış toplamıştır. Yardımlar şu cümlelerle açıklanmıştır (Cumhuriyet 11 Şubat 1944):

“Çalışamayacak vaziyette bulunan ve günlük yiyeceğini temin edemeyen İstanbullulara yemek temini için faaliyette bulunan Kızılay aşevlerine İstanbul’un hamiyetli halkı büyük bir insaniyet hissi ile teberrularda bulunmaktadır. Kendisinden 10.800 lira istenen bir Türk firmasının bu miktara hiç itiraz etmeden verecek parası olmadığı fakat yeni getirttiği yün ipliklerinden 10.800 liralık miktarını vermeye amade olduğunu bildirmesi hamiyete bir misal olarak kaydedilmektedir.”

1944 yazında Kızılay aşevlerinden çıkan yemekler hakkında basında eleştiriler yer almıştır. Akşam Gazetesi incelediği Kızıltoprak aşevinin yemekleri ve mutfak temizliğini mükemmel bulduğunu belirtirken, Yeni Sabah Gazetesi Laleli aşevinde pişen bulgur pilavının ağza alınmayacak ve bulgur olduğu seçilemeyecek berbatlıkta olduğunu yazmıştır. Bir Kızılay temsilcisinin *“Yemek dağıtımını kesme zamanı gelmiştir, sızıltılar bıkınlıktan ileri gelmiştir”* yorumu üzerine aşevlerinde yapılan yemek dağıtımını hakkında 26 Temmuz 1944 tarihli Akşam Gazetesinde şu yorum yer almıştır (Akşam 26 Temmuz 1944): *“Yemek dağıtımını kesmek yerine çoğaltmak zamanı gelmiştir. Pahalılık artmıştır. Sızıltılar bıkınlıktan doğuyorsa bile bıkınlığı giderecek çeşitlilikler müdürlerin zekasından fıskırmalıdır. Memleketin nimetleri çeşitleri çoğaltmaya da müsaittir.”*

Basında Laleli aşevinde 23 Temmuz 1944’te dağıtılan bulgur pilavının yenilemeyecek derecede olduğundan ve Kızılay temsilcisinin beyanatından bahseden *Yeni Sabah Gazetesi*’nin 25 Temmuz 1944 tarihli yazısı üzerine Kızılay Cemiyeti İstanbul aşevleri idare komitesi iddiaları yalanlayan bir açıklama yayınlamıştır (Akşam 30 Temmuz 1944).

1944 yılında Kızılay’ın İstanbul’un çeşitli semtlerinde açtığı 16 aşevinde her gün 21.933 kap yemek dağıtılmıştır. 1943 yılında her ilçede CHP kanalıyla nakdi bağışta bulunmuş, bu maksatla partide toplanan bağış miktarı 780.000 lirayı bulmuştur. Parti bu paranın 100.000 lirasını Halkevleri sosyal yardım komitelerinin emrine tahsis etmiş, komiteler kendilerine verilen bu parayı çevrelerindeki yoksulların himayesine sarf etmişlerdir. Bu bağış sisteminden iyi sonuç alındığından 1944 yılı için de aynı sistemin uygulanması kararlaştırılmıştır (Akşam 21 Eylül 1944).

Kızılay öğrencilerin beslenmelerini temin etmek amacıyla da aşevleri açmıştır. *“Öğrencilerin daha iyi çalışması ve daha verimli olması için”* yoksul öğrencilere İstanbul Üniversitesi avlusunda bir aşevi açmıştır. Aşevi Kızılay bayraklarıyla donatılmış, açılış gerçekleştirildikten sonra evde 1.200’den fazla öğrenci yemek yemiştir (Metinsoy; 2007: 351-352). 4.000 ortaokul ve lise öğrencisine yapılacak yardım şekli de tespit edilmiş, Kızılay’ın verdiği gıda maddelerinden yapılan yemek dağıtılacağı ve dağıtımın bütün okullarda aynı anda başlanacağı bildirilmiştir (Cumhuriyet 31 Aralık 1942). 1943 eğitim öğretim döneminde üniversite aşevi tekrar faaliyete geçmiş, üniversite öğrenci birliği tarafından yeni bir bina yapılan aşevinde her gün 1.000 öğrenciye öğle yemeği verilmiştir. 1944 yılı başında Kızılay aşevi fakir üniversite öğrencilerine gündüz yemeklerinin aynısı ve 22 kuruş karşılığında akşamları da yemek vermiştir (Cumhuriyet 16 Kasım 1943; Akşam 2 Ocak 1944).

Kızılay yardımları savaş döneminde artan yoksulluğu görünür kılmaması açısından sembolik bir önem taşımaktadır. Aşevlerinden yararlananların durumu acıklı manzaralar oluştururken artan yoksullaşmayı göstermiştir. Birçok yoksul insan aşevlerinden bakır çalmış, bazıları yemek almak için kabı olmadığından kevgir hatta çay ibriği getirmiş, bunları bulamayan yoksul insanlar ise elinde bir kağıtla sırada beklemiştir. Yemek verilirken kendilerine yemek veren aşçıya dua etmişler, bazı insanlar kabı olmadığı için kağıda konulan yemeğini alır almaz eliyle yemiştir (Akgün-Uluğtekin; 2001: 249).

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı yıllarında artan yoksullukla birlikte savaş yıllarında sıklıkla meydana gelen doğal afetlerden etkilenen kişilere yapılan yardım faaliyetlerine Kızılay da aşevleri ve diğer yardım kampanyaları ile destek olmuştur. Kızılay'ın sosyal yardım alanındaki en önemli faaliyeti aşevleri kurmak olmuştur. İkinci Dünya Savaşı boyunca Kızılay'ın doğal afet yardımlarından başka en temel faaliyetlerinden biri aşevleri açmak ve yoksullara giyecek ve yiyecek yardımı yapmak olmuştur. Halkın gözünde Hızır ile özdeşleşen Kızılay yaptığı yiyecek, giyecek, yakacak, temizlik malzemesi ve para yardımları ile halkın yoksulluğuna çare olmaya çalışmıştır.

Kızılay'ın hizmetleri arasında halkı en çok ilgilendirenler her zaman için beslenme ve sağlığa yönelik hizmetler olmuştur. Beslenme denilince de akla ilk gelen kriz zamanları dışında da açılıp işletilen aşevleri olmuştur. Savaşlarda, savaşları izleyen göçlerde ve doğal afetlerde kriz bölgelerinde aşevi kurarak ihtiyacı olanlara yemek ve ekmek dağıtmıştır. Olağanüstü durumlar dışında da öğrencilere ve yoksul halka kalorisi bol sıcak yemek dağıtmıştır. Şehirlerde genellikle fakir mahallelerde kurulan Kızılay aşevleri kapılarını düzenli veya düzensiz olarak yemek için başvuran yoksullara açık tutmuştur.

İkinci Dünya Savaşından kaynaklanan hayat pahalılığı ve ekonomik sıkıntının oluşturduğu yoksulluk karşısında yetersiz kalan savaş dönemi hükümetleri yeni aşevleri kurması için Kızılay'a maddi destek vermiştir. Halk da Kızılay'a gücü ölçüsünde yardımda bulunmuştur. Yapılan yardımlar dönemin gazetelerinde özellikle yardım eden kişilerin isimleriyle yayınlanmış, diğer vatandaşların da yardıma katılması teşvik edilmeye çalışılmıştır.

Savaş nedeniyle gıda maddelerinin fiyatlarının artması yoksul aileleri zor duruma düşürmüş, kışın gıda maddelerinin azlığı bu zorluğu bir kat daha arttırmıştır. Bu yıllarda Kızılay yeni mutfaklar açmış hatta gezici mutfaklar kurarak ihtiyaç duyulan her yere hizmet götürmeye çalışmıştır. Kızılay yardımları savaş döneminde artan yoksulluğu görünür kılmaması açısından da önem arz etmektedir. Aşevlerinden yararlananların durumu acıklı manzaralar oluştururken artan yoksullaşmayı göstermiştir. Birçok yoksul insan aşevlerinden bakır çalmış, bazıları yemek almak için kabı olmadığından kevgir hatta çaydanlık getirmiş, bunları bulamayan yoksul insanlar ise elinde bir kağıtla sırada beklemiştir. Yemek verilirken kendilerine yemek veren aşçıya dua eden insanlar, kabı olmadığı için kağıda konulan yemeğini alır almaz eliyle yiyen insanlar olmuştur. Kızılay'ın aşevleri kanalıyla yaptığı yemek yardımları dar gelirli halkın beslenme ihtiyacına cevap vermiş, halkın kuruma olan itimadı artmıştır. Ancak bu yardımlar ekonomik sıkıntı yaşayan halk için gündelik bir çözüm olmuş, halkın çektiği ekonomik sıkıntıyı engelleyememiştir.

Kaynakça

Sürelî Yayınlar

Akşam Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Tan Gazetesi

Ulus Gazetesi

Ülkü Dergisi

Vatan Gazetesi

Kitap ve Makaleler

Akgün K, Seçil ve Murat Uluğtekin; (2001). Hilali Ahmer'den Kızılay'a, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, C. II.

Bulut, Taner; (2007). Cumhuriyet'in Bir Gençlik Projesi Olarak Kızılay Kampları (1936-1950), Çağdaş Türk Tarihi Araştırma Dergisi, VI/14, ss: 103-135.

Çapa, Mesut; (2010). Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), Türkiye Kızılay Derneği Yayınları.

Metinsoy, Murat; (2007). İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye Savaş ve Gündelik Yaşam, Homer Kitapevi, İstanbul 2007.

Ökte, Sezai Kürşat; (2018). İstanbul İlkokullarında Okuyan Yoksul Çocuklara Yardım Cemiyetleri Birliği (1940-1947), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 62, ss: 181-198.

Pamuk, Şevket; (2015). Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi tarihi, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Pinar, Mehmet; (2016). İkinci Dünya Savaşında Kızılay'ın Dış Yardımları ve Yardımların Dış Politikaya Etkileri, Route Educational and Social science Journal, 3 (1), ss: 139-158.

Sezer, Cemal ve Ömer Metin; (2013). Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Yardım Faaliyetleri (1912-1922), Ankara Üniversitesi Dil, Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, 32/54, ss: 167-182.

Tekeli, İlhan ve Selim İlkin; (2014). Savaşın İçinden Geleceğine Yönelen İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si, C. III, İletişim Yayınları, İstanbul.

Yenal, Oktay; (2013). Cumhuriyet'in İktisat Tarihi, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Ekler

Kızılay aşevleri dün açıldı
İstanbul balıkçılığında rekor: Dün 320,000 çift torik tutuldu, halka ucuz balık dağıtıldı

mütedair kanun lâyihası vardır.
Suikast dâvâsına bugün bakılacak
Antara. 1 (Vatan) — Yarın sabah
(Devamı Sa. 3, Sü. 7 de) 9-9-9

İstanbulda dün iki hayır işi başarıldı. Açılan Kızılay aşevlerinde 18.500 fakir vatandaşa bulgur pilâvı dağıtıldı. İstanbulda dün 320 bin çift-torik balık tutuldu ve bu balıklardan mühim bir kısım Bahkçular Cemiyeti vasıtasıyla halka birer liradan verildi. Arkadaşımız Faruk Fenik'in bu iki hayır işi için çok canlı röportajını bugün dördüncü sayfamızda bulacaksınız.

Ek 1 : Vatan Gazetesi, 2 Aralık 1942.

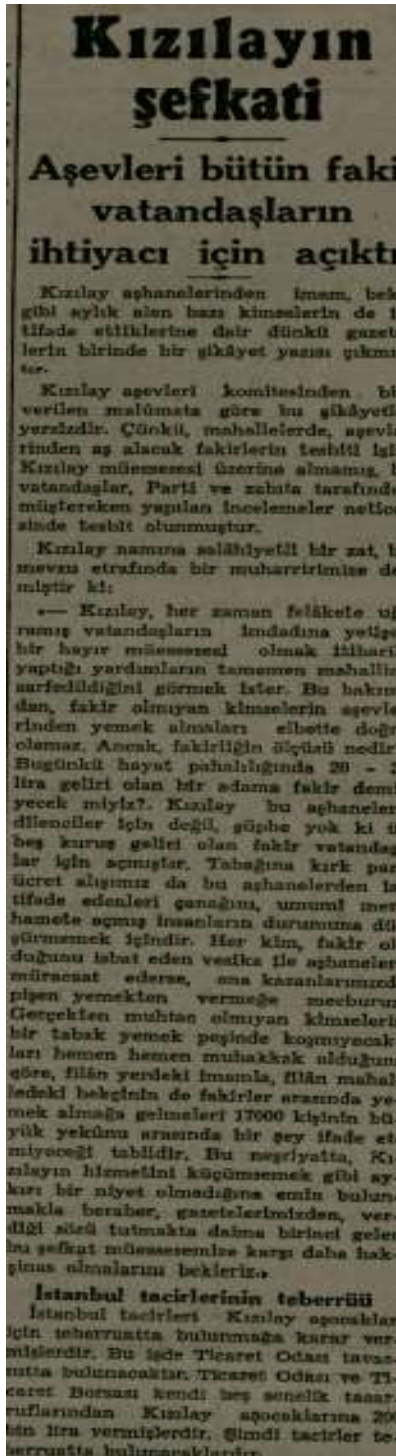

Ek 2: Cumhuriyet Gazetesi, 2 Aralık 1942.

Ek 3: Tan Gazetesi, 2 Aralık 1942.

Ek 4: Cumhuriyet Gazetesi, 11 Aralık 1942.

1960'lar Sonrası Kütüphanecilik Tarihimiz İçinde Bazı "Kütüphane Haftası" Afişlerinin Roland Barthes'in Göstergebilim Metodu Çerçevesinde Analizi

In Our History of Library after 1960s; Analysis of Some "Library Week" Posters in the Framework of Roland Barthes's Semiotics Method

Hüseyin Hilmi Aladağ*

Öz

Akademik camiamızda duyuru/tanıtım afişlerinin göstergebilimsel analizi konusunu ele alan araştırmaların "Türkiye'de kütüphane ve kütüphanecilik tarihi" bakımından mevcut araştırmalar dikkate alındığında yetersiz oluşu muhtemelen yöntemin bizde henüz yeni olmasından ve bu sahada henüz yeterince tatbik edilmemesinden kaynaklıdır. Devlet kurumları ya da özel kurumlar, topluma ve insanlara vermek istedikleri mesajları çeşitli araçlarla ulaştırabilmektedir. Bilhassa 20.yy içinde bu araçlardan biri de "tanıtım afişleri" olmuştur. Halen tesirini muhafaza eden tanıtım afişleri, toplumun kültürel ve sosyal yapısını aksettirmek bakımından mühim bir rol üstlenmektedir.

Göstergebilimsel analiz metoduyla yazılı ve görsel materyallerin hangi amaç/amaçlar için kullanıldığını, ne türden açık ve gizli mesajlar içerdiğini ve bu mesajların anlam katmanlarının deşifre edilmek ya da tefsir edilmek suretiyle niyetini (intentio) açık etmek mümkündür.

Bu makale kapsamında T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü web sayfasında yer alan Kütüphane Haftası tanıtım afişlerinden yedisi göstergebilim (semiyotik metot) açısından incelenmiştir. Bu bakımdan makalenin amacı "kütüphane haftası" duyuru/tanıtım afişlerinin semiyotik analiz yöntemi kullanılarak içeriğindeki verilmek istenen mesajların çözümlenmesidir. Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü web sayfasından seçilen toplam afiş sayısı yedidir. Araştırma kapsamında amaçlı örneklem tekniği kullanılmıştır. Göstergebilimsel çözümlemeye ise Roland Barthes modelinden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Kütüphanecilik Tarihi, Kütüphane Haftası, Tanıtım Afişleri, Göstergebilim

Abstract

Research on the semiotic analysis of announcements/publicity posters in our academic community is inadequate because the method is new in terms of "library and Library History in Turkey". State institutions or private institutions can convey the messages they want to give to society and people through various means. These tools was "promotional posters" especially in the 20. century. Promotional posters, which still maintain their influence, play an important role in promoting the cultural and social structure of society.

It is possible to explain the purpose of the written and visual materials for which purpose/purposes are used by the method of semiotic analysis, what kind of clear and secret messages are used, and the intention of the meaning of these messages to be deciphered or interpreted.

In this article seven of The Library Week publicity posters on the web page of the Turkish Republic General Directorate of libraries and Publications of the Ministry of Culture and Tourism have been examined from semiotics. In this regard, the purpose of the article is to analyze the messages that are intended to be conveyed in the content by means of the semi-analytical method of announcement/advertisement posters. The total number of posters on the Web page of the General Directorate of libraries and Publications is 7. Purpose sampling was performed within the scope of the research. In semiological analysis, Roland Barthes's method was used.

Keywords: History of Turkish Library, Library Week, Publicity Posters, Semiotics.

* (Dr. Öğr. Üyesi); Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, hilmialadag@osmaniye.edu.tr ORCID: orcid.org/0000-0001-5317-5777

Extended Summary

Within the scope of this article, the Library Week presentation posters of the Ministry of Culture and Tourism General Directorate of Libraries and Publications are examined by semiology method. Banners prepared within the scope of Library Week were analyzed using Barthes' semiotic analysis method. The main aim of the research was to examine the posters of the library week by examining the banners with the semiotic analysis method and the messages that were intended to be given in the posters were examined. The total number of posters selected from the General Directorate of Libraries and Publications web site was seven and the sampling technique was used for the purpose of the research.

Banner, in general terms; It can be defined as the promotional media of various shapes and sizes located in the places where people can see in all living areas of the society and thus informing and guiding people. Poster design has changed according to almost every period. The reason for this is that the designers of the period have also exhibited works that are directly proportional to the perception of art and the view of people. (Akengin ve Mazlum, 2018, s. 1614).

Semiology is accepted as a useful technique with its applicability to almost any discipline. Semiotics is the process of review and interpretation of written and visual elements by considering certain criteria. In this interpretation process, cultural changes and social structure are considered. (Oruç ve Türkyay, 2018, s. 313).

In semiotics analysis, because the main objective, meaning and meaning of the formation is to examine the structure of the examination object is expected to be a holistic and completed structure. The purpose and tools of this concept can be determined by means of semiotics considering that the object to be examined provides a meaning to the recipient in this context. (Kıran, 2004, s. 51).

It is the part of a regular indicator that appears invisible or, in other words, does not require interpretation in the middle. The answer requires a comment when creating a "upper language". The indicator is interpreted in the cultural information of the viewer. In other words, connotation can be shaped within the knowledge, experience and thoughts of the individuals who use that language. Each indicator necessarily contains a flame. It can be interpreted differently from culture to culture. (Er, 2012, s. 118).

In this research will try to answer the following questions in particular:

What is included in the sample group posters prepared within the framework of "Library Week" in terms of "plain meaning" and "side meaning"?

Posters prepared within the framework of the Library Week, which metaphor, metonym and myth concepts presented with?

As a result of the analyzes, metaphoric and metonymic narrative has been applied to the posters in order to construct a "semantic meaning" and "upper language". The posters were designed in parallel with the socio-political, socio-economic and socio-cultural events in the world at the macro level. Banners in the same sense; At the micro level, socio-political, socio-economic and socio-cultural events are designed in our country. With the semiotic analysis method, it is possible to determine which purposes the written and visual materials are used for. With this research, after revealing what kind of clear and implicit messages our library week posters are in our country, it is our main motivation to examine the meaning layers of these messages in order to make more qualified studies.

Giriş

Devlet kurumları ya da özel kurumlar, topluma ve insanlara vermek istedikleri mesajları çeşitli araçlarla ulaştırabilmektedir. Bilhassa 20.yy içinde bu araçlardan biri de “tanıtım afişleri” olmuştur. Halen tesirini muhafaza eden tanıtım afişleri, toplumun kültürel ve sosyal yapısını aksettirmek bakımından mühim bir rol üstlenmektedir. Akademik camiamızda duyuru/tanıtım afişlerinin göstergebilimsel analizi konusunu ele alan araştırmalar genelde yöntemin bizde henüz muhtelif disiplinlere tatbikinin yeni olmasından dolayı yetersizdir. Özelden ise; ilgili literatür taranmış fakat “Türkiye’de kütüphane ve kütüphanecilik tarihi” bakımından göstergebilim yönteminin uygulandığı herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır.

Bu makale kapsamında T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü web sayfasında yer alan Kütüphane Haftası tanıtım afişlerinden seçilenler göstergebilim bakımından incelenmiştir. Bu bakımdan makalenin amacı “kütüphane haftası” duyuru/tanıtım afişlerinin semiyolojik/semiyotik analiz yöntemi ile içerikte verilmiş ya da verilmek istenen mesajların çözümlenmesidir. Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü web sayfasından seçilen toplam afiş sayısı yedidir. Araştırma kapsamında amaçlı örneklem tekniği kullanılmıştır. Göstergebilimsel çözümlemede ise Roland Barthes modelinden faydalanılmıştır.

Kütüphane Haftası

Ülkemizde her yıl kutlanan Kütüphane Haftası ile ilgili olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü’nün internet sayfasında şu bilgilere ulaşılabilmektedir.

Vatandaşların kütüphaneleri yakından tanımaları ve kütüphanelerden daha çok yararlanmalarını teşvik etmek amacı ile her yıl Mart ayının son Pazartesi günü başlayan hafta, ülkemizde Kütüphane Haftası olarak kutlanmaktadır. İlki 1964 yılında başlayan Kütüphane Haftası kutlama etkinliklerinde, yurt çapında kütüphane ve kütüphanecilik konularını ele alan konferanslar, sempozyumlar, paneller, seminerler gerçekleştirilmekte, yeni yayınları okuyuculara tanıtıcı sergiler açılmakta, eğitici ve kültürel film ve slâytlar gösterilmekte, kütüphane ve kitapla ilgili çeşitli söyleşiler ve yarışmalar düzenlenmektedir.(Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2019).

“Kütüphane Haftası” kutlamaları ile ilgili Kütüphane Haftasını Kutlama Yönetmeliği, T.C. Resmi Gazete 17625, 6 Mart 1982 tarihinde hazırlanmış yönetmelik, kutlamaların ne şekilde organize edileceği, amacı, merkezde ve taşrada programların nasıl yapılabileceğine dair umumi hükümleri içermektedir. Yönetmeliğin ilgili maddelerinde kutlamaların genel mesulü ve organizatörü Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü ile Türk Kütüphaneciler Derneği olarak ifade edilmektedir.

“Bu yönetmeliğin amacı, Anayasa doğrultusunda kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmeye katkıda bulunan kütüphaneleri vatandaşların yakından tanımalarını sağlayarak daha çok yararlanmalarını temin gayesiyle kutlanan ‘Kütüphane Haftası’nda yapılacak faaliyetleri belirlemektir.” (T.C. Resmi Gazete 17625, 6 Mart 1982).

Merkezde icra edilmesi beklenen kutlama faaliyetleri muhtevasında, “kütüphane ve kütüphanecilik meselelerini ele alan konularda kongre, sempozyum vb. toplantılar düzenlemek” şeklindedir. Taşrada icra edilmesi beklenen kutlama faaliyetleri muhtevasında ise,

“yeni yayınları tanıtıcı sergiler düzenlemek; bölgedeki okullarda öğrenim gören öğrencilerin sergileri ziyaretlerini sağlamak; mahalli gazeteler, TRT, belediye hoparlörü vb. yerel imkânlardan yararlanarak hafta

ile ilgili duyurular yapmak; çevredeki ilgili kişi ve kurumlar ile işbirliği sağlayarak haftanın önemine işaret eden konferanslar vermek; kütüphane ve kitap okuma konularını içeren makaleler hazırlayarak mahalli gazetelerde yayımlanmasını sağlamak”

ifadeleri ile programın genel anlamda esas ve usulü tayin edilmiştir. Ancak; Yılmaz’a göre (2010) genel anlamda tertip edilegelen program ve etkinliklere katılımın arzu edilen istikamette olmamasının hatta açıkçası Kütüphane Haftası etkinliklerine katılımın az olmasının temel sebebi; “Kutlamalarda ele alınan konular, çoğunlukla, kutlamaların amacına hizmet etmeyen ve sadece toplantı konusunda çalışan meslektaşlar tarafından izlenen konular oldu.” (Yılmaz, 2010, s. 136).

Kütüphane Haftası Afişleri

Afiş, genel anlamda; cemiyetin tüm yaşam alanlarında insanların görebilecekleri yerlere konumlandırılan ve böylece insanları bilgilendiren ve yönlendiren muhtelif şekil ve ebattaki tanıtım medyası olarak tanımlanabilir. (Akengin ve Mazlum, 2018, s. 1614). Lukas Cranach tarafından 1545 senesinde hazırlanmış olan el ilanları tarihteki ilk afiş örnekleri olarak kabul edilmektedir. (Er, 2012, s. 115). Kültürel etkinlikleri tanıtmak gayesiyle hazırlanan, gerçekleştirilmekte olan ya da gerçekleştirilmesi planlanan tiyatro, konser, sinema, spor, festival, seminer, konferans v.b faaliyetleri topluma duyurarak ilgili kişileri bu tür organizasyonlara yönlendirmeyi amaçlayan afişler “kültürel afişler” olarak tanımlanabilmektedir. (Akengin ve Mazlum, 2018, s. 1616). Afişte anlatım dilini belirleyen en önemli husus “etki”dir. Afişlerde mesajın hedef kitle üzerinde tesirli olabilmesi için seçilecek görsel iletişim dili önem arz etmektedir. Seçilecek teknik unsurlar zamanın ruhunu yakalayabilmelidir. Tipografi, resimli (illüstratif) öğeler, fotoğraf gibi anlatımlar uygun biçimde çözümlenmelidir. Afişte hiyerarşi meselesi ise bir diğer dikkat edilmesi gereken husustur. Afişte yer alan başlık, alt başlık gibi metinler, tipografik öğeler, punto, vurgu, tezat vb. gibi unsurlar, hedef kitleye hangi mesajı hangi sırayla okuyacağına dair rehberlik yapmalı ve bu istikamette afiş doğru ve çarpıcı bir şekilde tasarlanmalıdır. (Asan, 2014, s. 5–6). Elbette afiş, içinde bulunduğu çağın ruhunu yansıtır.

Afiş tasarımı hemen her döneme göre farklılık göstermiştir. Bunun nedeni dönemin tasarımcılarının yine dönemin sanat algısı ve insanların bakışı ile doğru orantılı olarak çalışmalar sergilemiş olmasıdır. Örneğin bir ‘Casablanca’ (1942) renk kombinasyonu, insan figürlerinin kullanımı olarak daha sıcak tonlarda nostaljik retro bir hava ile tasarlanmıştır. Daha yakın örneklerden ‘Matrix’ (1999) ise dijital çağa uygun olarak ve filmin içeriğini yansıtarak yazılım kodlarına benzer şekiller ile afişleri süsler. Bilgisayar çağı ile filmin niteliğinde olan bilgisayar kültürü afişe yansıtılmıştır. Zamana uygun insan figürleri, kıyafetler ve takılar çağın gerekliliğine ve filmin içeriğine uygun olarak afişteki yerini almıştır. (Polat ve Kavuran, 2018, s. 66–67).

Araştırma konumuz açısından meseleyi inceleyecek olursak, genelde; halkla ilişkiler araçlarından yararlanma konusunda, özelde ise; “kütüphane haftası” afişlerinin icap eden tesiri uyandıramadığından müşteki olan Dr. Erol Yılmaz:

Her yıl hafta kutlamaları için bir afiş hazırlanmakta, bu afişler kütüphaneler ve bilgi merkezlerine, Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinin bulunduğu üniversitelerdeki farklı yerlere, toplu taşıma araçlarına ve kütüphanelerimizin bünyesinde yer aldıkları kurumların farklı yerlerine asılmaktadır. Bunun yapılmasındaki amaç, açıktır ki, toplumu Kütüphane Haftasından haberdar etmektir. Ancak bu noktada çok büyük bir eksiklik de aynı anda yapılmış olmaktadır. Şöyle ki, son derece önemli bir misyonu olan afişlerin üzerinde sadece haftanın adı, tema, kutlama tarihi, etkinliklerin yapıldığı mekânın adresi ve ana organizatör olan iki kurumun adı yer almaktadır. Belirtilen tarihler arasında hangi gün, hangi saatte, hangi etkinliğin

gerçekleşeceği ve bu etkinliklerde kimlerin rol alacağına ilişkin olarak afişin üzerinde hiçbir bilgi yer almamaktadır. Bu nedenle de, kütüphaneler (ve ilgili unsurlar) konusunda farkındalık düzeyini artırmayı hedeflediğimiz toplumun içinden birileri mesleğimize, kütüphanelere ve verilen bilgi hizmetlerine ilgi duysa ve katılmak istese bile, bu bilgiler olmadan katılamayacağı için, afişin üstünü okuyup, geçip gitmektedir. Oysa program halkı hedefleyerek hazırlansa ve bu amaçla oluşturulan program içeriği (tamamen veya toplumsal albenisi bazında kısmen) afişin üzerinde uygun şekilde yer alsaydı, en azından daha fazla ilgi ve dikkat çekecek, bireyler katılmak isteyebileceği programları görerek katılım için daha fazla motive olacaktır. Bu konuda bugüne kadarki tek istisna, 42. Kütüphane Haftasında yapılan uygulamadır. O hafta, etkinlikler içerisinden konusu ve katılımcıları bağlamında toplumun daha çok ilgisini çekeceği düşünülen etkinlikler hazırlanan afişin bir köşesinde yer almıştı. İlginçtir, ne gibi bir zararı görüldüyse hemen ertesi yıl bu uygulamadan vazgeçildi. Bir daha da yapılmadı. (Yılmaz, 2010, s. 139).

Göstergebilim ve Roland Barthes

İnsanlık tarihiyle birlikte bugüne kadar geçen zaman diliminde insanlar, içinde yaşadıkları dönemin hususi özelliklerine göre ifade imkânları geliştirmişlerdir. Teknik ve teknolojik gelişmelere koşut, kültürler görselleşmiştir. Bu kültürel başkalaşım, içinde bulunduğumuz çağı daha ziyade imgeler ve görüntülerden teşekkül ettirmiştir. Bilgi ve iletişim çağı olarak kabul ettiğimiz çağımızda, bu imgelerin ve görüntülerin, en genel anlamda “göstergelerin” anlamlarını çözebilmenin önemi ortadadır. (Kalaman ve Bat, 2014, s. 129). Bu bakımdan “göstergebilim” günümüzde analiz yöntemleri içerisinde dikkatleri üzerinde giderek daha fazla toplamaya başlamıştır. Göstergebilim hemen her disipline tatbik edilebilirliği ile de kullanışlı bir teknik olarak kabul edilmektedir.

Göstergebilim yazılı ve görsel unsurların, belli kriterler göz önünde bulundurularak inceleme ve yorumlama sürecidir. Bu yorumlama sürecinde kültürel değişimler, sosyal yapı göz önünde bulundurulmaktadır. Bu bağlamda da göstergebilim dilsel ya da dilsel olmayan öge ayrımı yapmaksızın hareket etmektedir. Göstergebilimsel analize tabi tutulan unsurlar verilmek istenen mesajları ortaya koyarken aynı zamanda görünenin arkasındaki anlamı ortaya koymaya da olanak tanımaktadır. Göstergebilim birincil anlamın dışında derin anlama ulaşmaya çalışır. Anlamın ne olduğundan çok nasıl inşa edildiği üzerinde durur. (Oruç ve Türkay, 2018, s. 313).

John Locke (1632–1704) bilimin üç temel kolundan biri olması gerektiğini iddia ettiği Göstergebilime sistematik olarak temas eden ilk düşünür olarak kabul edilmektedir ve ilk kez (doctrine of signs) “göstergeler doktrini” kavramsallaştırmasını kullanarak kendinden sonraki pek çok düşünürü ilham kaynağı olmuştur. (Çeken ve Arslan, 2016, s. 509). 20.yy başlarında ise modern anlamda ilmi bir metot olarak resimlere, kitaplara, fotoğraflara, afişlere, mimari eserlere, muhtelif lisanlara, masallara, filmlere, romanlara, şiirlere, logo ve amblemlere, trafik işaretlerine ve hatta paralara varıncaya kadar “göstergebilimin” tatbik edilebileceğine dair görüşler ileriye sürülmeye başlanılmıştır. (Yılmaz ve Temizkan, 2013, s. 87).

Göstergebilim çözümlenmesinde temel amaç, anlamı ve anlam oluşumunu incelemek olduğundan inceleme nesnesinin bütüncül ve tamamlanmış bir yapı olması beklenir. İncelenen nesnenin bu bütünlük içinde alıcıya bir anlam sunduğu düşünüldüğünde bu anlamın oluşum amaçları ve araçları göstergebilim aracılığıyla belirlenebilir. Bu belirleme her türlü inceleme nesnesi için ayrıntılı, yüzeyden derine inen bir okuma süreciyle gerçekleşebilir. Göstergebilim, nesnesinin birbirine benzeyen veya benzemeyen özelliklerini ortaya koyarak, nesnesinin önceden oluşturulmuş yapısını betimledikten sonra, onu değişik bakış açılarıyla inceler, bakış açıları arasında bağıntılar kurar ve bunları belli bir dizge içinde sunar. Hiçbir bakış açısına öncelik ve ayrıcalık tanımaz. (Kıran, 2004, s. 51).

Göstergebilim metodunu herhangi bir nesneye, olguya ya da alana uygularken ait olduğu milletin ve memleketin dâhil olduğu medeniyetin kültürel kodlarını, içtimai yapısını, ahlakını, dinini ve dilini hesaba katarak değerlendirmek gerekir. (Polat ve Kavuran, s. 68).

Göstergebilim alanında geliştirilen tüm anlamlandırma modelleri büyük ölçüde birbirine benzeyen bir yapıyı paylaşırlar. Bu modellerin her biri anlamlandırma çalışmalarına şu ya da bu biçimde katılabilecek üç öğeyi içerir. Bunlar, 1. Gösterge, 2. Göstergenin gönderme yaptığı şey, 3. Göstergenin Kullanıcıları'dır. Bu üç öğeden gösterge, kendisinden başka bir şeye gönderme yapan, duyularımızla kavrayabileceğimiz fiziksel bir şeydir ve varlığı, kullanıcıların onu bir gösterge olarak kabul etmelerine bağlıdır. (Yılmaz ve Temizkan, 2013, s. 89).

Göstergebilim alanında “anlam”; tüm göstergelerin birbiriyle olan ilişkisinden ve aralarındaki zıtlıktan kendine ait bağlamı içinde doğmaktadır. Bir resimde, afişte ya da fotoğraftaki nesnelere ve göstergeler bir anlam oluşturmak için, ilgili görsel bildirinin genel anlamına bir katkı sağlamak için afişin, resmin ya da fotoğrafın içinde yer alır. Diğer bir deyişle farklı gösterge türleri kullanılmış olsa da resim, afiş ya da fotoğraf tüm unsurların bir araya gelerek bir bütün halinde belirli bir “anlam” meydana getirebildiği bir bildiri olarak değerlendirilmelidir. (Işık ve Eşitti, 2015, s. 667).

Roland Barthes'in göstergebilimsel analiz tekniği ise esasen dört temel ilke üzerinden tanımlanıp uygulanabilir. Bunlar; “biçimselleştirme”, “yayıncılık”, “çoğulluk” ve “işlemsellik” ilkeleri olup bunlar çözümlenme yapılırken aşamalı olarak kullanılmaktadır. Birinci aşama olan “biçimselleştirme” ile yapının biçimini araştırmak, ikinci aşamada “yayıncılık” ilkesi ile metnin/görselin anlamını ve çağrışımını esas almak, üçüncü aşama olan “çoğulluk” ile metnin/görselin çağrıştırmabileceği ihtimal dâhilindeki tüm anlamları değerlendirmek ve son aşamada ise “işlemsellik” ilkesi ile metnin/görselin değerlendirmesi yapılır. (Karaman, 2017, s. 31).

Barthes'a göre düzanlam ve yananlamdan oluşan anlamlandırmanın iki düzeyi bulunmaktadır.

Düzanlam anlatım düzlemi ya da gösterenden oluşurken, yan anlam ise, içerik düzlemi ya da gösterileni ifade etmektedir. Düzanlam, bir göstergenin neyi temsil ettiği, yananlam ise göstergenin nasıl temsil ettiği. Düz anlam (Denotation) ve yan anlam (Konnotation) Barthes'ın kuramının temelini oluşturmaktadır. Kuramın amacı üst-dillerin analiz edilmesidir. Bundan dolayı Barthes'ın bir göstergenin düz anlamından öte yan anlamı üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir. Bir üst-dil dil'in üstünde bir dil olarak temelleniyor. Buna en somut örnek sosyal bilimlerde yapılan araştırmalarda nesnel bulguları değerlendirmelerin yanı sıra nesnelere (Gegenstände) hakkındaki metinler için bir üst-dil'in kullanılmasıdır. Üstdil, kelimelerde kendini apaçık gösteren iktidar yapılarını (Machtstruktur) ayırtırmaya yardımcı olmaktadır. Göstergebilimin görevinin de bu yapıları ayırtırmak olduğunu belirten Barthes'a göre mit (Mythos) modern dünyanın üst-dilidir. Barthes popüler kültürün tüketim süreçlerindeki gizlenmiş anlamları çözümlenmeye çalışmıştır. Mitler, günümüzde tekrar üretilen bilinenlerden faydalanmaktadır. Barthes'a göre burada kavram biliminin asıl görevi gizli kalmış anlam düzlemlerini okumaktır. (Er, 2012, s. 118).

Düzanlam bir göstergenin zahiri/görünen ya da diğer bir tabirle ortada olan yoruma ihtiyaç bırakmayan kısmıdır. Yananlam “üstdili” oluştururken yoruma ihtiyaç duyar. Yananlamda gösterge izleyicinin kültürel bilgisi içinde yorumlanarak ortaya çıkmaktadır. Yani, yananlam o dili kullanan topluluğun bireylerinin bilgi, deneyim ve düşünceleri içinde şekillenebilmektedir. Her gösterge mutlaka bir yananlam barındırmaktadır. Bu yananlam kültürden kültüre farklı şekilde yorumlanabilmektedir. (Çakı, 2018, s. 82).

“Kütüphane Haftası” Afişlerinin Roland Barthes’in Göstergebilim Metodu Çerçevesinde Analizi

Araştırmanın Amacı:

Araştırmanın en temel amacı “kütüphane haftası” duyuru/tanıtım afişlerinin semiyotik analiz yöntemi marifetiyle incelenerek afişlerde verilmek istenen mesajların çözümlenerek açığa çıkarılmasıdır.

Araştırmanın Önemi:

Göstergebilimsel analiz metoduyla yazılı ve görsel materyallerin hangi amaç/amaçlar için kullanıldığını tespit etmek mümkün olabilmektedir. Bu araştırma ile Kütüphane Haftası afişlerinin ne türden açık ve örtük mesajlar içerdiğini ortaya koyduktan sonra bu mesajların anlam katmanlarının aralanarak incelenmesi daha nitelikli çalışmalar yapılabilmesine katkı sağlayabilir.

Araştırmanın Yöntemi:

Bu makale kapsamında T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü web sayfasında yer alan Kütüphane Haftası tanıtım afişleri göstergebilim (semiyolojik) metodu ile incelenmiştir. Kütüphane Haftası kapsamında hazırlanmış olan afişler makalenin ilgili kısmında daha evvel açıklanmaya gayret edilen Barthes’in göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi:

Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü web sayfasından araştırmanın amacı ve hacmi hesaba katılarak seçilen farklı senelere ait toplam afiş sayısı (7) yedidir. Araştırma kapsamında amaçlı örneklem tekniği kullanılmıştır.

Nitel araştırma süreci oldukça karışık bir veri çeşitliliğine sahiptir. Araştırmacılar bu denli farklılaşan veri setinden, araştırdıkları konu kapsamında olan verileri toplama amacındadırlar. Bu amaçlı yaklaşım nitel araştırmanın, amaçlı örneklem yaklaşımlarına yatkınlığını belirlemektedir. Nitel çalışmalarda araştırmacının, incelediği olguyu açıklamasında yardımcı olacak birey ve mekân ve durumları, çalışma için seçmesi amaçlı bir seçimdir. Çünkü amaçlı seçilen örneklem, çalışma probleminin ve çalışmanın merkezi, incelenen olgunun anlaşılmasına yönelik zengin bilgiler sunabilecek niteliktedir. (Baltacı, 2018, s. 265).

Araştırmanın Kısıtları:

Afişlerin tam sayım örnekleminin alınmayıp amaçlı örneklem seçimi ile bir kısmının incelenmesi temel sınırlılıktır. Afişlerin analizinde spesifik olarak göstergebilim metodunun uygulanmasına ilaveten afişlerin çözümlenmesinde pek çok göstergebilimci içinden yalnızca Barthes’in yönteminin kullanılışı en temel kısıt olarak tespit edilebilir.

Araştırmanın Soruları:

Araştırmada şu sorulara özellikle cevap aranmaya çalışılacaktır:

“Kütüphane Haftası” çerçevesinde hazırlanmış olan örneklem grubu afişlerinde “düz anlam” ve “yan anlam” bakımından neler bulunmaktadır?

“Kütüphane Haftası” çerçevesinde hazırlanmış olan afişler, hangi metafor, metonim ve mit kavramları içerisinde sunulmuştur?

Bulgular ve Tartışma

Afiş 1: Tarihsiz

vasıtaları olarak metonimik öğeler olarak kullanılmışlardır. Bilginin mutlaka okuyup yazmakla elde edilebileceği miti üstünlük olarak vurgulanmış ve afişin merkezine yerleştirilmiştir.

Afiş 2: 25. Kütüphane Haftası 1989

Bu afişte tipografik olarak “*Kültür ve Turizm Bakanlığı*” ifadesi en alt kısımda vurgulanmıştır. Afiş düzenlemesine tabi tutulduğunda; Afişin tam ortasında ortadan ikiye açılmış bir defter ve defteri aralayan bir kalem görsel kod olarak merkeze yerleştirilmiştir. Defterin her iki sayfası da boştur. Afişin üst kısmına sonradan damgalanmış “*Kütüphane Haftası*” yazısı ve tarih olarak da sene belirtilemeksizin 28 Mart- 3 Nisan günleri derc edilmiştir. Afiş basit bir formda ve gayet sade tasarlanmıştır. Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü’nün ya da başka bir kurumun, derneğin, vakfın adı geçmemektedir. Afiş yan anlam incelemesine tabi tutulduğunda; defter ve kalem “*ilim*” metaforu olarak kullanılmıştır. Afişte yer alan görsel kod unsurları kendi nesnel gerçekliklerini aşarak bilginin

Bu afişte tipografik olarak üst kısmında “*XXV. Kütüphane Haftası (27 Mart-2 Nisan 1989)*” açıklaması yapılmıştır. “*Okumak, Öğrenmek En İyi Yatırımdır*” ifadesi görsel kodun hemen altına konumlandırılmıştır. Yine tipografik bakımdan “*T.C. Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü*” alt kısımda kurum/kuruluş olarak vurgulanmıştır. Afişin en altında ise daha küçük punto ile “*Bu afiş T.C. Ziraat Bankası Tarafından Hazırlanmıştır.*” ifadesi yer almaktadır. Afiş düzenlemesine tabi tutulduğunda; Afişin tam ortasında kitap şeklinde bir kumbara ve kitap kumbaraya para/altın atan bir el, görsel kod olarak merkeze yerleştirilmiştir. “*Okumak, Öğrenmek En İyi Yatırımdır*” ifadesi görsel kod ile birlikte çözümlendiğinde “*bilginin bir yatırım aracına*” indirgeniği söylenebilir. Esasen 1989 senesi Kütüphane Haftası için

afişi hazırlayan bir devlet bankasıdır. Afiş yananlam incelemesine tabi tutulduğunda; kitaptan kumbara “yatırım aracı” olarak gelecek için birikim yapılmak suretiyle “kazanç” metaforu olarak kullanılmıştır. Afişte yer alan görsel kod unsurları kendi nesnel gerçekliklerini aşarak *bilginin yatırım aracı* olarak takdim edilmesinde metonimik öğeler olarak kullanılmışlardır. Bilginin birgün mutlaka maddi kazanca dönüştürülebileceği miti üstdil olarak kurgulanmış ve afişin merkezine yerleştirilmiştir. Farklı bir perspektiften bakıldığında afişte siyasetin etkisinin olup olmadığı meselesine dair yapılacak başka çalışmalara katkı sağlamak kastıyla; afişin tasarlandığı dönemin yani 1989 yılının Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanı “Liberal ekonomik politikalarının mimarı” olarak bilinen Anavatan Partisindedir.

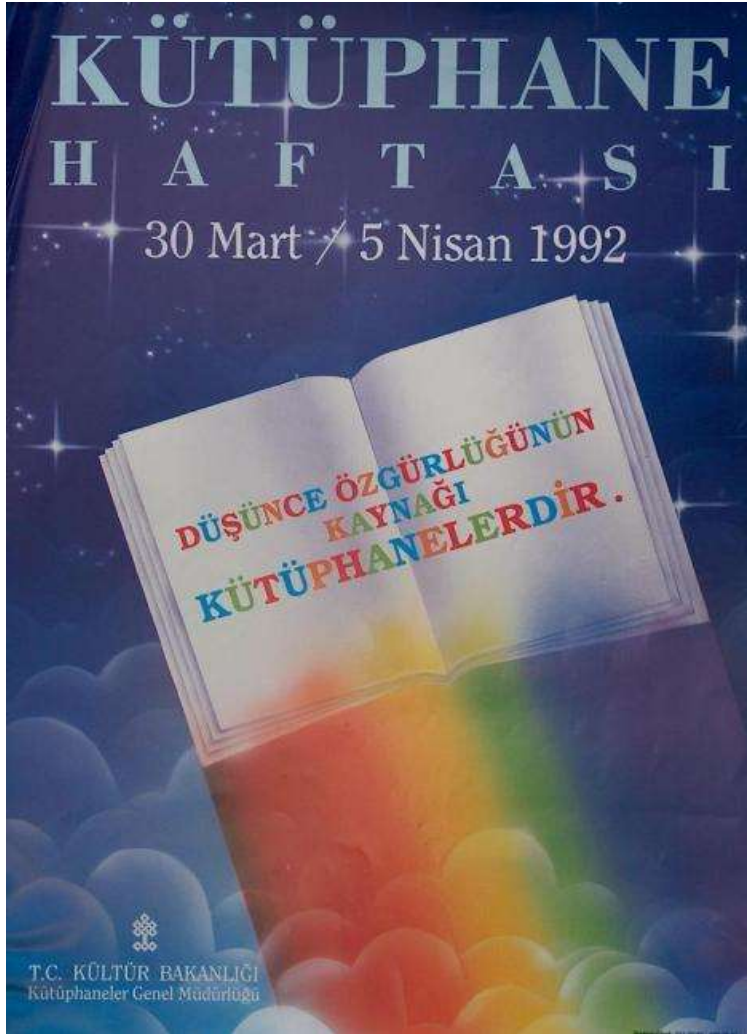

Afiş 3: Kütüphane Haftası 1991

“bilginin sevgiye” dönüşümünün nihayi bir amaç olması gerekliliğinin işaret edildiği söylenebilir. Esasen Yunus Emre “aşkın, sevginin, inancın” bir sembolüdür. kitaptan akan bilgi gönüle, kalbe giden “sevgi” metaforu olarak kullanılmıştır. Afişte yer alan görsel kod unsurları kendi nesnel gerçekliklerini aşarak *bilginin sevgiye* dönüştürülmesinde metonimik öğeler olarak kullanılmışlardır. Bilginin ancak maddi karşılıklarından arınarak, mana ciheti ile sevgiyi oluşturabileceği miti üstdil olarak kurgulanmış ve afişin merkezine yerleştirilmiştir. Farklı bir perspektiften bakıldığında afişte siyasetin etkisinin olup olmadığı meselesine dair yapılacak başka

Bu afişte de analize tipografik inceleme ile başlayacak olursak afişin üst kısmında “Kütüphane Haftası (25 Mart-31 Mart 1991)” açıklaması yapılmıştır. Meşhur Türk mutasavvıf Yunus Emre’nin “Ben bir kitap okudum, Kalem onu yazmadı, Mürekkep eyler isem, Yetmeye yedi deniz” dörtlüğü görsel kodun hemen yanına konumlandırılmıştır. Yine tipografik bakımdan “T.C Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü” alt kısımda kurum/kuruluş olarak vurgulanmıştır. Afiş düzenlemesine tabi tutulduğunda; Afişin tam ortasında görsel kod olarak kitap sayfaları kitaptan aşağıya doğru sanki bir şelale gibi akmakta ve kitap sayfaları nihayet en son “kalp” biçimine dönüşmektedir. Afiş yananlam incelemesine tabi tutulduğunda; Meşhur Türk mutasavvıf Yunus Emre tarihsel sembolizm içerisinde tekabül ettiği anlam alanı görsel kod ile birlikte çözümlendiğinde

çalışmalara katkı sağlamak kastıyla; afişin tasarlandığı dönemin yani 1991 yılının Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanı “Liberal ve kısmen muhafazakar kültür politikalarının mimarı” olarak bilinen Anavatan Partisindedir.

Afiş 4: Kütüphane Haftası 1992

Özgürlüğünün Kaynağı Kütüphanelerdir.” İfadesi ile birlikte analiz edildiğinde ise; düşünce özgürlüğü ile uzay ve ilerleme vurgusu hesaba katılınca bilginin “ilericiliğe-gelişmişliğe” hamledilmesinde metonimik öğeler olarak kullanılmışlardır. Tam da bu noktada aşırı sayılmayacak bir yorumla “özgür düşüncenin” meydana getireceği bilgi birikiminin yani bilgi türü olarak ima edilen bilimsel bilginin “muasır medeniyetler seviyesine” ulaştıracak yegane araç olduğu miti üstünlük olarak kurgulanmış ve afişin merkezine yerleştirilmiştir. Farklı bir perspektiften bakıldığında afişte siyasetin etkisinin olup olmadığı meselesine dair yapılacak başka çalışmalara katkı sağlamak

Bu afişte tipografik bakımdan afişin üst kısmında “Kütüphane Haftası (30 Mart-5 Nisan 1992)” açıklaması yapılmıştır. “Düşünce Özgürlüğünün Kaynağı Kütüphanelerdir.” İfadesi slogan olarak görsel kodun içine konumlandırılmıştır. Yine tipografik bakımdan “T.C Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü” alt kısmında kurum/kuruluş olarak vurgulanmıştır. Afiş düzenlemesine tabi tutulduğunda; Afişin tam ortasında görsel kod olarak arka plandaki uzay boşluğu ve uzaklarda parlayan yıldızlar dikkate alındığında; kitap sanki fezaya doğru yükselmekte olan bir füzeyi çağrıştırmaktadır. Afiş yananlam incelemesine tabi tutulduğunda; Kitap ve füze metaforu görsel kod ile birlikte çözümlendiğinde “bilginin” “gelişmeye ve ilerlemeye” işaret edebilmek için “füze” metaforu üzerinden tanımlandığı söylenebilir. Esasen füze ileri ve gelişmiş bilginin bir bakıma “uzay çağının” bir sembolüdür. Afişte yer alan görsel kod unsurları kendi nesnel gerçekliklerini aşarak “Düşünce

kastıyla; afişin tasarlandığı dönemin yani 1992 yılının Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanı “Sosyal demokrat politikaların temsilcisi” olarak bilinen SHP Partisindedir.

Afiş 5: Kütüphane Haftası 1997

söylenbilir. Esasen ansiklopediler bilginin bir bakıma “alfabetik” dizaynı ile bu “sürekliliğe ve bütünlüğe” ait bir sembolüdür. Afişte yer alan görsel kod unsurları kendi nesnel gerçekliklerini aşarak “OKU, OKUT Okumak asil bir alışkanlıktır” ifadesi ile birlikte düşünüldüğünde ise; İslamın ilk emri olan “Oku” emrinin sloganik kullanımı dolayısıyla İslami bir söylem alanına yapılmış vurgu hesaba katılınca seküler bilginin “hakikat arayışına” inkılabında metonimik öğeler olarak kullanılmış olduğu fark edilecektir. İlginç olan ansiklopedi metaforunun seküler bilginin inşaa dönemi olan “Aydınlanma Çağı” na ait bir sembol oluşudur. İslamın “Oku” emri ile Aydınlanmanın sloganı olan “sapere aud” yani “bilmeye cür’et et!” garip bir biçimde uzlaştırılmış ve bir oksimoron oluşmuş tam da bu sebepten her iki emir kipinde de ontolojik ve epistemolojik anlam buharlaşmıştır. Bilgiye ulaşmada ve bu bilginin elde edilebilmesinde araçsallaştırılan ansiklopedinin bilginin “sürekliliği-bütünlüğü” özelliğinin tesis ve temin edilebilmesinde tek yol olduğu miti üstdil olarak kurgulanmıştır. Farklı bir perspektiften bakıldığında afişte siyasetin etkisinin olup olmadığı meselesine dair yapılacak başka çalışmalara katkı sağlamak kastıyla; afişin tasarlandığı dönemin yani 1997 yılının Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanı “Siyasal İslam politikalarının temsilcisi” olarak bilinen Refah Partisindedir.

Bu afişte tipografik bakımdan afişin üst kısmında “T.C Kültür Bakanlığı” haftayı tertip eden organizatör kurum/kuruluş olarak logosu ile birlikte vurgulanmıştır. Yine tipografik bakımdan alt kısımda “Kütüphane Haftası (31 Mart-6 Nisan 1997)” açıklaması yapılmıştır. “OKU, OKUT Okumak asil bir alışkanlıktır” ifadesi slogan olarak afişin merkezine konumlandırılmıştır. Görsel kod olarak sıra sıra dizilmiş iki farklı ansiklopedinin ciltleri bu afişte tipografik unsurların altında yer almıştır. Afiş düzenlemeye tabi tutulduğunda; Afişin alt kısmında yer verilen görsel kod dikkate alındığında; iki farklı Ansiklopedinin ciltleri “bilginin sürekliliğine, bütünlüğüne” vurgu yapmakta ve okumanın bir alışkanlık olduğuna dair yapılan göndermeyi desteklemektedir. Afiş yananlam incelemesine tabi tutulduğunda; Kitap ciltleri yani ansiklopedi metaforu tipografik kod ile birlikte çözümlendiğinde “bilginin” “sürekliliği-bütünlüğü” özelliğine işaret edebilmek için “ansiklopedi” metaforu üzerinden anlatının tanımlandığı

Afiş 6: Kütüphane Haftası 2000

desteklemektedir. Bu temanın tam da bu 2000 yılında seçilmesi de tesadüfi olmamıştır. 14 Nisan 1987 tarihinde Türkiye resmen tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Fakat bu isteği 18 yıl sonra kabul edilmiştir. Türkiye; Avrupa Birliği'yle bütünleşmenin ilk aşaması olarak 1 Ocak 1996 tarihinde Avrupa Birliği Gümrük Birliği'ne girmiştir. 2000'li yıllarda Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılma sürecinde bir hızlanma gözlenmiştir. Afiş yananlam incelemesine tabi tutulduğunda; yerküre metaforu tipografik kod ile birlikte çözümlendiğinde “bilginin küreselleşmesi, evrenselliği” ve Bilgi merkezlerinin bu küreselleşme ve dolayısıyla evrenselleşme iddialarını ispat edebilmelerinin Avrupa Birliği'ne üye olmakla mümkün olabileceğine işaret edebilmek için “yerküre” ve “yerküre üzerinde etrafını Avrupa Birliği bayrağı kuşatmış Türk Bayrağı” metaforu üzerinden anlatının tasarlandığı söylenebilir. Esasen yerküre küreselleşme olgusunu temsil eden genel bir semboldür. Aynı şekilde afişte kullanılan hakim renk Avrupa Birliği bayrağındaki hakim renktir. Afişte yer alan görsel kod unsurları kendi nesnel gerçekliklerini aşarak “bilginin küreselleşmesi, evrenselliği” temasına uygun olarak metonimik öğeler olarak kullanılmıştır. Bilgi merkezlerinin küreselleşme ve evrensel olabilme meselesinde araçsallaştırılan Avrupa Birliği Üyeliğinin en etkili yol olduğu miti üstünlük olarak kurgulanmıştır.

Bu afişte tipografik bakımdan afişin üst kısmında “T.C Kültür Bakanlığı” ve “Türk Kütüphaneciler Derneği” haftayı tertip eden organizatör kurumlar/kuruluşlar olarak logoları ile birlikte vurgulanmışlardır. Yine tipografik bakımdan afişin en altında “36. Kütüphane Haftası (27 Mart-2 Nisan 2000)” açıklaması yapılmıştır. “Küreselleşme-Avrupa Birliği ve Bilgi Hizmetleri” tematik ifadesi afişte görsel kod unsurlarının üstüne konumlandırılmıştır. Buradan hareketle; Kütüphane Haftası'nın temasının “Küreselleşme-Avrupa Birliği ve Bilgi Hizmetleri” olduğu belirtilmiştir. Görsel kod olarak “yerküreyi kavramış eller” afişin merkezindedir. Yerkürenin üzerinde ise Türk bayrağı ve etrafını kuşatmış Avrupa Birliği bayrağı yer almıştır. Afiş düzenlamaya inceleme tabi tutulduğunda; Afişin merkezinde yer verilen görsel kod dikkate alındığında “yerküreyi kavramış eller” “bilginin küreselleşmesine, evrenselliğine” vurgu yapmakta ve “Küreselleşme-Avrupa Birliği ve Bilgi Hizmetleri” temasını

Afiş 7: Kütüphane Haftası 2013

tutulduğunda; Afişin merkezinde yer verilen görsel kod dikkate alındığında “ultra modern bir kütüphane” “yenileşime” vurgu yapmakta ve “Yenileşim ve Kütüphaneciler” temasını desteklemektedir. Afiş yan anlam incelemesine tabi tutulduğunda; “ultra modern bir kütüphane” metaforu tipografik kod ile birlikte çözümlendiğinde “bilgi merkezlerinde inovasyona” ve Bilgi merkezlerinin bu yenileşim sürecinde iddialarını ispat edebilmelerinin son teknolojik donanıma sahip “ultra modern bir kütüphane”ye dönüşmekle mümkün olabileceğine işaret edebilmek için “ultra modern bir kütüphane” ve Kütüphaneci olduğu anlaşılan bir hanımefendinin son teknoloji ürünü bir dokunmatik ekran üzerinde çalışma metaforu üzerinden anlatının tasarlandığı söylenebilir. Esasen anlatıda “dokunmatik ekran” inovasyon olgusunu temsil eden bir semboldür. Afişte yer alan QR Kod uygulaması da “yenileşim” temasına uygun sembolik bir diğer unsurdur. Afişte yer alan görsel kod unsurları kendi nesnel gerçekliklerini aşarak “Yenileşim ve Kütüphaneciler” temasına uygun olarak metonimik öğeler olarak kullanılmıştır. Bilgi merkezlerinin ve kütüphanecilerin inovatif dönüşümlerini gerçekleştirebilme meselesinde araçsallaştırılan en son teknoloji ürünü ekipmanların “yenileşimi” gerçekleştirebilmek için en etkili vasıtalar olduğu miti üstünlük olarak kurgulanmıştır.

Bu afişte tipografik bakımdan afişin üst kısmında “T.C Kültür Bakanlığı” ve “Türk Kütüphaneciler Derneği” haftayı tertip eden organizatör kurumlar/kuruluşlar olarak logoları ile birlikte vurgulanmışlardır. Yine tipografik bakımdan afişin hemen ortasında “49. Kütüphane Haftası (25 Mart-31 Mart 2013)” açıklaması yapılmıştır. “Yenileşim ve Kütüphaneciler” tematik ifadesi afişte görsel kod unsurlarının üstüne konumlandırılmıştır. Buradan hareketle; Kütüphane Haftası’nın temasının “Yenileşim ve Kütüphaneciler” olduğu belirtilmiştir. Diğer afişlerden farklı olmak üzere; tipografik unsurlardan biri 49. Kütüphane Haftası etkinlik programının afişin alt bölümünde yer alması ve diğer bir farklılık ise Türkçe ifadelerin İngilizce karşılıklarına da yer verilmesi olmuştur. Görsel kod olarak “ultra modern bir kütüphane” afişin merkezindedir. Kütüphaneci olduğu anlaşılan bir hanımefendi ise son teknoloji bir dokunmatik ekran üzerinde çalışma yapmaktadır. Afiş düzenlemeye inceleme tabi

Sonuç

Bu makale kapsamında T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü web sayfasında yer alan *Kütüphane Haftası* tanıtım afişleri göstergebilim (semiyolojik) metodu ile incelenmiştir. Kütüphane Haftası kapsamında hazırlanmış olan afişler *Barthes'in göstergebilimsel analiz yöntemi* kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmanın en temel amacı “kütüphane haftası” duyuru/tanıtım afişlerinin semiyotik analiz yöntemi marifetiyle incelenerek afişlerde verilmek istenen mesajlar çözümlenerek açığa çıkarılmıştır. Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü web sayfasından seçilen toplam afiş sayısı (7) yedi olup araştırma kapsamında amaçlı örneklem tekniği kullanılmıştır. Yapılan analizler neticesinde afişlerde *düz anlamın* ötesinde *yan anlam* ve *üst dil* kurgulayabilmek için *metaforik* ve *metonimik* anlatıya müracaat edilmiştir. Afişler makro düzeyde tasarlandıkları dönemde dünyada sosyo-politik, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel gidişata koşut tasarlanmışlardır. Aynı meyanda afişler; mikro düzeyde de ülkemizdeki sosyo-politik, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel gidişata koşut tasarlanmışlardır. Göstergebilimsel analiz metoduyla yazılı ve görsel materyallerin hangi amaç/amaçlar için kullanıldığını tespit etmek mümkün olabilmektedir. Bu araştırma ile ülkemiz Kütüphane Haftası afişlerinin ne türden açık ve örtük mesajlar içerdiğini ortaya koyduktan sonra bu mesajların anlam katmanlarının aralanarak incelenmesi daha nitelikli çalışmalar yapılabilmesine katkı sağlayabilmesi hususu temel motivasyonumuzu oluşturmuştur.

Kaynakça

- Akengin, G. ve Mazlum, H. (2018). Film Afişleri Örnekleri Üzerinden Tipografik Düzenlemelerin Görsel Algı Değerlerine Göre İncelenmesi, *ulakbilge*, 6 (30), 1613–1623.
- Asan, H. (2014). *Olimpiyat Oyunları Afişlerinin Göstergebilimsel Çözümlemesi:1896–2016 Yılları Arasındaki Afişler*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Arel Üniversitesi, İstanbul
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *BEÜ SBE Derg.*,7(1), 231-274.
- Çakı, C. (2018). Birinci Dünya Savaşı'ndaki Alman Propaganda Kartpostallarında Kullanılan Karikatürlerde Türklerin Sunumunun Göstergebilimsel Açından İncelenmesi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (AKİL) Haziran (29) , 73–94.
- Çeken, B. ve Arslan, A. A. (2016). İmgelerin Göstergebilimsel Çözümlemesi “Film Afişi Örneği”, *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 11 Sayı: 2, 507–517.
- Er, M. (2012). İhap Hulusi Görey'in Cumhuriyet Dönemi Afişlerinin Göstergebilimsel Açından incelenmesi, s.115 *Türkbilig*, /23: 115–132.
- <http://www.kygm.gov.tr/> , 02.03.2019 tarihinde Kütüphaneler Ve Yayımlar Genel Müdürlüğü/Kültür ve Turizm Bakanlığı adresinden erişildi.
- Işık, M. ve Eşitti, Ş. (2015). I.Dünya Savaşı Propaganda Afişlerinde Kadın Temsillerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Göstergebilimsel İncelenmesi, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 70, No. 3, 655 – 682.
- Kalaman, S. ve Bat, M. (2014). Toplumsal Cinsiyet Açısından Axe Basın ilanlarının Göstergebilimsel Analizi, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Arastırmalar Dergisi* 16 (Özel Sayı I): 128–136.

- Karaman, E. (2017). Roland Barthes Ve Charles Sanders Peirce'ın Göstergebilimsel Yaklaşımlarının Karşılaştırılması, *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi* 34,. 25–36.
- Kıran, A. (2004). Göstergebilim ve Yazınsal Çözümler, N. Tanyolaç Öztokat (Der). Disiplinler arası Ortam ve Yöntem Sorunları, 50–61., (İstanbul: Multilingual)
- Oruç, M. C. ve Türkay, O. (2018). Türkiye Tanıtım Afişlerinin Göstergebilimsel Bir Analizi: Home Of Turkey Afişleri Örneği, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC*, April Volume 8 Issue 2, 312–328.
- Polat, B. Ve Kavuran, T. (2018). Emrah Yücel Sinema Film Afişlerinden New York'ta Beş Minare ve Kill Bill Film Afişlerinin Göstergebilimsel Açıdan İncelenmesi, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 69, Summer II, 65–73.
- Yılmaz, M. ve Temizkan, M. (2013). Türkiye Cumhuriyeti'nde Tedavüle Sürülen Banknotların Göstergebilimsel Çözümü, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi - Sayı 36 / Bahar*,. 86–131
- Yılmaz, E. (2010). Kütüphane Haftası'nı Yeniden Düşünmek, *Türk Kütüphaneciliği* 24, 1 130–143.

Öz-yönelimin Yaşam Tatmini Üzerindeki Etkisinde Girişimcilik Algısının Aracı Rolü

The Mediating Role of Entrepreneurship Perceptions on the Relationship between Self Orientation and Life Satisfaction

Ceylan Gazi Uçkun* & Fatma Korkmaz** & Serdar Yener***

Öz

Bu çalışmada öz-yönelim algısının yaşam tatmini üzerindeki etkisinde girişimcilik algısının aracı rolü incelenmiştir. Yaşam tatmini yada diğer adıyla öznel iyi oluş algısı bireylerin yaşamlarından memnuniyet düzeyi olarak tanımlanmaktadır. Girişimcilik günümüzde yaygın olarak yenilikçi ticari davranışları tanımlamak için kullanılan bir kavram olarak görülürken gelişim psikologları tarafından gelişimin bir önemli bir safhası olarak da tanımlanmaktadır. Girişimcilik bir ihtiyacın giderilmesine yönelik somut davranışları barındırır. Bireylerin mizaç ve karakterleriyle birlikte yaşamış oldukları deneyimlerin yönelimler üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Özyönelim bireyin karar verme ve davranma sürecinde kendi odaklı değerlendirmeler yapmasını tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Bireylerin yönelimleri bireylerin bireysel ve sosyal ihtiyaçlarını belirlerken bu ihtiyaçların giderilmesi bireylerin yaşam tatmini elde etmelerini ve mutlu olmalarını da sağlayabilir. Öz belirleme kuramı çerçevesinde modellenen araştırmada bireylerin benlik yönelimli olmasının bireyleri girişimciliğe yönlendirebileceği ve girişimcilik davranışları gösterdikçe yaşam tatmini elde edebilecekleri düşünülmektedir. Bu çerçevede yapılan literatür taramasıyla araştırma modeli dizayn edilmiş olup 640 üniversitesi öğrencisi üzerinde yapılandırılmış soru formlarıyla uygulanmıştır. SPSS 21 ve Process 3.0 kullanılarak uygulanan analiz sonuçlarına göre girişimciliğin tam aracılık rolü gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özyönelim, girişimcilik, yaşam tatmini

Abstract

The effect of self orientation on the life satisfaction through entrepreneurship is studied in this research. Life satisfaction in other words subjective wellbeing is defined as the satisfaction level of individuals in their lives. Entrepreneurship which is accepted as to define inovative commercial behaviors is also defined as an important stage of development of individuals by development psychologists. Entrepreneurship includes some behaviours which are indispensable for meeting some requirements of individuals. With temperament and character there are also some other dimensions like experiences which are affecting orientations of individuals. Self orientation is based on self assessments which are focused on self of individuals. Personal and social requirements determine orientations of individuals and meeting this requirements predicts life satisfactions of individuals and makes them happy. Self orientations of individuals are thought to predict entrepreneurial behaviours of individuals and through this individuals' life satisfaction will increase as their autonomy requirements are met within frames of self determination theory. The research model is designed with the literature review and 640 university students are composing sample group. SPSS 21 and Process 3.0 are used to conduct mediating tests to analyze relationships among variables. Mediating effect of entrepreneurship is observed according to the test results.

Keywords: self orientation, entrepreneurship, life satisfaction

* (Prof. Dr); Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO, guckun@gmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0002-0169-5401

** (Dr. Arş. Görv); Kırşehir Ahi Evren Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme, ftmttkk1@gmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0003-0164-1136

*** (Doç. Dr.); Sinop Üniversitesi, Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İşletmecilik ve Ticaret, serdaryener@sinop.edu.tr ORCID: orcid.org/0000-0003-1413-7422

Extended Summary

The effect of self orientation on the life satisfaction through entrepreneurship is studied in this research. Life satisfaction in other words subjective wellbeing is defined as the satisfaction level of individuals in their lives. Entrepreneurship which is accepted as to define inovative commercial behaviors is also defined as an important stage of development of individuals by development psychologists. Entrepreneurship includes some behaviours which are indispensable for meeting some requirements of individuals. With temperament and character there are also some other dimensions like experiences whih are affecting orientations of individuals. Self orientation is based on self assessments which are focused on self of individuals. Personal and social requirements determine orientations of individuals and meeting this requirements predicts life satisfactions of individuals and makes them happy. Self orientations of individuals are thought to predict entrepreneurial behaviours of individuals and through this individuals' life satisfaction will increase as their autonomy requirements are met within frames of self determination theory. The research model is designed with the literature review and 640 university students are composing sample group. SPSS 21 and Process 3.0 are used to conduct mediating tests to analyze relationships among variables. Mediating effect of entrepreneurship is observed according to the test results.

Methodology:

The research is a qualitative study aimed at determining the mediating role of entrepreneurship on the relationship between self orientations and life satisfaction. The sample group consists of 640 university students in different departments of Sinop University. The structured interview form developed by the researchers was used as data collection tool. Self orientation scale of Perren et al. (2012), Personal Entrepreneurship Scale of İncik and Uzun (2017) and Life satisfaction scale of Dağlı and Baysal (2016) are used as instruments of research.

According to reliability tests all results are above required limits (.785 for Self Orientation, .849 for Life Satisfaction and, 979 for Entrepreneurship Perception Cronbach Alpha). As for validity tests explanation rates are sufficient to conduct correlation and regression tests (% 62 explanation rate, 9 items 3 factors for Self Orientation, % 62 explanation rate, 5 items 1 factor for Life Satisfaction and , % 59 explanation rate, 31 items 2 factors for Entrepreneurship Perception).

Results, discussion and conclusion:

According to the Pearson correlation tests positive and weak relation between self orientation and entrepreneurship ($R=,235^{**}$, $p<.01$), positive and weak relationship between self orientation, normal and positive relationship between entrepreneurship and life satisfaction ($R=,446^{**}$, $p<.01$) were observed.

Baron and Kenny's mediation model is used to analyze datas. According to the model in first stage the effect of self orientation on entrepreneurship is observed. Self orientation perceptions are observed to increase entrepreneurship % 42 and % 6 of change is determined by self orientation ($\beta= , 4177$, $R^2= ,0556$, $p<,01$). In second stage of model the effect of self orieantation on life satisfaction (entrepreneurship is latent variable) is observed ($\beta= , 3204$, $R^2= , 0293$, $p<,01$). In third stage the effect of self orientation on life satisfaction in decreased when entrepreneurship is withdrawn from relationship ($\beta= , 1312$, $R^2= , 2037$, $p>,05$). At the end

according to the results of tests full mediation effect of entrepreneurship is observed. Process 3.0 macro for SPSS is used to analyze the datas.

Self orientation which has been tackled within frames of developmental psychology under the title of psychoanalytical psychology. And most them are literature review. Researches like this which are conducted in field are rare in literature. This study presents remarkable references to researchers who study in this field.

Within frames of theory of self determination it assumed that individuals who are self oriented might develop entrepreneurial behaviours and they will get life satisfaction through this. The results of research are supporting Randelovic and Todorovic's study (2015) which is questioning relations between certain types of motivation and self orientation. They used self determination theory as theoretical framework. Also the results of Shane et al. study (2003) which is tackling the relationship between entrepreneurial behaviours and self is supported by our research. As we told beyond entrepreneurship is seen as latent variable of self orientation.

Mindfulness of Core Self Evaluations are suggested for further studies with self orientation. More studies are required to figure out core dynamics of self and its dimensions. The sample group is seen as one of limitation of research. So for further studies actors of business life and market should be used to reveal this relationships.

Giriş

Mutlu bireylerin yaşam tatmin algılarının ya da öznel iyi oluş algılarının yüksek olduğu iddia edilmektedir (Kanbur, 2018; Stutzer ve Frey, 2004). Yaşam tatmin düzeyi yüksek bireylerin olumlu duygularının yüksek olduğu yaşamlarında karşılaştıkları olumsuz deneyimleri de öğrenme aracı olarak kullandıkları bilinmektedir (Diener vd., 2001). Bu sayede ileride kendilerini olumsuz olarak etkileyebilecek durumlardan kaçınabileceklerini düşünmektedirler. Yaşam tatmin düzeyi yüksek bireyler yaşamlarını bir mutluluk aracı olarak görmektedirler. Beklentilerinin ve ihtiyaçlarının karşılanmasının yaşamlarındaki faktörlere bağlı olduğunun farkında olan bu bireyler ihtiyaç ve beklentilerini doğru tanımlayarak yaşamlarındaki faktörleri bunlara uydurmaya çalışırlar. Literatürde genel yaşam tatmini olarak da tanımlanan algı yaşamın birçok alanındaki tatmin algılarının toplamını oluşturmaktadır.

Girişimcilik birçok farklı yaklaşımda birçok farklı şekilde ele alınmasına rağmen temelde bir karar verme süreci davranışı olarak kabul edilmektedir. Bireylerin yönelimlerinin verdikleri karar üzerinde belirleyici rol oynadığını ortaya koyan birçok çalışma mevcuttur (Santora, 2013; Shane vd., 2003). Aldrich ve Zimmer'in (1986) çalışmaları yönelimlerle oluşan motivasyonun girişimcilik sürecindeki önemini belirginleştirmiştir. Locke (2000) bireylerin yaşamlarındaki tüm davranışların motivasyon ve bilişsel süreçlere dayandığını iddia etmektedir. Bununla birlikte bireysel davranışların sadece bireylerin içsel süreçlerinden etkilenmediği içinde bulunduğu sosyal çevrenin değişkenlerinin de (Ekonomik durum, sermaye durumu, rekabet, yasal düzenlemeler vd.) bu davranışlar üzerinde etkili olabileceğini ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur (Randelovic vd., 2015; Shane vd., 2003). Aynı sosyal çevrede neden bazı bireylerin girişimcilik davranışı gösterirken bazılarının göstermediği ise bireysel faktörlere bağlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında birey merkezli araştırmaların girişimciliğin arkasındaki bireysel belirleyenleri ortaya çıkarabileceği düşünülebilir.

Psikolojik kimliğin bütün bileşenlerini birbirine entegre olarak eşgüdümlü bir şekilde birarada tutan ve yöneten bir faktörün olup olmadığı alanyazında uzunca bir zamandan beri araştırmaların odağını oluşturmaktadır. Bireylerin gelişimi ve psikolojik süreci antik dönemdeki felsefecilerden beri sorgulanmaktadır (Leary ve Tangney, 2003). Freud'un "ego" konseptini alanyazına kazandırmasıyla "benlik" kavramı psikoloji alanında sorgulanmaya başlanmıştır. Freud'dan sonra psikoanalistler, sosyal-bilişsel psikologlar ve organizmik-humanistik psikologlar benliği araştırmalara konu etmişlerdir. Freud'un "benlik" tanımlamasını birey çerçevesinde ele alması eleştiri konusu olurken sonraki çalışmalarda bireyin kişilerarası etkileşim kurduğu diğerleriyle birlikte tanımlama çabaları araştırmalara konu olmaya başlamıştır. "Ego" kavramının bireyin gelişim sürecinde öncelikle ebeveynleriyle kurmuş olduğu etkileşimle şekillendiğini ifade eden Kohut (1971) bu etkileşim süreciyle bireylerin sağlıklı ve gerçekçi bir kişiliğe sahip olabileceğini iddia etmektedir.

Psikoanalistlerden sonra sosyal psikologların benliği tanımlama çalışmaları güdü kuramından bilişsel kurama kaymıştır. Bireylerin kendilerini ve diğerlerini uyum gereksinimi nedeniyle bilişsel olarak eşgüdümlenme çabaları sosyal psikoloji çerçevesinde uyum kuramlarıyla açıklanmaktadır (Festinger, 1957). Bireylerin kişisel özelliklerini, sosyal rollerini, deneyimlerini ve gelecekteki hedeflerini kullanarak öz şemalar oluşturduğu iddia edilerek bu sayede farklı koşullarda uygun şekilde davranabildikleri ifade edilir (Fiske ve Taylor, 1991). Bilişsel ve duygusal gelişimle birlikte deneyimlerin şekillendirdiği şemalar bireylerin algılarını, hafızalarını ve öngörülerini şekillendirir. Higgins (1989) sosyal psikoloji çerçevesinde bireylerin benlik bilişlerini gerçek benlik, ideal benlik ve zorunlu benlik olarak sınıflandırarak bireylerin motivasyonlarının bu farklı benliklerinin uyumuyla ortaya çıktığını iddia etmektedir.

Benliğin tanımlanmasına yönelik üçüncü psikolojik yaklaşım olan organizmik-hümanistik yaklaşım benliği tek, uyumlu ve yüksek düzeyde organize bir yapı olarak görmektedir. Bireylerin isteklerini yerine getirme amacındaki seçim ve kararları bireylerin yaşamını ve davranışlarını etkilemektedir. Bireylerin yaşantısı boyunca edinmiş olduğu deneyimler ise davranışlarını şekillendirmektedir. Bu şekilde dinamik bir şekilde gelişen bir süreç benliği şekillendirmektedir. Bireylerin biyolojik olarak sahip olduğu temel benliklerinin bilişsel ve motivasyonel araçlardan etkilendiğini iddia eden Hodgins ve Knee (2002) öz belirleme kuramına göre gelişimsel sürecin özerklik, bağlılık, ve yeterlilik adlı 3 temel psikolojik süreçten etkilendiğini ifade etmektedirler. Sosyal çevrenin bireyin biyolojik benliğinin doğal haliyle dışı vurumunu etkilediğini iddia eden Hodgins ve Knee bireyin 3 temel psikolojik gereksiniminin karşılanması durumunda sağlıklı benliğe (ego) sahip olabileceğini iddia etmektedirler. Öz-yönelim olarak da adlandırılan bu olgu sayesinde bireylerin psikolojik gereksinimlerinin tatmin edildiği durumlarda dengeli ve sağlıklı içsel değerlendirmeler yaparak bunu davranışa dökebileceği iddia edilmektedir.

Girişimciliğin yaşam tatmininin bir belirleyeni olarak ele alındığı bu çalışmada girişimciliğin hem psikanalitik açıdan bireylerin girişimcilik yönelimlerinin tatmini açısından yaşam tatmini sağlayabileceğini hem de girişimcilik yoluyla bireylerin elde edebileceği gelir düzeyiyle yaşam standartlarını yükselterek yaşam tatmini sağlayabileceği düşünülmüştür. Araştırmanın kuramsal altyapısını Öz Belirleme Kuramı oluşturmaktadır. Öz Belirleme Kuramı çerçevesinde öz-yönelimli bireylerin başarı ihtiyacından dolayı girişimci davranışları sergileyeceği ve bu sayede benliklerini tatmin ederken yaşam tatminini de yaşayacakları düşünülmektedir.

Yaşam Tatmini

Yaşam tatmini bireylerin yaşamlarından elde ettikleri mutluluk düzeyiyle orantılı olarak değerlendirilmektedir (Diener, 2001; Kanbur, 2018). Yaşam tatmini algısını ölçmek için bireylere sorulan sorular genelde yaşamlarının farklı alanlarındaki koşullar ve davranışlarının belirlenmesine ve bu davranışların etkisinin ortaya konulmasına yöneliktir. Bireyin yaşam tatmin algısında bireyin ihtiyaç ve beklenti algılarının temel rol oynadığı iddia edilmektedir. Hatta öz belirleme kuramı çerçevesinde bireylerin özerklik, yetkinlik ve ilgililik niteliklerinin yaşam tatmininin temel belirleyeni olduğu da iddia edilmektedir (Raj ve Chettiar, 2012). Daha da ilginç genelde düşünülenlerin aksine dışsal motivasyonların içsel motivasyonlardan yaşam tatmini üzerinde daha az etkili olduğu da iddia edilmektedir. Deci ve Ryan (2000) bazı gereksinimlerin tatmininin yaşam tatmini üzerinde doğrudan etkisi olduğunu iddia etmektedir. Özellikle psikolojik gereksinimler olan özerklik, yetkinlik ve ilgililik gereksinimlerinin yaşam tatmini üzerinde doğrudan etkisi araştırmalarda ortaya konulmaktadır (Deci ve Ryan, 2000).

Sokrates insanoğlunun nasıl mutlu olabileceği sorusuna cevap ararken cevabı insanoğlunun yaşantısındaki detaylarda aramıştır (Yeniçeri, 2013). Sokrates'in dönemindeki gözlemlerine göre bireylerin yaşamdan tatmininin ve mutluluklarının yolu bireylerin yönelim ve arzularının karşılanmasıyla sağlanmaktadır. Öncelikle bireyin kendisini tanımlayarak isteklerini belirginleştirmesi gerekmektedir. Bireyin kendisini tanımlamadığı durumda mutsuzlukla karşılaşacağı iddia edilmektedir. Sokrates'ten sonra Aristo'da bireyin mutluluğunun kendisini keşfetmesinde ve tanımlamasında yattığını iddia etmektedir (Irwin, 1988 Akt. Yeniçeri, 2013). Aristo yaşamdan tatmin olmanın 3 yolunun özgür ve sorumlu bir vatandaş olmak, yaşamından zevk almak ve araştırmacı olmaktan geçtiğini iddia etmektedir. Stumpf ve Fieser (2012) yaşam tatmininin bireylerin ihtiyaç algılarında yattığını iddia etmektedir. Bireylerin ihtiyaç olarak gördükleri faktörleri tanımlayabilmesi yaşamdan tatmin olmasını belirleyebilmektedir (Kanbur ve Erol, 2017). Cutler (2005) beklentilerin düştükçe tatmin olma düzeyinin arttığını söylerken bireyin kendini keşfetmesiyle doğru beklentileri tanımlayabileceğini iddia etmektedir. Bundan yola çıkarak özyönelimli bireylerin başarı ihtiyacı vb. faktörlerin etkisiyle risk ve sorumluluk alma, bireysel başarı elde etme gibi beklentilerinin olabileceği ve bu beklentilerinin onları girişimci davranışlara yönlendirebileceği düşünülmektedir. Girişimci davranışlarını gerçekleştiren bireylerin yaşam tatmini elde edebileceği düşünülmektedir.

Girişimcilik

Girişimciliğin teknoloji ve yenilik yoluyla etkinlik ve verimliliği sağlayarak ekonomik gelişmenin temel belirleyeni olduğu iddiası (Schumpeter, 1934) alanyazına çok uzun bir zaman önce girmiştir. Bu açıdan girişimciliğin kavram olarak sahip olduğu değerden daha fazlasını hakettiğini kabul etmek gerekir. Kirzner'in (1977) ekonomik gelişme çerçevesinde girişimciyi arz ve talep dengesini sağlayan aktör olarak tanımlaması diğer bir bakış açısidir. Bilgi ve hizmet ekonomisinin giderek yaygınlaşması ve ekonomik gelişmede girişimcinin artan rolü girişimcinin yeni bilgiyi ürün ve hizmetlere dönüştüren kişi olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Zahra ve Dess'in (2001) girişimciliği bireyin gelişim ve entellektüel sermayesinin hasılası olarak görmesi bireysel faktörlerin önemini belirginleştirmiştir. Girişimcinin ticari sürecin herhangi bir aşamasında yenilik yaratma yoluyla etkinlik ve verimlilik sağlayan kişi olarak tanımlanması giderek yaygınlaşmaktadır. Ticari süreçlerin farklı aşamalarında aynı çevreyi paylaşan bireylerden tamamının verimlilik ve etkinliği arttıracak girişimsel çözümler sunamaması girişimciliğe bireysel açıdan bakmayı gerekli kılmaktadır. Bireylerin istek ve beklentilerinin

farklılık göstermesi aynı çevrede ticari süreçlerde fırsatları görme ve bunları yatırım yoluyla değerlendirme davranışlarını farklılaştırmaktadır (Shane vd., 2003). Girişimcilik davranışının fırsatları keşfetme ve risk almak gibi bireysel özellikleri gerektirmesi ilgiyi bireyin benliği üzerinde yoğunlaştırmaktadır (Zorlu ve Tetik, 2018; Shane ve Venkataraman, 2000).

Fırsatlar getiri elde etme potansiyeli olan ve henüz keşfedilmemiş faaliyetleri tanımlamak için kullanılır. Shane ve Venkataraman (2000) girişimcilik fırsatını yeni bir ürün, hizmet, hammadde ve sürece yapılan yatırımdan daha fazla getiri getirecek durumlar için kullanmaktadır. Yeni bir ürün, hammadde, hizmet ve sürece yapılan yatırım sonunda elde edilecek getiriler gerçek olmadığı için tahminler yürütülür. Tahminlere dayanan bu süreç risk ihtiva ettiği için girişimcilik tabiatında risk barındırır. Herhangi bir iş kolunda gösterilen girişimcilik davranışlarının farklı iş kollarında aynı başarıyı gösterememesi öz yönelimin etkisini ortaya koymaktadır. Herhangi bir durumun fırsat olarak görülmesi kişiden kişiye değişmektedir. Herhangi bir potansiyelin fırsat olarak keşfedilmesi bireyin vizyonunu gerektirmektedir. Diğerlerinin herhangi bir kazanç görmediği bir işte kazanç gören ve yatırım yapan bireylerin değerlendirmeleri ve yönelimleri farklıdır. Fırsatların belirli bir bakış açısından bakıldığında görülebileceğini öneren Shane vd. (2003) bireylerin girişimsel davranışlarının aşağıda sıralanan bireysel faktörlerden etkilenebileceğini önermektedir;

Başarı İhtiyacı: McClelland'ın (1961) başarı ihtiyacı kuramına dayanan başarı ihtiyacı önermesi bireylerin göstereceği girişimsel başarıyla bireylerin ihtiyacının tatmin edilebileceğini önermektedir. Herhangi bir fırsatın getirilerinin alternatiflerine göre yüksek olması sonuçların başarılı olarak algılanmasını sağlar. Bireylerin başarı olarak gördükleri sonuçları elde etmek için yeteneğe sahip olması gerekirken aynı zamanda risk alarak diğerlerinden daha fazla çaba göstermesi gerekir. Girişimcilik birey için herhangi bir başka işten daha fazla başarı ihtiyacını tatmin edebilir. Collins vd. (2000)'nin yaptığı çalışmada, işletme kurucularının ve yöneticilerin başarı ihtiyaç düzeylerinde anlamlı farklılık olduğu ortaya konulmuştur.

Risk Alma: Başarı ihtiyacını yoğun olarak hisseden bireylerin bu ihtiyaçlarını tatmin edecek davranışları gösterirken karşılaştıkları muhtemel sonuçları değerlendirdikleri ve muhtemel olumsuz çıktılara rağmen risk alarak sürece yöneldikleri gözlenmektedir. Belirsiz ve dengesiz koşullarda bireylerin çıktılardan emin olamadığı bu yüzden bunun gibi koşullarda risk alarak girişimcilik sürecine girdikleri düşünülmektedir. Girişimcilik sürecine hiç girmeyen bireyin başarılı olma ihtimali de olmayacağı için risk alma girişimcilikte başarılı olmanın da kaçınılmaz bir aşamasıdır (Venkataraman, 1997). Yapılan birçok çalışmada girişimci rolüyle işletme kuran bireylerle diğer bireylerin risk alma davranışları karşılaştırıldığında girişimcilerin aynı zamanda risk alan bireyler olduğu ortaya konulmuştur (Corman vd., 1998; Sarasvathy vd., 1998)

Belirsizliğe Karşı Tolerans: Belirsiz ve dengesiz koşullarda gösterilen çaba ve yapılan fedakarlıklara rağmen herşey istenildiği gibi devam etmeyebilir. Girişimci özellik gösteren bireylerin belirsiz koşulları daha cazip gördüğü ve beklenmeyen durumlarda karşılaştığında daha dirençli ve rasyonel davranabildiği araştırmalarda ortaya konulmaktadır.

Kontrol Odağı: Girişimciliği etkileyen bir diğer bireysel değişken kontrol odağı olarak adlandırılmaktadır. Kontrol odağı bireyin kazanımlarının kendi davranışlarının sonucu olduğuna inanmasıdır. İç kontrol odağı yüksek olan bireylerin içinde bulunduğu süreçleri kontrol edebildiği ve yönlendirebildiği algısına sahip olduğu iddia edilmektedir (Rotter, 1966). Begley (1995) yapmış olduğu çalışmalarda girişimci rolüyle işletme kuran bireylerin diğer bireylere göre iç kontrol odağının yüksek olduğu iddia edilmektedir. İç kontrol odağı değerlendirmesi bu

araştırmada kullanılan diğer değişken olan özyönelim önermesini de desteklemektedir. İç kontrol odağı gelişim psikologları tarafından benlik gelişiminin bir sonucu olarak da görülebilir. Gelişim döneminde özerklik, bağımlılık ve yeterlilik duyguları tatmin olmamış bireylerin yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde dışa bağımlı oldukları iddia edilirken bu gereksinimleri tatmin edilmiş bireylerin öz yönelimli oldukları kararlarını verirken dışarıdan baskı hissetmedikleri düşünülmektedir.

Özyeterlilik: Özyeterlilik algısı bireyin herhangi bir işi başarabilmesi için ihtiyaç duyduğu deneyim, yetenek, yetkinlik, beceri ve özgüveni kendisinde görmesidir (Bandura, 1977). Özyeterlilik bireye göreve ilişkin özgüven duygusunu vermektedir. Bireylerin performanslarının göstergesi olarak da görülen özyeterlilik duygusuyla bireylerin giriştikleri işleri başarabileceği tahmin edilmektedir. Özyeterlilik duygusuyla bireylerin girdikleri işte daha fazla çaba gösterdikleri, belirsizliğe karşı tahammüllerinin arttığı, bireysel gelişimlerini sağlamaya çalıştıkları da iddia edilmektedir. Özyeterlilik algısının girişimcilikle ilişkisini ortaya koyan çalışmaların etkisiyle girişimsel özyeterlilik algısı alanyazında sıkça kullanılmaya başlanmıştır (Yener ve Salur, 2017).

Hedefler (Beklentiler, Goal Setting): Beklentiler girişimcilik davranışında başarıyı etkileyen bir diğer bireysel değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Girişimcilerin hedefleri ekonomik büyüme, yenilik, finansal getiriler olabilir. Hedeflerin bireylerin girişimcilik davranışlarında gösterdiği performansı ve çabayı etkilediği düşünülmektedir.

Locke'ın (2000) gerçek girişimciler üzerinde yapmış olduğu çalışmalarda girişimcilerin bazı temel ortak özellikleri olduğunu iddia etmiştir. Bu özellikler (Locke, 2000);

Özerklik; Bireylerin doğrudan diğerlerinin istek ve yönelimleri doğrultusunda değil kendi değerlendirmeleri sonucu karar vererek davranabilmesini ifade etmektedir. Hisrich (1985) bireylerin girişimcilik davranışlarının altında yatan temel motivasyonun özerklik duygusu olduğunu ifade etmektedir.

Güdü; Güdüler bireylerin herhangi bir amaçla çaba sarfetmesini sağlayan güçtür. Güdünün istek, amaç, enerji, dayanıklılık ve sebat (ısrar) gibi boyutları bulunmaktadır. Girişimci bireylerin güdülerini sayesinde başarıya ulaşabilecekleri düşünülür. Güdüler ise bireylerin yönelimlerinden etkilenir. Bireylerin yönelimleri girişimcilik davranışlarını ortaya çıkaracak güdülerini etkilemiyorsa girişimcilik davranışları beklenemez. Arzu bireyin yeni birşey ortaya çıkaracak sonuçlara ulaşmasına yönelik isteğidir. Bireyler bu istekleriyle kendilerine hedef koyarlar. Hedeflerin bireylerin performanslarını arttırdığı araştırmalarda gözlenmiştir (Locke ve Latham, 1990). Kendilerine hedef belirleyen bireylerin bu hedeflere ulaşmak için enerji ve dayanıklılığa ihtiyacı olacaktır. Enerji ve dayanıklılığa sahip olan bireyin istediği hedeflerine ulaşmak için ısrarcı olması gerekmektedir.

İçsel Arzular; Bazı bireylerin çevresindeki insanlara yada topluma hizmet etme gibi arzularından dolayı girişimcilik yaptığı da düşünülebilir. Bazı bireylerin yeni bir işletme kurarak ortaya yeni bir iş çıkarmayı sevdiğikleri ve bundan mutlu oldukları da düşünülebilir. Kendi eseri olarak getirisi yüksek işletme meydana getirmek bireylerin haz alma sebebi olabilir. Bireylerin arzularının girişimcilik üzerinden işletme performansı ve büyümesine etkisinin diğer belirleyenler olan kişilik, bağlamsal faktörler, beceri ve çevresel faktörlerden daha fazla etkili olduğu iddia edilmektedir (Baum vd., 2001).

Geçmişte bireylerin yönelimlerinin girişimcilik davranışı üzerindeki etkisini ortaya koyan çalışmalarda farklı sonuçların ortaya çıkması öz yönelimin etkisi konusunda bilimsel şüpheler oluşturmuştur (Busenitz ve Barney, 1997). Öz yönelimin bireylerin davranışları üzerindeki etkisini ortaya koyan çalışmaların azlığının nedeni bu olabilir. Öz yönelimin tanımlanması ve davranışları etkileme mekanizmasının ortaya konulması çok zor bir süreç olmaktadır. Öz yönelimin özellikle girişimci davranış üzerindeki etkisini konu alan çalışmaların olmayışının nedeni olarak “fırsat” kavramının ölçülememesi de gösterilebilir (Shane vd., 2012). Girişimcilik davranışlarında belirleyici faktör fırsatların keşfedilmesidir. Girişimci bireylerin davranışları genellikle farklı alan ve şartlarda ortaya çıktığı için fırsatın zaman, maliyet ve çaba açısından ölçülmesinin birtakım zorlukları vardır (Venkataraman, 1997). Bazı alanlarda zaman, finansal maliyet ve çabanın ölçülmesinin diğer alanlara nazaran farklılık göstermesi bunun ölçülmesini zorlaştırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında aynı şartlarda aynı girişim alanlarında her yıl yapılan girişimsel davranışların ölçülmesi motivasyonun girişimcilik davranışı üzerindeki etkisini ortaya koyabilir. Örneğin herhangi bir franchising zincirine dahil olma sıklığı belirleyici olabilir. Zor olan bir başka yol ise potansiyel girişimcilerin davranış süreçlerinin kontrol altında tutulmasıdır. Bu konuda takip edilebilecek bir diğer yol ise aynı sektör veya iş kolunda her yıl ortaya çıkan işletmelerin gözlenmesidir. Girişimcilik süreci herhangi bir fırsatın varlığıyla ortaya çıkıp fırsatla birlikte oluşan düşünceyle gelişir.

Öz-yönelim

Öz-yönelim kuramı bireylerin davranışlarında içsel veya dışsal faktörlere yönelimli olarak değerlendirme yaptığı düşüncesine dayanmaktadır (Santora, 2013). Bireylerin içinde yaşadığı grup, toplum ve diğer bireylerle ilişkilerindeki davranışlarında yaşadıkları ikilem öz-yönelim çalışmalarının odak noktasını oluşturmaktadır (Schweder, 1991). Öz-yönelim bireylerin kendini ve diğerlerini tanımlama ve yorumlama şeklini ortaya koymaktadır (Singelis, 1994). Bireysel karakteristikleri ifade etmek üzere kullanılan öz-yönelim bireylerin ifade edebildikleri ve edemedikleri psikolojik ve duygusal gereksinimlerini anlatmak için kullanılır. Bireylerin gereksinimlerine göre motivasyonlarının oluşacağı ve davranışlarının şekilleneceği düşünülür (Randelovic vd., 2015). Bireylerin diğer yönelim (Allocentric) ve öz-yönelim (idiocentric) olmak üzere iki tür yönelimleri olduğu ifade edilir (Triandis, 1995). Öz-yönelim ego merkezli benlik (Schweder ve Bourne, 1982) ve bağımsız benlik (Independent Self, Markus ve Kitayama, 1991) şeklinde ayrılırken diğer yönelimli benlikler bağımlı benlik (interdependent self) ve toplum merkezli benlik olarak ayrılmaktadır (Schweder ve Bourne, 1982). Diğer merkezli yönelim bireyin içinde yaşadığı toplumla ilişkisine bağımlılığını yansıtır. Toplumun bir bileşeni olarak görülen bireyin diğer merkezli yönelim çerçevesinde toplumun hedeflerini önceliklendirirken sosyal destek ve sosyal uyumun devamını vurgular. Harwood (1992) diğer merkezli yönelimin sorumluluk, içtenlik, saygı ve sadakati gerektirdiğini iddia etmektedir. Öz-yönelimli (kendi merkezli yönelimli) davranan bireylerin diğerlerinden izole şekilde kendi çıkarlarını ve isteklerini yerine getirmek için davrandıkları düşünülür. Bu şekilde öz-yönelimli davranan bireylerin benliklerini, özgürlüklerini, yaratıcılıklarını, meraklarını, özsaygılarını arttırmak için davrandıkları iddia edilir (Greenfield vd., 2003). Öz-yönelimli davranan bireylerin kendilerini ifade etmek ve keşfetme arzularını gerçekleştirmek istedikleri iddia edilir (Markus ve Kitayama, 1991). Öz-yönelimli bireylerin içinde yaşadığı çevreye hakimiyet kurma arzuları da bulunmaktadır. Bireylerin tamamen öz yönelimli yada diğer yönelimli olarak tanımlanamayacağını ifade eden Triandis (1994) yaşamın farklı alanlarında bireylerin yönelimlerinin farklı etkileşimlerle şekillenebileceğini iddia etmektedir. Oyserman vd. (2002)

bireyin öz ve diğer yönelimlerinin bazen aynı alanda da çok yüksek olabileceğini iddia etmektedir. Bireyin yönelimlerinin içinde yaşadığı toplumun kültürel değerlerinden yoğun şekilde etkileneceğini söyleyen Keller vd. (2002) özellikle batılı toumlarda öz-yönelimli davranışların diğer yönelimli davranışlara göre daha baskın olduğunu iddia etmektedirler. Bunun yanında Oyserman vd. (2002) batı ülkelerinde yaşayan Latin Amerika asıllı bireylerin diğerlerine göre daha fazla diğer yönelimli davrandıklarını da iddia etmektedirler. Greenfield vd. (2003) bireylerin öz veya diğer yönelimli davranışlarının sosyal gelişim kuramı çerçevesinde gelişimlerine bağlı olarak değişebileceğini iddia etmektedirler. Kitayama'nın (2002) desteklediği bu görüşe göre bireysel toplumlarda öz-yönelimli bireylerin, kolektivist toplumlarda diğer yönelimli bireylerin yetişmesinin muhtemel olduğunu söylemektedir. Snyder ve Lopez (2007) diğer yönelim veya özyönelim davranışlarının birbirine zıt ve olumsuz açıdan değerlendirilmemesi gerektiğini bireysel veya kolektivist çevrelerde bireylerin uyum vb. ihtiyaçlarının bu toplumların normlarına uygun değerlerle şekillenen özyönelim veya diğer yönelim davranışlarla karşılanabileceğini iddia etmektedir. Bundan yola çıkarak tüketim, grup ilişkileri vb. bütün eğilimlerin bundan etkileneceği için bireysel bir toplumda tamamiyle özyönelimli davranmanın yada kolektivist toplumda tamamiyle diğer yönelimli davranmanın o toplumlar bağlamında sıradışı algılanmadığı düşünülebilir. Bireysel bir toplumda tamamiyle diğer yönelimli davranmak yada kolektivist bir toplumda tamamiyle öz-yönelimli davranmanın bireylerin yaşam memnuniyetlerini olumsuz etkileyebileceği düşünülebilir (Moosavi, 2018). Sosyal normlara uyum bireylerin toplumda onaylanmasının bir gerekliliği olduğu için sosyal normların bireyler üzerindeki baskısı gözardı edilmemelidir. Burada önemli olan konunun bireyin doğru yer ve zamanda nasıl davranacağına ilişkin değerlendirmesini sağlıklı yapabilmesidir. Bu süreçte bireyin temel psikolojik gereksinimlerinin tamamlanıp tamamlanmaması karar verme sürecini etkileyebilir. Öz-yönelim seviyesi bireylerde sağlıklı seviyeden rahatsızlık seviyesine kadar uzanan bir ölçekte değerlendirilmektedir. Rahatsızlık seviyesindeki yönelim durumunda bireyler ya tamamen diğerlerinin gereksinimlerine yada kendi gereksinimlerine yönelimli olup bütün kaynaklarını bu gereksinimleri yerine getirmek için kullanır. Sağlıklı yönelim durumunda ise bireyler diğerleri ve kendi gereksinimlerini değerlendirerek dengeli bir şekilde yönelim sağlarlar.

Benlik kuramı bireylerin aritmetik işlemleri yapma sürecini açıklarken aynı zamanda aritmetik işlemlerde negatif ve pozitif sayılar gibi kişilerarası ilişkilerde de negatif ve pozitif davranışlı olan bireylerin birbirini çektiğini önermektedir (Rogers, 1951;1959). Öz-yönelim kuramı açıklanırken diğer yönelimli bireylerin de öz-yönelimli bireyler tarafından mknatis gibi çekildiği önerilmektedir. Yönelimleri zıt olan bireylerin birbirine yaklaştığını ifade eden öz yönelim kuramı bireylerin ihtiyaç duyduğu sevgi şefkat ve ilgiyi görebildikleri bireylerden etkilendiklerini önermektedir. Yalnız kişilerarası ilişkilerin dengeli bir şekilde işlemesi için bireylerin verdikleri sevgi,şefkat ve ilginin karşılığında aldıkları sevgi, şefkat ve ilginin dengeli olması gerekmektedir. Bireylerin davranışlarının gözlemlenmesiyle ortaya koyulabilecek yönelimleri bireylerin kimlik, anlamlandırma, değer algısı, inanış ve akıl sağlığı hakkında bilgi verir (Santora, 2013). Bireylerin diğer yönelimli veya öz-yönelimli davranışlarının arkasında ihtiyaçlarını tatmin etmek yattığı için bu ihtiyaçlarını sağlıklı belirleyen bireylerin ihtiyaçlarını giderecek şekilde ve ölçüde davranabileceği de düşünülmektedir. Bu açıdan bakıldığında girişimcililiği bir takım davranışını gerektirmesi diğer yönelimli bireylerin öz-yönelimli bireylerle uygun takımlar oluşturarak başarılı olabileceği de düşünülebilir. Girişimcilik sürecinde takım üyelerinin tamamen diğer yönelimli olması yada tamamen öz-yönelimli olması eleştirel

karar verme sağlanamadığı için etkin ve verimli kararlar alınmasını engelleyebilir. Kollektif karar verme süreci de aynen bireysel karar verme süreci gibi dengeli bir yönelim gerektirmektedir. Özellikle günümüzde sosyal sürdürülebilirlik arayışında girişimci takımların kararlarının diğer yönelim ve öz-yönelim açısından dengeli olması gerekmektedir.

Bireylerin öz-yönelimli davranışları öz belirleme kuramına dayandırılabilir (Randelovic vd., 2015). Öz belirleme kuramına (Deci ve Ryan, 2002) göre bireylerin benliklerinin gelişmelerini kendilerinin sağlayabilecekleri düşünülmektedir. Öz belirleme kuramı çerçevesinde bireylerin bilişsel süreçler ve motivasyonların etkileşimiyle davrandıkları düşünülürken çevresel faktörlerin bireylerin psikolojisini etkilediği iddia edilir. Çevresel faktörlerin bireylerin özerklik, yeterlilik ve bağımlılık gibi psikolojik ihtiyaçlarının tatmin edilmesi yada engellenmesi durumunda belirleyici rol oynadığı düşünülmektedir. Bireylerin psikolojik gelişmelerine en uygun sosyal çevrenin benliğin gelişimini destekleyen, tecrübeye açık ve özerk davranışları teşvik eden çevre olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede “Ego” nun niteliği dışsal ve içsel deneyimlerin dengeli bir kombinasyonuna bağlı olarak şekillenir bu motivasyon yoluyla bireylerin davranışlarını etkiler (Majstorovic vd., 2008).

Motivasyon bireylerin benlik yapısına bağlı olarak davranışlarını ve tecrübeye yönelik eğilimlerini etkiler (Hodging ve Knee, 2002). Yönelim ise bireylerin davranışlarının arkasında yatan motivasyonu düzenleyen faktör olarak adlandırılmaktadır. Motivasyonun benlik özelliklerinden etkilendiği düşünülür. Benlik bireylerin bilişsel ve duygusal gelişim durumuna göre farklılaşan 3 tipe ayrılmaktadır (Randelovic, 2015). 3 temel psikolojik ihtiyaç olan özerklik, bağımlılık, yetkinlik ihtiyaçlarının tatminindeki farklılıklara göre ayrılan bu 3 tip benlik;

- Bütünleşik (integrated Self),
- Ego yönelimli benlik (Ego invested Self),
- Kişi dışı benlik (Impersonal Self) olarak adlandırılmaktadır.

Şekil 1. Benlik Cetveli

Bütünleşik benlik bireylerin özerklik, yetkinlik ve bağımlılık gibi psikolojik gereksinimlerini tam olarak destekleyen sosyal çevrenin olduğu durumlarda ortaya çıkar. Hodgins ve Knee bütünleşik benlik algısına sahip olan bireylerin dengeli değerlendirme yapabileceğini ifade ederek benliklerine değer verdiklerini iddia etmektedirler. Bütünleşik benliğe sahip bireylerin içsel değerlendirmeleri dikkate alarak dışsal değişkenlerle birlikte değerlendirip karar verdikleri düşünülür. Dışsal faktörleri algılama ve değerlendirme süreçlerinin daha nesnel ve gerçekçi olduğu iddia edilmektedir. Bütünleşik benlik algısına sahip bireylerin değişime ve yeni deneyimlere açık olduğu, diğer bireylerle hemen etkileşim kurarak önyargısız davranabildikleri ifade edilir.

Ego yönelimli benlik gelişim sürecinde bireylerin özerklik ihtiyaçlarının tatmin edilememesi durumunda ortaya çıkar. İçselleştirilmiş sosyal baskılar ve kısıtlamaların bireylerin kişisel algı ve değer sistemini etkilemesi sonucu bireylerin para, güç, şan ve şöhret gibi motivasyon araçlarıyla davranabildiği düşünülmektedir. Ego yönelimli bireylerin çevrelerini algılamaları seçici olup genellikle sosyal onay ve başarılarının kabulü yönünde davranışlar göstermektedirler. Bu bireylerin davranışlarının belirleyenleri genelde çevrelerinin empoze etmiş olduğu faktörler olmaktadır. Bundan dolayı ego yönelimli bireylerde öz saygı seviyesinin düşük olduğu değerlendirilmektedir.

Kişi dışı benlik bireyin benliğinin ve çevresel şartların en düşük seviyede entegre olduğu ve dengeli yürüdüğü durumdur. Bu durumda sosyal faktörler bireyin psikolojik ihtiyaçları olan özerklik, yeterlilik ve bağımlılık ihtiyaçlarını karşılamamaktadır (Ryan ve Deci, 1985). Bu durumda bireyler davranışlarına benliklerini yansıtamamakta olup öz düzenleme yetenekleri zayıftır. Kişi dışı benlik durumunda davranışlar tamamiyle dışsal motivasyonlarla hareket ederler. Bu bireyler kolaylıkla dışsal faktörlerden etkilenerek yönlendirilebilirler. Bu bireyler yeni deneyimler ve tecrübeler karşısında dayanıksız ve başarısız olurlar.

Ryan ve Deci (2002) öz belirleme kuramını anlatırken bireylerin içsel ve dışsal motivasyonlu olarak davrandıklarını iddia etmişlerdir. Kasser ve Ryan (1996) bireylerin sağlıklı gelişimlerinin sonucu olarak öz yönelimli davrandıklarını bu bireylerin özerklik, yetkinlik, bağımlılık gibi psikolojik ihtiyaçlarının sosyal çevre tarafından tatmin edildiğini iddia etmektedirler. Bu bireylerin psikolojik gereksinimleri tatmin edildiği için dengeli ve sağlıklı içsel değerlendirmeler yapabildiği ve buna göre davranabildiği iddia edilmektedir. Bu insanların davranışlarının daha tutarlı ve anlamlı olduğu da düşünülmektedir. Gelişim döneminde sosyal çevrenin etkisiyle tatmin edilen psikolojik ihtiyaçların ayrıca kişilik gelişiminde bir diğer boyut olan özerklik, öz kabul ve öz benlik gelişimini de anlamlı etkilediği düşünülmektedir. Bireyler davranışlarında özyönelimli olabileceği gibi dışsal yönelimli de olabilirler. Öz-yönelimli bireyler özerklik, bağımlılık ve yetkinlik ihtiyaçlarını tatmin etmek için davranırken dışsal yönelimli bireylerin davranışlarının motivasyonu zenginlik, şöhret ve dış görünüş olmaktadır. Dışsal motivasyon faktörleri araçsal faktörler olup daha derin psikolojik ihtiyaçların giderilmesinde araç olarak kullanılırlar. Bireylerin tatmin edilmemiş psikolojik gereksinimlerini tatmin etmek için araç olarak kullanılan para, şöhret ve görünüş gibi araçlar tam olarak bu gereksinimleri karşılayamaz (Ryan ve Deci, 2002). Dışsal motivasyon araçlarına değer veren bu bireylerin para, şöhret, makam, konum, kabul vb. gibi dışsal motivasyon araçlarına bağımlı olduğu iddia edilir. Bu bireyler öz-yönelimli olmadıkları için yani psikolojik gereksinimleri olan özerklik, bağımlılık ve yetkinlik gibi ihtiyaçları tatmin edilmemiş oldukları için dışsal motivasyonlar hiçbir zaman tam olarak bu bireylerin gereksinimlerini karşılamaz. Buna rağmen bu bireyler dışsal motivasyonlara bağımlı olarak yaşamlarını sürdürürken dışsal motivasyonları elde ettikçe tatmin olmadıkları için

diğer farklı dışsal motivasyonlara yönelirler. Araç olarak kullanılması gereken dışsal motivasyonlar bu bireyler için çoğu zaman amaç haline dönüşür.

Sağlıklı (dengeli) yönelimli bireylerin kendilerinin ve içinde bulunduğu çevrenin çıkarlarını dikkate alarak dengeli davranabileceği, tamamen dışsal motivasyon araçlarına bağımlı olmayacağı için istikrarlı kararlar verebileceği ve örgütte davranışlarının tahmin edilebileceği düşünülmektedir. Karar verme sürecinde bireylerin yetki ve sorumluluk sahibi bir durumda karar verirken öncelikle mevcut kanun, yasa, yönetmelik ve içtihatlarla göre davranması gerektiği bunun sağlanamadığı durumda etik ve ahlaki sınırlara göre hareket etmesi gerektiği bunun da sağlanamadığı durumda rasyonel düşünceyle hareket etmesi gerektiği ve bunların hiçbirinin sağlanamadığı durumda vereceği karardan etkilenecek kesimleri dikkate alarak (Sosyal sorumluluk) hareket etmesi gerektiği iddia edilir (Saphier vd., 1989). Bu çerçevede bireylerin vereceği kararlarda etik kaygılar, karardan etkilenecek diğerlerinin varlığı, ve rasyonel düşünce alternatiflerinin kullanılma derecesi bireylerin yönelimini de açıklamaktadır. Yukarıda anlatılan şekliyle içsel motivasyonun bireyin benlik gelişimiyle (Özerklik, bağımlılık, yeterlilik) ilişkili olduğu gözönüne alınırsa benlik gelişimi sağlıklı olmayan bireylerin (psikolojik ihtiyaçları tatmin edilmemiş bireyler) dışsal motivasyonlara göre davranacağı tahmin edilmektedir. Dışsal motivasyona (yönelime) göre davranan bireylerin toplumsal kabul, takdir edilme ve öne çıkma kaygılarıyla gereğinden fazla hırs davranışı gösterebileceği düşünülebilir. Ençoklamacı karar verme düşüncesiyle kaynakların tamamı süreç içinde tüketilirken sonuca ulaşmadan iflas edilebilir. Toplum ve örgütteki diğer bireylerin sınırlarına tecavüz edilebilir. Günümüzde işletme alanında öne çıkan bir başka kaygı sosyal sürdürülebilirlik kaygısı olup bu çerçevede işletmelerin sadece ticari kaygılarla değil toplumsal kaygılarla da hareket etmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Colantonio, 2009).

Yukarıda anlatılan karar alma sürecinde bireylerin ticari ve etik kaygıları bu çerçevede psikolojik ihtiyaçlarının tatmin edilip edilmemesiyle ilişkilidir. Psikolojik ihtiyaçları tatmin edilmiş bireylerin kendi ve çevresinin çıkarlarını dengeli değerlendirerek karar verebileceği düşünülebilir. Birey kendine ve çevresine göre rasyonel alternatifler seçebilir ya da en son aşamada vereceği kararlardan etkilenecek kesimleri dikkate alarak karar verebilir. Vereceği karardan etkilenecek kesimlerin dikkate alınması yine kendinin ve çevresinin çıkarlarını dengeli bir şekilde değerlendirmesine bağlı olmaktadır. Bunun yanında girişim için gereken ticari kaynakların hernekadar birey mülkiyetinde olsa da kullanılmasının genel olarak toplumun genelini ilgilendirdiği unutulmamalıdır. Örneğin Mortgage krizinde kullanılan kredilerde öncelikle bireysel tüketiciler ve üreticiler zarar görürken sonraki aşamalarda kriz uluslararası seviyede hissedilmiştir. Sağlıklı öz-yönelime sahip bireylerin yukarıda ifade edilen tüm aşamalarda kendi ve çevresinin çıkarlarını dengeli değerlendirebileceği düşünülürken rahatsızlık seviyesinde bir yönelime sahip bireyin dışsal motivasyon araçlarına bağımlı şekilde hareket ederek tamamen tatmin olmamış psikolojik ihtiyaçlarını tatmin etme amacı güdeceği düşünülmektedir.

Karar Verme Süreci

Psikolojik ve iktisadi açıdan bireyler karar verirken bütün çıktıları ve verdikleri kararın kendilerine maliyetlerini ölçmeye çalışırlar. Herhangi bir karar verme sürecinin sonucunda maliyetler sadece ekonomik maliyetler ve çıktılar şeklinde olmayabilir. Psikolojik açıdan bakıldığında bireyin karar verme sürecinde harcamış olduğu bilişsel çaba ve zamanın da maliyet

olarak görülmesi gerekir (Sharda ve Samsom, 2008). Higgins (2000) karar verme sürecinin anlaşılması için 3 konsept sunmaktadır;

Çıktıların Değeri: Birey karar verirken çıktıların değerini ve sürece yapmış olduğu katkıyı karşılaştırarak çıktıların göstermiş olduğu çabaya değip değmeyeceğini ölçmeye çalışır. Ayrıca alternatif kararlarla da karşılaştırıldıktan sonra iktisadi yaklaşımda fırsat maliyetlerine göre karşılaştırarak uygun olan alternatiflere yönelir. Yani çıktılar öncelikle alternatif kararlardaki çıktılarla daha sonra da sürecin genelinde katlanılan çabalarla karşılaştırılır.

Çıktıların Anlamı: Birey için çıktıların anlamı karar verme sürecini etkiler. Bireylerin yönelimlerine hitap eden durumlara ilişkin karar verme sürecinde çıktılar bireylerin yönelimlerine uygunsa bireyler tarafından tercih edilir. Dışsal motivasyon araçlarına bağımlı yani dışsal yönelimli bireyler için kabul edilme, onaylanma ve takdir edilme güdüsü baskın olacağından davranışlarını etkiler.

Öznel Uyum (Benlik Yönelimi): Bireylerin bireysel karar verme sisteminde önceliklerine, ihtiyaçlarına, durumlarına uygun çıktılar bireyler tarafından tercih edilir. Bireylerin benliklerini oluşturan amaçlara, öz düzenleme sistemlerine, beklentilerine, deneyimlerine uygun çıktıların bireyler tarafından tercih edileceği düşünülür.

Karar verirken bireylerin değerlendirme için kullanmış olduğu bu kriterler benlikleri ve dolayısıyla motivasyonlarıyla ilişkilidir. Çünkü bireyler temel psikolojik gereksinimleri tatmin edilmiş bir şekilde içsel ve dışsal belirleyenleri dengeli bir şekilde değerlendirebildiklerinde çıktıların ifade etmiş olduğu değerleri hem kendi açılarından hem de içinde yaşadığı toplum açısından düşünebilir. Diğer yandan çıktıların kendileri için ifade edeceği anlam da dengeli bir değerlendirme sonucu oluşacaktır. Vereceği kararları belirlerken iç ve dış motivasyon faktörlerine uyumlu bir değerlendirme süreci yapabilir. Yani öznel uyumu da yüksek olabilir. Bunun tersi durumda temel psikolojik gereksinimleri tatmin edilmemiş bireylerin öz yönelimi dengeli olmayacağı için içsel veya dışsal motivasyonlarının ağırlığı farklılaşacaktır. Tamamen tatmin edilmemiş psikolojik gereksinimlerinin tatmin edilmesi için onaylanma, takdir edilme, hırs, bencillik gibi motivasyonlarla hareket ettiğinde rasyonel olmayan değerlendirmeler de yapabilir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, çalışanların özyönelimlerinin girişimcilik üzerinden yaşam tatmini üzerindeki etkisinin ortaya konulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Çalışanların öz-yönelimlerinin girişimcilik algıları üzerindeki etkisi nedir?
2. Çalışanların girişimcilik algılarının yaşam tatmini üzerinde etkisi var mıdır?
3. Çalışanların girişimcilik algıları özyönelim ve yaşam tatmini arasında aracı rol oynar mı?

Yöntem

Örneklem

Araştırma örneklemini 640 üniversite öğrencisi oluşturmakta olup yüzyüze yapılandırılmış soru formlarıyla kolayda örneklem yöntemiyle veriler toplanmıştır. Katılımcıların 375 tanesi lisans öğrencisi iken, 265 tanesi önlisans öğrencisidir. Katılımcıların 412 tanesi kadın, 228 tanesi erkektir. Katılımcıların 311 tanesi 1. sınıf, 90 tanesi 2. sınıf, 143 tanesi 3. sınıf, 96 tanesi 4. sınıf

öğrencisidir. Katılımcıların 211 tanesinin ailesinin gelir durumu asgari ücret düzeyinde, 260 tanesinin gelir düzeyi asgari ücretin 2200-4000 TL düzeyinde olduğu gözlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada Perren vd. (2012)'nin Öz-yönelim ve Diğer Yönelim Ölçeği 5'li Likert tipi ölçeği kullanılarak uygulanabilen 1 Kesinlikle Katılmıyorum'dan başlayarak 5 Kesinlikle Katılıyorum'a kadar devam eden bir skalada uygulanmıştır. Ölçek öz-yönelim ve diğer yönelim faktörlerinden oluşmaktadır (Perren vd., 2012). Bireysel Girişimcilik Algısını ölçmek için İncik ve Uzun (2017)'nin 5'li Likert tipi bireysel girişimcilik algısı ölçeği kullanılmış olup ölçek 1 Kesinlikle Katılmıyorum'dan başlayarak 5 Kesinlikle Katılıyorum'a kadar devam eden bir skalada değerlendirilmektedir (İncik ve Uzun, 2017). Yaşam tatmini algısını ölçmek için Dağlı ve Baysal (2016) tarafından Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılan 5 maddelik likert tipi ölçek kullanılmıştır.

Veri Toplama Araçlarının Geçerlik ve Güvenirlikleri

Tablo 1. Değişkenlerin Geçerlik ve Güvenirlik Sonuçları

Ölçek Adı	KMO Barlett Küresellik Testi	Açıklama Sayısı, Madde Sayısı, Faktör Sayısı	Güvenirlik Sonuçları
Öz-yönelim	,827 (p<,01)	% 62, 9 Madde, 3 Faktör	,785
Yaşam Tatmini	,859 (p<,01)	% 62, 5 Madde, 1 Faktör	,849
Girişimcilik	,979 (p<,01)	% 59, 31 Madde,2 Faktör	,979

Araştırmada kullanılan ölçme araçlarına ilişkin geçerlik ve güvenirlik test sonuçları tablo 1'de verilmiştir. Sonuçlara göre ölçme araçlarının tamamının eşik değer olan ,70 Cronbach Alpha Güvenirlik değerinden yüksek güvenirlik derecesine sahip olduğu gözlenmiştir.

Bulgular

Değişkenler Arasındaki İlişki

Correlations		Mean	ÖzYönelim	YaşamTat	Girişimcilik
ÖzYönelim.	Pearson Correlation		1	,171**	,235**
	Sig. (2-tailed)			,000	,000
	Sum of Squ and Cross		157,103	50,332	65,622
	Covariance		,246	,079	,103
	Mean	2,6042			
YaşTatmini	Pearson Correlation			1	,446**
	Sig. (2-tailed)				,000
	Sum of Squares and			550,638	233,153
	Cross-pr				
	Covariance			,862	,365
Mean	2,5834				

	Pearson Correlation	1
	Sig. (2-tailed)	
Girişimcilik	Sum of Sq and Cross Covariance	495,824 ,776
	Mean	2,0013

N= 640 ** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Pearson korelasyon test sonuçlarına bakıldığında özyönelim ve girişimcilik arasında düşük düzeyde ve % 1'lik anlamlılık düzeyinde anlamlı ilişki ($R=,235^{**}$, $p<.01$), özyönelim ve yaşam tatmini arasında düşük düzeyde ve % 1'lik anlamlılık düzeyinde anlamlı ilişki ($R=,171^{**}$, $p<.01$), girişimcilik ve yaşam tatmini arasında orta düzeyde ve % 1'lik anlamlılık düzeyinde anlamlı ilişki ($R=,446^{**}$, $p<.01$) gözlenmiştir.

Aracılık Test Sonuçları

	R	R ²	MSE	F	df1	Df2	p
	,2351	,0553	,7342	37,3337	1,000	638,000	,0000
	Katsayı	Sta.Hat	T	P	LLCI	ULCI	
Sabit	-,0888	,0340	-2,6116	,0092	-,1555	-,0220	
ÖzYöneli	,4177	,0684	6,1101	,0000	,2835	,5519	
Bağımlı Değişken : Girişimcilik							
Doğrudan Etki							
	R	R ²	MSE	F	df1	Df2	p
	,4514	,2037	,6883	81,4993	2,0000	637,000	,0000
Bağımlı Değişken : Yaşam Tatmini							
	Katsayı	Sta.Hat	T	P	LLCI	ULCI	
Sabit	,0665	,0331	2,0083	,0450	,0015	,1314	
ÖzYöneli	,1312	,0681	1,9268	,0545	-,0025	,2649	
Girişimci	,4529	,0383	11,8140	,0000	,3776	,5281	
Toplam Etki							
	R	R ²	MSE	F	df1	Df2	p
	,1711	,0293	,8378	19,2470	1,000	638,000	,0000
Bağımlı Değişken : Yaşam Tatmini							
	Katsayı	Sta.Hat	T	P	LLCI	ULCI	
Sabit	,0262	,0363	,7228	,4700	-,0451	,0976	
ÖzYöne	,3204	,0730	4,3871	,0000	,1770	,4638	

Baron ve Kenny'nin aracılık modeline göre test edilen ilişkilerin analiz sonuçlarına bakıldığında bağımsız değişken olan öz-yönelim algısının aracı değişken olan girişimcilik algısını ik algısını % 42 arttırdığı ve girişimcilik üzerindeki değişimin % 6'sının öz-yönelim tarafından belirlendiği ($\beta= ,4177$, $R^2= ,0556$, $p<.01$) gözlenmiştir. Araştırmanın ikinci aşamasında girişimcilik gizli değişken olduğu durumda öz-yönelim algısının yaşam tatmini üzerindeki etkisine bakıldığında özyönelimin yaşam tatminini % 32 arttırdığı ve girişimcilik üzerindeki değişimin % 3'ünün öz-yönelim tarafından belirlendiği ($\beta= ,3204$, $R^2= ,0293$, $p<.01$) gözlenmiştir. Araştırmanın üçüncü aşamasında gizli değişken olan girişimcilik algısının öz-

yönelim ve yaşam tatmini arasındaki ilişkiden çekildiğinde öz-yönelimin yaşam tatmini üzerindeki etkisinin % 13'e düştüğü ve ilişkinin anlamsızlaştığı görülmüştür. Aynı zamanda yaşam tatmini üzerindeki değişimin % 20'sinin girişimcilik tarafından açıklandığı gözlenmiştir ($\beta = .1312$, $R^2 = .2037$, $p > .05$). Process 3.0 uygulamasının SPSS 21'e entegre edilmesiyle uygulanan bu test sonuçlarına göre girişimcilik algısının öz-yönelim ve yaşam tatmini arasındaki ilişkide tam aracı rol oynadığı gözlenmiştir.

Tartışma

Öz-yönelim konulu çalışmalara bakıldığında bu araştırma modelindeki gibi bir araştırmaya konu edilmediği görülmektedir. Araştırmada hem örgütsel psikoloji hem de gelişim psikolojisi değişkenlerini birarada tutması açısından kayda değer sonuçlar içermektedir. Araştırma öncelikle özyönelim ve girişimcilik arasındaki ilişkiyi konu alan ve alanyazın taraması şeklinde yazılan bir kitap bölümünden türetilmiştir. Benlik yönelimi yada özyönelim kavramını çözümleyerek işletme literatüründe farklı değişkenlerle kullanılması zor bir süreç sonunda olmuştur.

Araştırmada anket sonuçlarına bakıldığında ortalamaların genelde kararsız yada fikrim yok düzeyinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu ise katılımcıların bu tür algı ve tutum türleriyle karşılaşmadığını ya da maddeleri tam olarak anlayamadığını düşündürmektedir. Örneklemin sayısının yüksek olması bu algının yaygınlığını göstermektedir. Kültüre özel tutum ve algı ölçme araçlarının kullanılması daha işlevsel olabilir.

Öz belirleme kuramı çerçevesinde yürütülen bu çalışmada çıkans sonuçlar özyönelim ve motivasyon türleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışan Randelovic and Todorovic'in (2015) çalışmalarını desteklemektedir. Randelovic ve Todorovic'in (2015) çalışmaları da Öz-yönelim kuramı çerçevesinde yürütülmüştür. Ayrıca girişimcilik ve öz-yönelim arasındaki ilişkiyi araştıran Shane vd.nin (2003) çalışma sonuçları da desteklenmektedir. Yalnız yukarıda da ifade edildiği gibi alanyazında genellikle girişimcilik bağımlı değişken olarak ele alınmış olmasına rağmen kuramsal altyapıda ifade edildiği gibi bu çalışmada girişimcilik öz-yönelimin bir fonksiyonu olarak görülmüştür. Freud'un gelişim dönemlerinde değindiği girişimci kişilik kavramından yola çıkılarak oluşturulan bu modelde benlik yönelimli bireylerin yaşam tatmini elde edebilmeleri için yetenek ve becerilerini ortaya koyabilecek girişimsel faaliyetlerde bulunması gerektiği önerilmiştir.

Sonuçlar ve Öneriler

Öz belirleme kuramı çerçevesinde modellenen araştırmada bireylerin psikolojik gereksinimleri olan özerklik, yetkinlik ve ilgililik ihtiyaçları doğrultusunda bireylerin benliklerinin girişimcilik davranışları üzerinde olumlu etkisinin olacağı ve girişimcilik davranışları gösterdikçe öz-yönelimli bireylerin yaşam tatmini elde edebileceği düşünülmüştür. Kuram çerçevesinde daha önce yapılan çalışmalara bakıldığında bu araştırmanın girişimcilik davranışı üzerinden yaşam tatminini içine alması araştırmanın güçlü ve özgün yanını oluşturmaktadır.

Yaşam memnuniyetinin belirleyenlerini psikolojik (içsel) ve fiziksel (dışsal) olarak ele almak mümkün olup bu çalışmada bireylerin psikolojik gereksinimlerini doyumak maksadıyla girişimciliğe yöneldikleri ve girişimcilik davranışları gösterdikçe yaşam memnuniyeti elde ettikleri bilinmektedir. Yapılan araştırmalarda girişimci bireylerin daha fazla öznel iyi oluşturma sahip olduklarının gözlenmesi (Van der Zwan vd., 2018) araştırmaya iten motivatörlerden biridir. Girişimcilik ile yaşam tatmini arasında ilişki olmasına rağmen girişimciliğin psikolojik motivatörlerini bu araştırmada sunulduğu gibi ortaya koyan çalışmaya rastlanmamıştır. Bunun

yanında yaşam tatminini mesleki tatmin bağlamında ele alan çalışmalarda mevcut olup bu çalışmalar McClelland'ın Başarı İhtiyacı Kuramı çerçevesinde değerlendirilebilir. Oysa bu çalışma da yaşam tatmini psikolojik ihtiyaçların tatmini bağlamında değerlendirilmiştir. Bu yüzden genel yaşam tatmini olarak da adlandırılabilir.

Hodgins ve Knee'nin (2002) motivasyonun bireylerin benlik yönelimlerinden etkilendiği iddiası girişimcilik davranışları üzerinde benlik yöneliminin etkisi olabileceğini düşündürmüştür. Dengeli bir benlik yönelimine sahip olan birey verdiği kararlarda kendisine de içinde yaşadığı toplumdaki diğer bireylere de dengeli bir yaklaşım sergiler. Tamamen diğer yönelimli veya kendi yönelimli davranışlar patolojik psikolojik rahatsızlıklar olarak kabul edilmekte ve sağlıksız zihinsel durumu göstermektedir. Bireyin vereceği girişimsel kararlarda çıktılar ve kaynakları dengeli bir yönelimle değerlendirmesi durumunda rasyonel karar verebileceği düşünülebilir. Hodgins ve Knee'nin kuramındaki bütünleşik benlik çerçevesinde birey girişimsel kararlarını rasyonel olarak verebilir.

Araştırma ayrıca girişimciliğin belirleyeni olarak bilişsel farkındalık algısını ele alan Yener vd.'nin (2018) çalışmasındaki sonuçları da desteklemekte olup bu tür çalışmalar girişimciliğin sadece fiziksel kaynaklara dayalı yorumlanmasının olumsuzluğunu vurgulamaktadır.

Bu açıdan psikolojik ve fiziksel belirleyenlerin bir arada tutulduğu analitik çalışmalara ihtiyaç duyulmakta olup gelecekte yapılacak çalışmalar için konu olabilir. Ayrıca girişimcilik eğitimlerinde bu tür çalışmalar çerçevelerinde programlar revize edilebilir. Araştırma sonuçlarının kullanılabilmesi en önemli alan olarak eğitim alanı görülmektedir. Eğitimin her aşamasında öğrencilerin girişimci davranışları öz-yönelimlerinin desteklenmesiyle geliştirilebilir. Bu açıdan öğrencilerin tecrübe kazanmasına dönük, öğrenci merkezli uygulamayı içeren eğitim ve öğretim yaklaşımı olumlu sonuçlar verebilir. Girişimcilik günümüzde genellikle ticari alanda kullanılan bir kavram olmasına rağmen gelişimsel psikolojide gelişim dönemlerinde ortaya çıkan ve desteklendiğinde bireyin gelecekteki yaşamını olumlu etkileyen bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan bireylerin öz-yöneliminin bireylerde küçük yaşlardan itibaren girişimci davranışları desteklenerek geliştirilebileceği düşünülebilir. Görüldüğü gibi hem öz-yönelim hem de girişimcilik birbirlerini karşılıklı olarak etkileyen özellikler barındırmaktadır.

Ayrıca bilişsel farkındalık ve temel benlik değerlendirmeleri gibi değişkenler de yönelim olgusunun boyutlarını ortaya koymada araştırma değişkeni olarak kullanılabilir.

Kaynakça

- Colantonio, A. (2009). *Social Sustainability: A review and Critique of Traditional versus Emergin Themes and Assessment Methods*, Horner, M., Price, A., Bebbington, J. and Emmanuel, R., (eds.) SUE-Mot Conference 2009: Second International Conference on Whole Life Urban Sustainability and its Assessment: conference proceedings. Loughborough: Loughborough University, 2009, 865- 885.
- Dağlı, A. ve Baysal, N. (2016). Yaşam Doyum Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), 1250-1262.
- Cutler, I. (2005). *Cynicism from Diogenes to Dilbert*. North Carolina: McFarland & Company.

- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behaviour. *Psychological Inquiry*, 11, 227-268.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2002). *Handbook of Self-Determination Research*. Rochester, The University of Rochester Press.
- Festinger, L. (1957). *A Theory of Cognitive Dissonance*. Palo Alto, CA, Stanford University Press.
- Fiske, S. T., & Taylor, S. E. (1991). *Social Cognition*. New York, McGraw-Hill Inc.
- Greenfield, P., Keller, H., Fuligni, A., & Maynard, A. (2003). Cultural pathways through universal development. *Annual Review of Psychology*, 54, 461-490.
- Higgins, E. T. (1989). *Self-discrepancy theory: What patterns of self-beliefs cause people to suffer?* In L. Berkowitz (Ed.) *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 22, pp. 93-136). San Diego, CA, Academic Press.
- Hodgins, S. H., & Knee, R. C. (2002). *The integrating self and conscious experience*. In E. L. Deci & R. M. Ryan (Eds.) *Handbook of Self-Determination Research* (pp. 87-100). Rochester, The University of Rochester Press.
- Irwin, T. (1988). *Aristotle's first principles*. New York: Oxford University Press.
- İncik, E. Y. ve Uzun, N. B. (2017). Bireysel Girişimcilik Algı Ölçeği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(39).
- Kanbur, E. (2018). Aşırı İş Yükünün İş ve Yaşam Doymu Üzerindeki Etkisi: İşe Bağlı Gerginliğin Aracı Rolü, *İş ve İnsan Dergisi*, 5(2), 125-143
- Kanbur, E. ve Erol, A. (2017). Havacılık Çalışanlarının Yaşam Doymununun Demografik Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 17,50-64
- Karaman, M. A. (2016). *The Relationship Among Life Satisfaction, Academic Stress, Locus of Control and Achievement Motivation: A Comparison of Domestic and International Students*. Unpublished Doctoral Thesis, University of Texas.
- Kasser, T., & Ryan, R. M. (1996). Further examining the American dream: Differential correlates of intrinsic and extrinsic goals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 280-287.
- Kohut, H. (1971). *The Analysis of Self*. New York, International University Press.
- Markus, H.R., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review* 98(2), 224–53.
- Moosavi, S.(2018), Self-Monitoring in Individualist and Collectivist Culturesx *Brescia Psychology Undergraduate Honours Theses*. 18. https://ir.lib.uwo.ca/brescia_psych_uht/18
- Oyserman, D., Coon, H.M. & Kemmelmeier, M. (2002). Rethinking individualism and collectivism: Evaluation of theoretical assumptions and metaanalysis. *Psychological Bulletin*, 128(1), 3-72.

- Perren, S., Forrester-Knauss, C. ve Alsaker, F.D. (2012). Self and other oriented social skill: Differential association with children's mental health and bullying roles. *Journal for educational research online* 4(1). 99-123.
- Randelovic, K., & Todorovic, D. (2015). Relations between certain types of motivation and self orientation . *International Journal of New Trends in Education and Tjeir Implications*, 6 (3).
- Santora, K. A. (2013). *Exploring Self Orientation in personal narratives of mental health among a Lationa Clinical Sample*, Unpublished Doctoral Thesis, Northeasterns University, 2013.
- Saphier J. , Bidga-Peyton, T., & Pierson, G. (1989). *How to Make Desicions What Stay Made*. Association for Supervision and Curriculum Development. Alexandria: VA.
- Sharda, S. N. & Samsom, K. J. (2008). *The Spirit of Entrepreneurship*. Springer: New York.
- Shane, S., Locke, E. A., & Collins, C. J. (2012). Entrepreneurial motivation. *Human Resource Management Review*, 13(2), 257-279.
- Singelis, T.M., Triandis, H.C., Bhawuk, D.P.S., & Gelfand, M.J. (1995). Horizontal and vertical dimensions of individualism and collectivism: *A theoretical and measurement refinement*. *Cross-Cultural Research*, 29(3), 240-275.
- Snyder, C. R., & Lopez, S. J. (2007). *Positive psychology: The scientific and practical explorations of human strengths*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Stumpf, S. E., & Fieser, J. (2008). *Philosophy: History and readings* (8th Ed.). Boston: McGraw Hill.
- Triandis, H.C. (1994). *Theoretical and methodological approaches to the study of collectivism and individualism*. In U.Kim, H.C. Triandis, C.Kagitcibasi & G. Yoon (Eds.) *Individualism and Collectivism* (pp. 41-51), Thousand Oaks, CA: Sage.
- Van der Zwan, P., Hessels, J., & Rietveld, C. A. (2018). Self-employment and satisfaction with life, work, and leisure. *Journal of Economic Psychology*, 64, 64–88.
- Yener, S. (2018). *Girişimcilik ve Benlik*, Ayşe Dilek Öğretir Özçelik ve Mehmet Nur Tuğluk (Ed.). " 21. YY. Becerileri ‘', Pegem Yayınevi.
- Yener, S., Arslan, A., Demirtaş, Ö. (2018). The mediating role of temperament and character on the relationship between mindfulness and entrepreneurial personality, *JEEMS*, 23 (3) 2018, 347 – 368
- Yener, S. ve Salur, S. (2017). Girişimciliğin belirleyeni olarak girişimsel özyeterlilik. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2); 1337-1354.
- Yeniçeri, Z. (2013). *Impact of Self Orietations on Well-Being During Adulthood: The Mediating Roles of Meaning in Life, Attitudes Towards Death and Religious Outlook*. Metu University Unpublished Doctoral Thesis.
- Zorlu, K. ve Tetik, F. (2018). Girişimci Liderlik Davranışının Çalışan Yaratıcılığına Etkisi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39, 297-307.

Dil Bilgisi Eğitimi-Öğretimiyle İlgili Çalışmaların Araştırma Kapsamlarının ve Yöntemlerinin İncelenmesi

Examination of Scopes and Methods of Research Related to Grammar Education

Hülya Sönmez*

Öz

Bu çalışmanın amacı, dil bilgisi eğitimi-öğretimiyle ilgili yapılan çalışmaların inceleyerek bu araştırmaların kapsamı, kullanılan araştırma modeli, veri toplama araçları, veri çözümleme yöntemleri ve örneklem özelliklerini belirlemektir. Araştırmada genel tarama modeline başvurulmuştur. Genel tarama modeline uygun olarak toplanan veriler, betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Betimsel olarak analizi yapılan 51 çalışma, iki yönden ve altı alt başlıkta incelenmiştir. İlk olarak örneklem grubundaki çalışmaların amaçlarına göre bu çalışmaların kapsam özellikleri belirlenmiştir. İnceleme sonucunda dil bilgisi eğitimi-öğretiminde kapsamla ilgili sıkça kullanılan özellikler arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. İkinci aşamada ise ilgili çalışmaların yöntemleri, veri toplama araçları, veri analiz yöntemleri ve örneklem sayıları incelenmiştir. Bu bölümdeki veriler örneklem grubundaki araştırmaların yöntem bölümünden alınmıştır. İnceleme sonucunda kullanılan araştırma yöntemi, veri toplama aracı, veri analiz yöntemlerinin kullanım sıklığı, etkililiği ve işlevselliğiyle ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Araştırmanın sonunda bulgularla ilgili tartışmalara yer verilmiştir. Araştırmanın bulguları ve sonuçlarından hareketle dil bilgisi eğitimi-öğretiminin kapsamı, araştırma yöntemleri, veri toplama araçları, veri analiz yöntemleri ve örneklem sayılarının incelenmesiyle ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dil bilgisi eğitimi, araştırma kapsamı, araştırma yöntemi..

Abstract

The purpose of this study was to determine the scope, research model, data collection tools and data analysis methods of the studies conducted in grammar education. For this purpose, the following research questions were sought. The data collected in accordance with the survey model were analyzed via descriptive analysis method. Fifty-one studies, which were about grammar teaching and analyzed in descriptive way, were examined under six sub-titles. These studies were investigated in two aspects in accordance with the research questions. First, the scope of the studies was determined in terms of their aims. As a result, the relationship between the findings used concepts for grammar education was evaluated. In the second step, the methods, data collection tools, data analysis methods and sample numbers of the studies were studied. The data were taken from the method section of the sample research. Thus, research method, data collection tools, frequency, effectiveness and functionality of the data analysis methods were evaluated. At the end of the research, discussions about the findings were included. Based on the findings and results of the study, recommendations were provided about the studies' scope, methods, data collection tools, data analysis methods and sample size according to the scope of grammar education.

Keywords: Grammar education, scope of the research, research model.

* (Dr. Öğretim Üyesi); Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, hulya.sonmez@alparslan.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0003-4495-284X

Extended Summary

Purpose and Significance:

The purpose of this study was to determine the scope, research model, data collection tools and data analysis methods of the studies conducted in grammar education. For this purpose, the following research questions were sought. 1) What are the features of research scope on grammar education? and 2) What are the research model, data collection tools, data analysis methods and sample characteristics of studies related to grammar education? The sample studies were examined in two ways in accordance with the research questions. Firstly, the scope of the studies was examined according to the aims of the studies. As a result of this study, the relationship between the findings and the commonly used concepts for grammar education was evaluated. In the second step; methods, data collection tools, data analysis methods and sample size of the studies were examined. The data in this section was obtained from the method section of the related research. As a result of the analyses, research method, data collection tools, and functionality of data analysis methods were assessed. At the end of the research, recommendations about the findings were provided.

Methodology:

In order to reach the findings related to the features of the studies on grammar education, a general survey model was used. The scope characteristics of the sample studies were determined depending on the aim section of the collected data. The research method section of the sample studies was examined. Thus the research model, data collection tool, data analysis method and sample characteristics of the sample studies were analyzed according to descriptive analysis. In this context, the descriptive analysis was used based on the analysis of a particular subject domain (Yıldırım & Şimşek, 2013, p. 256-258). The general network addresses (YÖK, ULAKBİM and Google Scholar) were applied in order to collect the data for the aim of the research. Related articles and graduate dissertations were searched with the following keywords: "grammar, grammar education, grammar teaching, Turkish grammar, and grammar teaching model, grammar teaching techniques, grammar teaching tools, grammar teaching strategies". In this context, 79 studies were surveyed. In this step, it 12 studies were eliminated because they were not suitable for the research purpose. In order to examine the samples in detail, a check-list consisting of five items was prepared. The researcher and two field experts examined these studies. It was determined that some studies (n=16) were not suitable due to their theoretical nature. As a result of these qualifications, 51 studies were found to be in compliance with the criteria and were analyzed in accordance with descriptive analysis.

Results, discussion and conclusion:

Considering the characteristics of the data collection tools, it was determined that the researchers frequently used questionnaires, interview forms, and scales. Therefore, in the sample studies, data were generally collected with certain data collection tools. The reason for using these data collection tools was closely related to the research model. Because the research was designed according to qualitative or quantitative methods. Therefore, the studies lack of mixed

methods design (amalgamation of both quantitative and qualitative methods). This result confirms the findings of the study conducted by Göçer and Arslan (2018, p.118). This finding emphasized that research on grammar education was usually conducted either quantitatively or qualitatively.

The selecting of sample size is important the studies on grammar education. Because especially experimental studies were conducted with less than 70 teachers and students. As a matter of fact, similar results were found in another study (Kansızoğlu and Sulak, 2018, p.11). However, studies with more crowded samples are needed to reach more detailed, comprehensive, valid and reliable information about grammar education. Thus, this situation directly affected data analysis methods. Because as is seen in Graph 4, non-parametric data analysis were mostly used. In order to overcome this deficiency in studies on grammar education, researchers should work with larger sample groups in future experimental studies. In addition, examining and evaluating the related grammar subjects in relation to reading, writing, and verbal communication skills will eliminate a significant deficiency in this aspect. Moreover, the relationship between language skills and grammar will be evaluated more extensively by different analyzes to be conducted through data collected from a larger sample group. Thus, many issues that remain unclear about grammar education will be analyzed and will help researchers conduct new research.

Giriş

Dil, konuşulduğu toplulukta iletişimin ve anlaşmanın en etkili yoludur. Çünkü dil; düşünce, duygu ve isteklerin bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öge ve kurallardan yararlanarak aktaran ve farklı boyutları olan, gelişmiş bir dizgedir (Aksan, 1998, s. 55). Toplumdan topluma değişen bu etkili anlaşma yolunun *dil bilgisi* adıyla kendine mahsus kuralları mevcuttur. Bu kuralların etkili ve doğru bir şekilde kullanılması daha etkili iletişim ortamını oluşturacaktır. Bu çerçevede dil bilgisi alanı, işlevlerine göre farklı şekilde belirtilmiş ve açıklanmıştır. Bu bağlamda dilin yapı birimlerinden hareketle dil bilgisi; dilin sesleri, sözcük yapıları, sözcük anlamları, sözcük kökenleri ve cümle kuruluşları kapsamındaki kuralları inceleyen bilim olarak açıklanmıştır (Ediskun, 1988, s. 65). Benzer şekilde dil bilgisi; dilin öğeleri olan sesleri, sözcükleri, cümleleri; yapı, tür, anlam özellikleri, görev ve işleyiş düzeni bakımından inceleyen uğraşı alanı olarak tanımlanmıştır (Yangın, 1999, s. 22). Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde (2005) dil bilgisi kavramı; dilin ses, biçim ve cümle yapısını inceleyip kurallarını tespit eden bilim dalı olarak tanımlanmıştır. Dil bilgisinin (gramerin) farklı türleri aynı zamanda onun işlevlerini belirtmektedir. Bu bağlamda gramerin kapsadığı ses bilgisi, şekil bilgisi, söz dizimi bilgisi ve anlam bilgisiyle ilgili konular işlendiği zaman itibariyle *tarihî grameri* oluşturmuştur. Zaman içinde bir dilin akraba bir dille karşılaştırmalı olarak incelenmesi *karşılaştırmalı gramer* kapsamında ele alınırken gramerin yanlış kullanımını belirten ve grameri doğru şekilde öğretmek amacıyla oluşan dil bilgisi dalı ise *öğretici gramer* ya da *normatif gramer* olarak adlandırılmıştır (Dilaçar, 1968).

Dil edinme sürecinin ilk aşamasında çocukların dil bilgisinin işlevi olan *sözcüklerin yapıları veya türleri, cümledeki işlevleri ve öteki dil bilgisi kuralları üzerindeki etkisiyle ilgili*

bilgilerinin olmadığı belirlenmiştir. Bu nedenle çocukların dil becerilerinin ilkokulda ve doğal bir ortam içinde geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Kavcar, Oğuzkan ve Sever, 1998, s. 9). Bu işlevi itibarıyla dil bilgisi; Türkçenin ses, şekil ve cümle yapısı ile cümlenin öğeleri arasındaki anlam ilişkilerini öğretene bilgi dalı ve bu bilgileri veren dersin (kitapların) adı şeklinde açıklanmıştır (Korkmaz, 2003, s. 68). Tarihi süreç içerisinde araştırmacılar dil bilgisi üzerinde sıkça durarak bu alanı tanımlamaya ve açıklamaya çalışmışlardır. Araştırmacıların yaptığı farklı çalışmalar sonucunda dil bilgisi genel anlamda dilin işleyişini, düzenini ve dilin kurallarını inceleyen ve bunları açıklamayı amaçlayan bir bilim dalı olarak belirlenmiştir (Demirel ve Şahinel, 2006; Karadüz, 2007; 2001; Williams, 2003; Koç ve Müftüoğlu, 1998; McWhorter, 1998; Thornbury, Akt. Anılan, 2014, s. 1894). Bu kapsamda dil bilgisi eğitimi; dilin ses, şekil ve cümle yapılarını uygun ve etkili yöntemlerle öğrencilerin bu kuralları sezmelerini aynı zamanda dili doğru ve düzgün kullanmalarını sağlayan etkinlikleri tasarlama süreci olarak tanımlanmıştır (Dolunay, 2010, s. 277). Lewandovski (1985, s. 951) ise daha geniş bir alanda dil bilgisi eğitimi dil dersi alanındaki genel didaktik sorunları psikolojik, sosyokültürel, vs. etkenler açısından inceleyen bir alan öğretim bilgisi olarak ele almaktadır (Akt. Öncüler, 2007, s. 9). Ellis'e (2006) göre dil bilgisi öğretiminin amacı, öğrencilerin dil bilgisi kurallarını üst dil bilgisel olarak anlamalarını, bu kuralları kavrama ve üretim yolu ile içselleştirebilmelerini sağlamaktır. Çünkü dil bilgisi eğitimi, dilin işleyiş kurallarını bazı yöntem, teknik ve araçlar kullanılarak öğrencilerin daha kalıcı olarak öğrenmesini ve temel dil becerilerini geliştirmesini sağlamaktadır (Dolunay, 2013, s. 382). Belirli bir dilin kural, işlev ve boyutlarını kapsayan dil bilgisi eğitimi okuma, yazma ve sözlü iletişim alanları kadar mühimdir. Dil bilgisi, bu alanlarla yakından ilişkili olup aynı zamanda okuma, yazma ve sözlü iletişim alanlarını desteklemektedir. Bu kapsamda dili doğru ve düzgün şekilde konuşmak, yazmak ve anlamak için işlevsel dil bilgisi etkinliklerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaca bağlı olarak dil bilgisel biçim birimlerinin işlevleri sezdirilerek ve anlatımı destekleyecek şekilde düzenlenmesi gerekir. Böylece hem etkili bir dil bilgisi eğitimi gerçekleştirilecek hem de başarılı bir Türkçe öğretim süreci sağlanacaktır (Sağır, 2002, s. 7).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, dil bilgisi eğitimi-öğretimiyle ilgili yapılan araştırmaları inceleyerek bu araştırmaların kapsamı, kullanılan araştırma modeli, veri toplama araçları ve veri çözümleme yöntemlerini belirlemektir. Bu kapsamda şu araştırma sorularına cevaplar aranmıştır:

1. Dil bilgisi eğitimi-öğretimiyle ilgili araştırmaların *kapsam* özellikleri nasıldır?
2. Dil bilgisi eğitim-öğretimiyle ilgili araştırmaların modeli, veri toplama araçları, veri çözümleme yöntemleri ve örneklem özellikleri nasıldır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada dil bilgisi eğitimi-öğretimi kapsamında yapılan çalışmaların özellikleriyle ilgili bulgulara ulaşmak için evrenin tamamı veya bir bölümünden alınan örnek verilerin incelenmesine dayalı olan *genel tarama modeli* kullanılmıştır (Karasar, 2013). Tarama

yöntemine uygun olarak toplanan veriler iki aşamada çözümlenmiştir. Öncelikle ilgili araştırmanın *amaç bölümünün* incelenmesi sonucunda örnek çalışmaların *kapsam* özellikleri belirlenmiştir. Daha sonra ilgili çalışmanın *yöntem bölümü* incelenerek örnek araştırmaların *araştırma modeli, veri toplama aracı, veri çözümlene yöntemi ve örneklem özellikleri* betimsel analize göre çözümlenmiştir. Bu kapsamda araştırmada belli bir konu alanının incelemesine dayalı olan *betimsel analizden* yararlanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 256-258).

Verilerin Toplanması ve Çözümlenmesi

Araştırmanın amacı ve araştırma sorularına uygun olarak verileri toplamak amacıyla YÖK Ulusal Tez Merkezi, ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı ve Google Akademik kullanılmıştır. İlgili makaleler ve tezler arama motoruna yazılan şu anahtar kelimelerle aranmıştır: “dil bilgisi, dilbilgisi, dil bilgisi eğitimi, dil bilgisi öğretimi, gramer eğitimi, Türkçe dil bilgisi, dil bilgisi öğretim modeli, dil bilgisi öğretim teknikleri, dil bilgisi öğretim araçları, dil bilgisi öğretim stratejileri”. Toplanan 79 örneklem, araştırmanın amacına uygunluğu bakımından öncelikle araştırmacı tarafından incelenmiştir. Yapılan bu ön incelemede araştırmanın amacına uygun olmayan 12 çalışma elenmiştir. Kalan örneklemi daha detaylı incelemek amacıyla beş maddeden oluşan *ölçütler tablosu* hazırlanmıştır. İlgili araştırmalar aşağıdaki ölçütlere (Tablo 1) uygun olarak araştırmacı ve iki konu alanı uzmanı tarafından incelenmiştir. Bu aşamada yapılan inceleme sonucunda 16 çalışmada araştırma modeli, örneklem grubu, veri toplama aracı, veri analiz yöntemlerinin belirtilmemesi ve bazılarının sadece teorik kapsamdaki bilgileri içermesi nedeniyle bunlar elenmiştir. Yapılan bu elemeler sonucunda araştırmanın amacına uygun olan 51 çalışma betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir.

Tablo 1. Örnek çalışmaların inceleme ölçütleri

Özellik	Ölçüt
Araştırma amacı	Araştırmanın amacı açıkça belirtilmiştir.
Araştırma modeli	Araştırma modeli (yöntemi) belirtilmiştir.
Veri toplama araçları	Araştırmanın veri toplama arac(lar)ı verilmiştir.
Veri çözümlene yöntemi	Veri çözümlene yöntemi belirtilmiştir.
Örneklem	Örneklem sayısı ve özelliği belirtilmiştir.

Bulgular

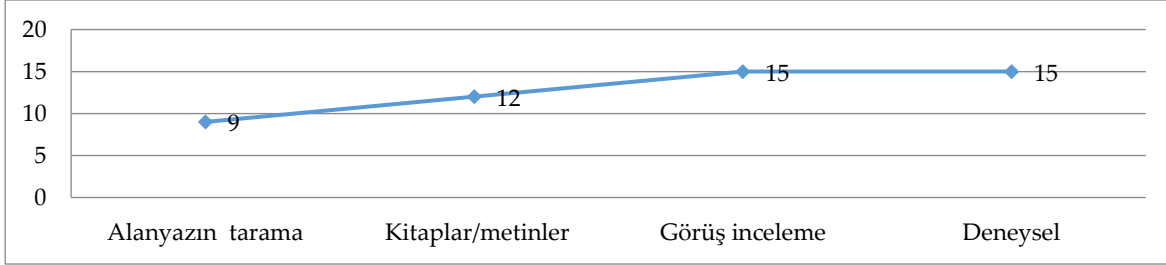
Birinci Araştırma Sorusuyla ilgili Bulgular

Bu aşamada dil bilgisi eğitim-öğretimiyle ilgili örnek araştırmaların *kapsam* özellikleri belirlenmiştir. Örneklemelerin *kapsam* özelliklerini belirlemek için bunların araştırma amaçları incelenmiştir. Bu kapsamda araştırmaların *amacı* bölümünde verilen *konu başlıklarına* odaklanılmıştır. Grafik 1 incelendiğinde örnek çalışmaların dil bilgisi eğitimi ve öğretimiyle ilgili alanyazın taraması, kitap ve metinlerin incelenmesi, öğretmen görüşlerinin alınması ve deneysel çalışma konularına odaklandıkları görülmektedir. Bu aşamadaki bulgulara ulaşmak amacıyla

araştırmaların amaç bölümleri betimsel analize uygun olarak incelenmiştir. Yapılan analizde araştırmaların hangi amaçla yapıldığı tespit edilmiş ve böylece ilgili çalışmanın kapsamı belirlenmiştir. Ulaşılan sonuçlar, frekans analizine göre düzenlenerek verilmiştir. Bu kapsamda belirlenen dört kategoriyle ilgili şu bulgulara ulaşılmıştır.

Grafik 1. Dil bilgisi eğitimi-öğretimiyle ilgili örnek araştırmaların kapsam özellikleri

Bu bölümde araştırmaların en fazla dil bilgisiyle ilgili görüşlerin incelenmesi (15) ve dil bilgisi konularının deneysel olarak (15) incelenmesi kapsamında yapıldığı görülmektedir. Tablo 2'ye bakıldığında özellikle öğretmen görüşlerinin incelendiği çalışmaların “dilbilgisi eğitimi alanı, bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştirilmesi gereken Türkçe dil bilgisi öğretiminin nasıl yapıldığı, Türkçe programında yer alan hedeflere ne derecede önem verildiği ve öğrencilerin bu hedefleri ne düzeyde kazanabildikleri, sezdirme yönteminin dil bilgisi öğretimi sağlayıp sağlamadığı, öğrencilerin dil bilgisi konularını anlama düzeyleri, dil bilgisi öğretimi sorunları, dil bilgisi öğretiminin durumu, kazanımları değerlendirme, dil bilgisi öğretiminin yapılandırmacı yaklaşımla örtüşmeyen yönleri, dil bilgisi öğretiminde konu sıralaması ve konu tekrarı, dilbilgisel güçlükleri saptamak, dil bilgisi etkinlikleri, kelime öğretimi etkinlikleri” konularını kapsadığı belirlenmiştir. Araştırmaların kapsam özelliklerine bakıldığında dil bilgisinin farklı yönleri ile öğretmen görüşlerine sunulduğu görülmektedir. Bu bulgu araştırma konularının belli bir araştırma başlığına yığılmadığını göstermektedir. Dolayısıyla araştırmacılar, dil bilgisiyle ilgili öğretmen görüşlerini farklı konularla ele almışlardır.

Dil bilgisi konularının deneysel olarak incelendiği araştırma konuları “Metne dayalı dil bilgisi öğretiminin öğrencilerin dil bilgisi başarılarını nasıl etkilediği, Jigsaw tekniğinin akademik başarı üzerindeki etkisi, ön bilgileri hatırlatıcı karikatürler, bilgisayar destekli dil bilgisi öğretimi, drama ile öykü oluşturmaya dayalı bir eğitim yöntemi, beyin temelli öğrenme, *senaryo tabanlı öğrenme yaklaşımı, kavram yanlışlarına göre hazırlanan çalışma yapıları, kavram haritaları, farklı aşamalarda öğretim yazılımı, atasözlerinin kullanılması, kuralavırım yaklaşımı, sözcük bil öğretimi, metne dayalı dil bilgisi öğretimi ve geleneksel öğretim yöntemi*” olarak sıralanmaktadır. Bu konularda dil bilgisi eğitimi ve öğretimi sürecinde kullanılacak yaklaşım, yöntem ve tekniklerin etkililiği ve işlevselliği deneysel olarak incelenmiştir. Böylece bu alandaki çalışmalarda dil bilgisinin daha etkili bir şekilde nasıl öğretilmesi gerektiğine odaklanılmıştır.

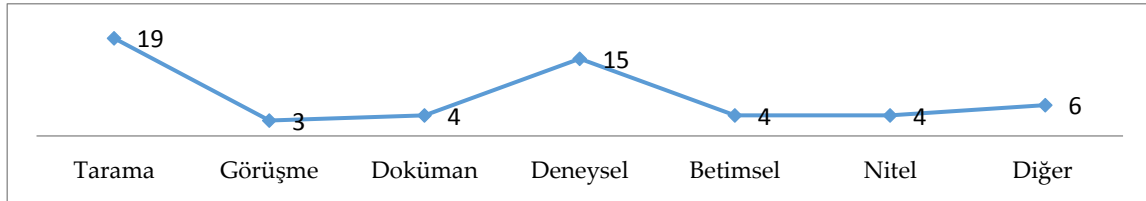
Bu bölümde araştırmacıların üzerinde durduğu diğer önemli iki kapsam konusu ise dil bilgisi eğitimi-öğretimiyle ilgili ders kitapları/metinlerin incelenmesi (12) ve dil bilgisiyle ilgili yapılan alanyazın taramasıdır (9). Araştırmacılar, ders kitaplarını veya ders kitaplarındaki metinlerde işlenen dil bilgisi konularını genel olarak içerik analizi ve doküman incelemesi yöntemi ile inceleyerek değerlendirmişlerdir. Bu bölümdeki araştırmaların genel olarak “işlenen konular, resim ve grafiklerin yeterli olma durumu, dil ve anlatım, konunun sunulduğu sırasının öğretim

yöntemleri bakımından uygunluğu, ders kitapları fizikî yapı ve bölümleri, edebî eserlerde zarf-fiil ekinin işlevleri, Türkçe ders kitaplarında yer alan gramer terimleri, şair ve yazarlarının eserlerinde zaman ekleri, ilgili konuların öğretimi için geliştirilen metinlerin işlevi, Dil ve Anlatım ders kitaplarındaki dil bilgisi etkinlikleri, Türkçe dersi öğretim programlarında dil bilgisi öğretimi, Türkçe dersi kitaplarında kelimeler ile ilgili etkinlikler, Türkçe çalışma kitaplarındaki sözcük öğretimi etkinliklerinin dağılımsal ve içeriksel görünüşleri” konularını kapsadığı belirlenmiştir. Bu bölümün ikinci kapsam konusu ise araştırmacıların dil bilgisinin eğitimiyle ilgili yaptığı alanyazın taramalarıdır. Bu kapsamında araştırmacılar, “alanyazın derlemesi, kitaplardaki tüm sıfatların nicelik ve niteliğini belirlemek için tarama işlemi, dil öğretiminde başarısızlığın nedenlerini ve çözümlerini ele almış kaynaklar, öğrenci merkezli dil bilgisi öğretim uygulamalarının öğrenci başarısını etkileme durumunu inceleyen çalışmalar, kelime ve dil bilgisi düzeyinin yazma becerisi üzerinde çalışan araştırmalar, dil bilgisi öğretimi üzerine 1996-2017 yılları arasında hazırlanan lisansüstü tezler, ilköğretim birinci kademedeki sözcük öğretimiyle ilgili çalışmaların benzer ve farklı özellikleri, cümle bilgisinin öğretimi ile ilgili çalışmalar” konularını incelemiştir.

İkinci Araştırma Sorusuyla ilgili Bulgular

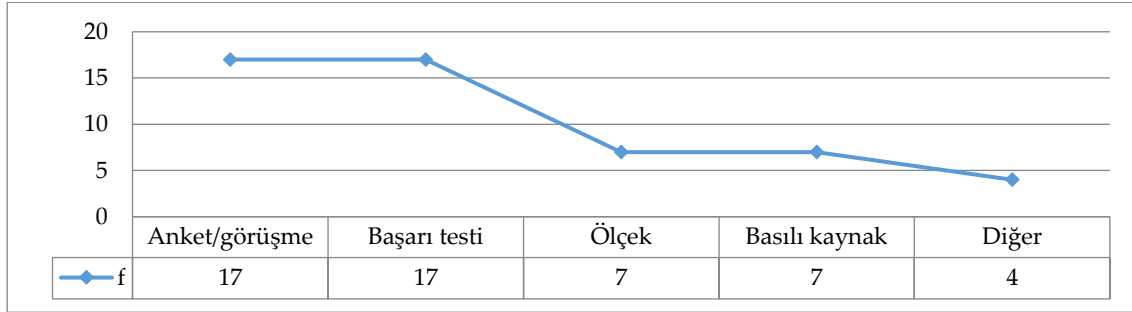
Araştırmanın bu bölümünde dil bilgisi eğitimi-öğretimi alanında yapılan çalışmaların araştırma modeli, veri toplama araçları, veri çözümleme yöntemleri ve örneklem özellikleriyle ilgili bulgulara yer verilmiştir. Verileri toplamak amacıyla örnek araştırmaların yöntem bölümü incelenmiştir. İncelemede ilgili araştırmaların modeli, veri toplama araçları, veri çözümleme yöntemleri ve örneklem sayıları belirlenmiştir. Ulaşılan sonuçlar Grafik 2 ve Tablo 3’ün ilgili bölümünde belirtilmiştir.

Grafik 2. Örnek çalışmaların araştırma modeli

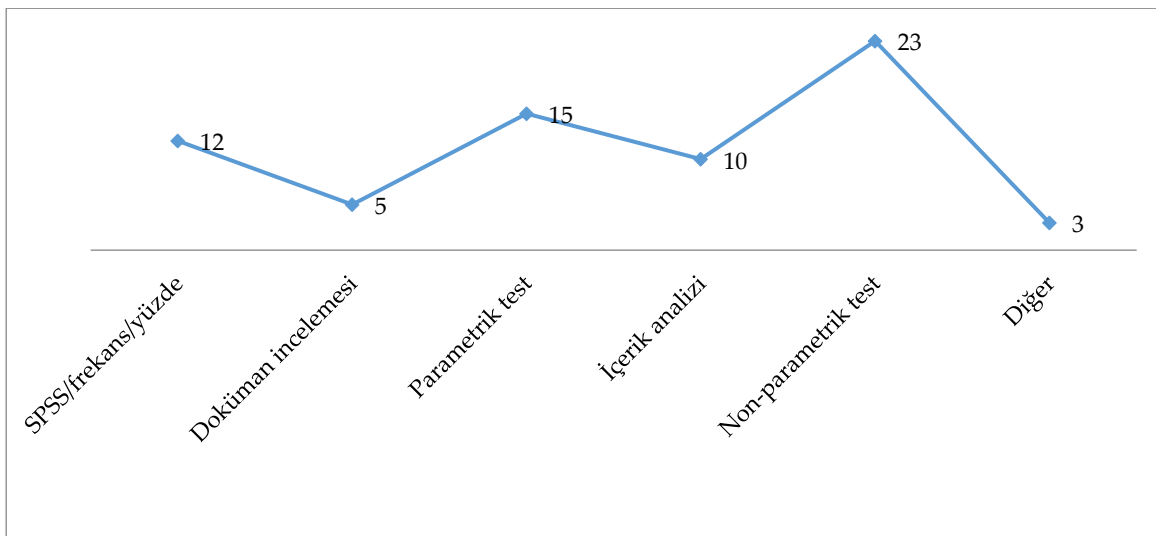
Bu bölümde örnek çalışmalarda kullanılan araştırma modelleri incelenmiştir. İnceleme sonucunda araştırmacıların genellikle tarama, görüşme, doküman incelemesi, deneysel, betimsel, nitel modellerden yararlandıkları tespit edilmiştir. Bunların dışındaki araştırma modelleri ise diğer kategorisinde verilmiştir. Grafikte 2’de 55 modele yer verilmesinin nedeni, bazı araştırmalarda birden fazla modellerin kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Belirlenen modellerin kullanılma sıklığına bakıldığında araştırmacıların en fazla tarama modeline (19) göre dil bilgisi eğitimini inceledikleri görülmektedir. Araştırmacıların ikinci sırada en fazla kullandığı diğer bir araştırma modeli ise deneysel desendir (15). Tablo 3 incelendiğinde deneysel araştırmaların genellikle kontrol gruplu ön test ve son test olarak tasarlandıkları belirlenmiştir. Bu modellerin dışında görüşme (3), doküman incelemesi (4), betimsel (4) ve nitel (4) modeller kullanılmıştır. Bunların kullanım sıklığı birbirine oldukça yakın olmasına rağmen bunlar araştırmacılar tarafından çok fazla tercih edilmemiştir. Bu aşamada *diğer* (6) kapsamında verilen araştırmalarda ise araştırma modelleri farklı adlandırmalarla belirtilmiştir. Örnek araştırmalarda bunlar; *derleme, karma, nicel, iç içe karma yöntem deseni, yarı yapılandırılmış bir model, metaanaliz* olarak adlandırılmıştır.

Grafik 3. Örnek çalışmaların veri toplama araçları

Bu bölümde örnek çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları incelenmiştir. Grafik 3'e bakıldığında araştırmalarda veri toplama araçlarının fazla farklılaşmadığı görülüyor. Araştırmacılar; dil bilgisi eğitimiyle ilgili verileri genellikle anket/görüşme formu, ölçek, başarı testi, basılı kaynak (kitap, tez) ve diğer kategorideki araçlarla toplamışlardır. Araştırmacılar veri toplama araçları arasında en fazla anket, görüşme formlarını (17) ve başarı testlerini (17) kullanmışlardır. Bu iki veri toplama aracının daha sık kullanılmasının nedeni, tarama ve deneysel desenin kullanıldığı araştırma modelleriyle yakından ilişkilidir. Çünkü her iki modelde de veriler genellikle anket, görüşme formları ve başarı testleri ile toplanmıştır. Bu grupta yer alan ölçekler genellikle Likert özelliğe sahip tutum ölçekleridir. Geliştirilen veya uyarlanan bu ölçekler vasıtasıyla dil bilgisinin eğitimi-öğretimiyle ilgili konularda öğrenci ve öğretmenlerin tutumları incelenmiştir. Basılı kaynak kategorisinde ise bazı araştırmacılar; veri toplama aracı olarak ders kitapları, dil bilgisi eğitimiyle ilgili hazırlanan tezler, Türkçe çalışma kitaplarını farklı açılardan incelemişlerdir. Bu bölümde son olarak *diğer* kategorisinde kontrol listesi, etkinlik, video ve tamamlama formu veri toplama araçları olarak kullanılmıştır.

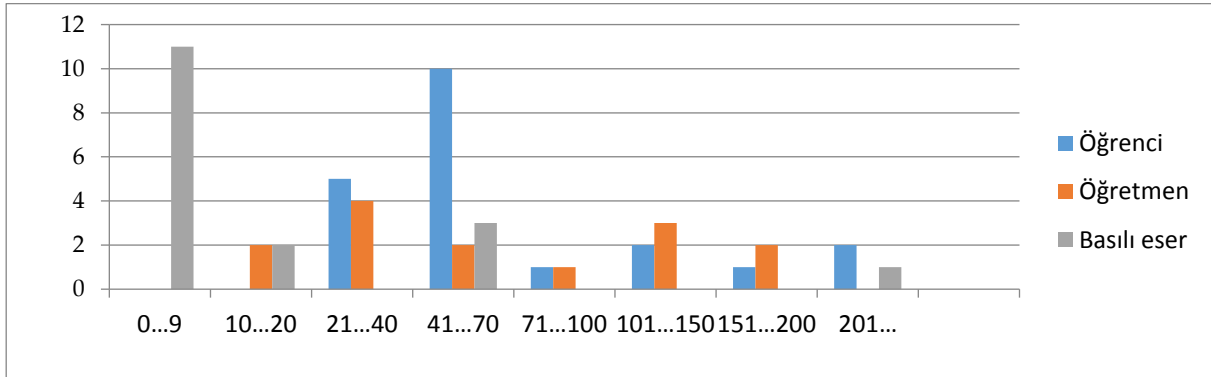
Grafik 4. Örnek çalışmaların veri analiz yöntemleri

Örnek araştırmaların veri analiz yöntemlerinin incelendiği bu bölümde araştırmacıların farklı analizlerle verileri çözümledikleri görülmektedir. Grafik 4'te dikkati çeken temel husus, dil bilgisi eğitimiyle ilgili deneysel araştırmalarda SPSS veri analiz programından sıklıkla

yararlanılmasıdır. Bu kapsamda dil bilgisiyle ilgili verileri çözümlmek için parametrik, frekans/yüzde ve non-parametrik testler sıkça kullanılmıştır. Bunlar arasında en fazla non-parametrik, parametrik ve frekans/yüzde analizlerine yer verilmiştir. Non-parametric testlerden Mann -Whitney U-testi (8), Wilcoxon (6), Kruskal Wallis-H testi (5), Shapiro-Wilk testi (2) ve Tukey testi (2) kullanılmıştır. Örnek çalışmalarda non-parametrik testlerin sık kullanılma nedeni, deneysel desendeki çalışmaların örneklem sayısı ile ilişkilidir. Çünkü Grafik 5'te görüldüğü üzere örneklem sayıları genellikle non-parametrik testlere daha uygun olarak seçilmiştir. Parametrik testlerden ise t-testi (7), ANOVA (2) ve faktör (6) analizleri kullanılmıştır. Frekans/yüzde analizleri ise genellikle SPSS programı vasıtasıyla yapılmıştır. Bu analizlerin sık kullanılma nedeni, taramaya dayalı araştırma modelinin kullanılmasıyla ilişkilidir. İçerik analizinde ise dil bilgisi eğitimiyle ilgili basılı kaynaklar (ders kitapları, tezler, makaleler) incelenmiştir. Bazı çalışmalarda ise içerik analizine benzer olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Örnek çalışmalarda bunlar, farklı analiz yöntemleri olarak verilmesine rağmen yapılan işlem itibarıyla her iki analiz aynı kategoride (içerik analiz veya doküman incelemesi) değerlendirilebileceği belirlenmiştir. Bu bölümdeki *diğer* kategorisinde yer alan analizler ise Comprehensive Meta Analysis v2.0 (CMA), iki program ve yaklaşım arasındaki benzerlikler ve farklılıklar (analizi), Microsoft Excel ve Simple Concordance Program 4.07 analizi olarak belirtilmiştir.

Grafik 5. Örnek çalışmaların katılımcı sayısı

Bu aşamada örnek çalışmalardaki katılımcı sayıları ele alınmıştır. Bu kapsamda çalışmaların yöntem bölümünde verilen *örneklem* özellikleri incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda dil bilgisi eğitimiyle ilgili verilerin öğrenci, öğretmen ve basılı kaynaklardan toplandığı belirlenmiştir. Bu üç kaynaktaki katılımcı sayıları belirlenerek ulaşılan sonuçlar sekiz aralıktan oluşan gruplar hâlinde sıralanmıştır. Grafik 5'te dikkati çeken temel özellik, öğrenci odaklı çalışmaların (22) daha fazla olmasıdır. Daha sonra basılı eserler (17) ve öğretmenlerden (15) veriler toplanmıştır. Grafikte her sayı aralığında öğrenci, öğretmen ve basılı kaynaklardan verilerin toplanmadığı görülmektedir. Her üç gruptan sadece 41...70 aralığında veriler alınmış olup bu aralık aynı zamanda araştırmacıların en fazla veri topladığı kısımdır. Bu bulgu, dil bilgisi öğretimi-eğitimiyle ilgili çalışmaların genellikle az katılımcının olduğu çalışmalarla yapıldığını göstermektedir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Örnek araştırmalarda ses bilgisi, kelime bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi ve yapı bilgisi gibi daha odaklı konularda öğretim sürecinin nasıl olduğuyla ilgili öğretmen görüşlerinin incelenmediği belirlenmiştir. Bu nedenle özellikle durum tespiti ve ihtiyaç analizi kapsamında yapılacak araştırmalarda dil bilgisi öğretiminin daha odaklı konularının öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda incelenmesi gerekir. Dil bilgisinin eğitimi ve öğretimiyle ilgili deneysel çalışmalarda farklı yaklaşım, yöntem ve tekniklere yer verilmesine rağmen bu çalışmaların hem nicelik hem de nitelik bakımından yetersiz oldukları belirlenmiştir. Özellikle 51 çalışma içerisinde sadece 14 çalışmanın deneysel olarak bu konuya eğilmesi bu alandaki temel eksikliği vurgulamaktadır. Bu nedenle gelecek çalışmalarda dil bilgisi eğitimiyle ilgili farklı yaklaşım, yöntem, teknik ve stratejilerin sınındığı deneysel araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bölümde dikkat çekici diğer bir sonuç ise bu çalışmaların deneysel olarak yapılmış olmasına rağmen dil bilgisi öğretimi sürecinin dil becerileri ile yeteri kadar ilişkilendirilmemesidir. Daha açık bir ifade ile araştırmacılar; genel olarak inceledikleri yaklaşım, yöntem ve tekniklerin sadece dil bilgisi eğitimi-öğretimi üzerindeki etkisine odaklanmışlardır. Oysaki ilgili yaklaşım, yöntem ve tekniklerin dil bilgisi ve dil becerileri üzerindeki ortak etkisine yeterince odaklanılmamıştır. Nitekim dil bilgisi kapsamındaki eğitim ve incelemelerin dil becerilerinden ayrı olarak ele alınmasından kaynaklanan sorunlar, önceki araştırmalarda farklı yönleriyle vurgulanmıştır (Göçer, 2015, s. 236; Ünal, 2001, s.141; Öz, 2001, s. 267; Kavcar, Oğuzkan ve Sever, 1998, s. 80). Bu nedenle gelecek araştırmalarda kullanılacak yaklaşım, yöntem, teknik ve stratejilerin hem dil bilgisi hem de dil becerileri üzerindeki etkilerinin incelenmesi dil bilgisi öğretimindeki önemli bir eksikliği giderecektir.

Dil bilgisi eğitimiyle ilgili yapılan tarama çalışmalarının özelliklerine bakıldığında bunların kapsam itibariyle eksik oldukları görülmektedir. Çünkü dil bilgisinin bu güne kadar hangi konularda daha sık incelendiği ve hangi dil bilgisi konularının ihmal edildiği yapılacak detaylı tarama çalışmalarıyla belirlenebilir. Bu nedenle alanyazın çalışmalarında dil bilgisi konularının araştırılmayan yönlerinin belirlenmesi gerekir. Araştırmacıların dikkatlerini bu konuya çekmelerinde büyük yarar vardır.

Dil bilgisi öğretimi-eğitimi üzerine yapılan araştırmaların modelleri incelendiğinde araştırmacıların genel olarak tarama ve deneysel modellere odaklandığı görülmektedir. Örnek araştırmalarda bu iki model dışındaki bazı modeller (görüşme, doküman incelemesi, betimsel ve nitel) farklı olarak ifade edilse de bunların işlevleri incelendiğinde bu modellerin de tarama ve deneysel özellikte olduğu görülmüştür. Bunun temel nedeni, bazı çalışmaların yöntem bölümündeki teorik eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Bu sonuç itibariyle dil bilgisi kapsamında yapılacak araştırmaların yöntem bölümlerinin teorik olarak güçlendirilmesi gerekir. Aynı zamanda dil bilgisiyle ilgili daha detaylı bilgiye ulaşmak ve dil bilgisi konularını farklı yönlerden incelemek amacıyla deneysel modeldeki araştırmalara daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle araştırmacıların bundan sonraki çalışmalarını özellikle deneysel desene uygun tasarımları bu kapsamdaki önemli bir ihtiyacı giderecektir.

Örnek araştırmalarda kullanılan veri toplama araçlarının özellikleri incelendiğinde araştırmacıların anket, görüşme formları ve ölçekleri sıklıkla kullandıkları belirlenmiştir. Dolayısıyla örnek araştırmalarda genellikle belirli veri toplama aracı ile veriler toplanmıştır. Örnek çalışmalarda belirli ve sınırlı sayıda veri toplama araçlarının kullanılmasının nedeni, araştırma modeliyle yakından ilişkilidir. Çünkü örnek araştırmalar nitel veya nicel yönetime göre

tasarlanmıştır. Dolayısıyla her iki yöntemin olduğu karma desendeki çalışmaların yetersizliği veri toplama araçlarının olduğu bölümde daha fazla hissedilmektedir. Bu sonuç, Göçer ve Arslan (2018, s.118) tarafından yapılan araştırma bulgularını desteklemektedir. Araştırmacıların, karma desene göre araştırma sürecini gerçekleştirmeleri ve dil bilgisi kapsamındaki araştırma konusunu dil becerileriyle ilişkilendirmeleri dil bilgisi eğitimi araştırmalarına büyük katkı sağlayacaktır.

Araştırmada dikkat çekici diğer bir sonuç ise dil bilgisi eğitimiyle ilgili araştırmalarda belirlenen katılımcı sayısıdır (örneklem seçimi). Örnek çalışmalarda özellikle deneysel çalışmaların 70'ten daha az sayıdaki öğretmen ve öğrenciyle yapıldığı belirlenmiştir. Nitekim bu faktör, veri analiz yöntemlerini de doğrudan etkilemiştir. Çünkü bu durumla ilişkili olarak Grafik 4'te daha çok non-parametrik veri analiz testlerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kapsamdaki diğer bir araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Kansızoğlu ve Sulak, 2018, s.11). Oysaki dil bilgisi eğitimiyle ilgili daha detaylı, kapsayıcı, geçerli ve güvenilir bilgiye ulaşmak için örneklemelerin fazla olduğu çalışmalara ihtiyaç vardır. Aynı zamanda daha geniş örneklem grubundan toplanan veriler vasıtasıyla yapılacak farklı analizlerle dil becerileri ve dil bilgisi arasındaki ilişki daha kapsamlı şekilde değerlendirilecektir. Dolayısıyla araştırmalarda ilgili dil bilgisi konusunun okuma, yazma ve sözlü iletişim becerileri ile ilişkilendirilerek incelenmesi ve değerlendirilmesi bu alandaki önemli bir eksikliği giderecektir. Böylece dil bilgisi eğitimiyle ilgili belirsizliğini koruyan birçok konu çözümlenecek ve bu kapsamda yeni incelemelerin yapılması için araştırmacılara gerekli kaynakları sağlayacaktır.

Kaynakça

- Aksan, D. (1998). *Her yönüyle dil*. Ankara: TDK Yayınları.
- Anılan, H. (2014). “Sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre Türkçe dil bilgisi öğretiminin değerlendirilmesi” *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri - Educational Sciences: Theory & Practice*, 14(5), 1893-1924.
- Dilaçar, A. (1968). *Dil, diller ve dilcilik*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dolunay, S. K. (2010). “Dil bilgisi öğretiminin amacı ve önemi” *Türklük Bilimi Araştırmaları*, XXVII, 275-284.
- Dolunay, S. K. (2013). *Dil bilgisi öğretimi*. Abdurrahman Güzel, Halit Karatay (Ed.), *Türkçe Öğretimi El Kitabı İçinde*. Ankara: Pegem Akademi, s. 381-414.
- Ediskun, H. (1998). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ellis, R. (2006). “Current issues in the teaching of grammar: an SLA perspective” *TESOL Quarterly*, 40(1), 83-107.
- Göçer, A. (2015). “Temel dil becerilerinin geliştirilmesinde dil bilgisi öğrenme alanının yeri, işlevi ve öğretimi: bütünlük ilkesi ve tümevarım yöntemi ekseninde tematik bir yaklaşım” *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 233-242.
- Göçer, A. ve Arslan, S. (2018). “Türkiye’de dil bilgisi öğretimi üzerine hazırlanan lisansüstü tezler hakkında bir meta-analiz çalışması” *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)*, 8(1), 107-122.
- Kansızoğlu, H. B. ve Sulak, S. E. (2018). “Öğrenci merkezli dil bilgisi öğretim uygulamalarının öğrenci başarısına etkisi: bir meta analiz çalışması” *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, doi: 10.16986/HUJE.2018038525.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel araştırma modelleri* (25. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Sever, S. (1998). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Korkmaz, Z. (2003). *Grammer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öncüer, S. (2007). *Almanya’daki ve Türkiye’deki ilköğretim okullarının 5. sınıflarında dilbilgisi çalışmalarının karşılaştırılması*, basılmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öz, F. (2001). *Uygulamalı Türkçe öğretimi*. İstanbul: Anı Yay.
- Sağır, S. (2002). *İlköğretim okullarında dil bilgisi öğretimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ünalın, Ş. (2001). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yangın, B. (1999). *İlköğretimde Türkçe öğretimi*. Ankara: MEB Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara; Seçkin.

Örnekleme Kaynakçası

- K1. Karadüz, A. (2006). İlköğretim Türkçe dil bilgisi kitaplarının “öğreticilik” kavramı bağlamında eleştirisi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı*, 21(2), 13-31.
- K2. Başoğlu, N., Kaplan, T. ve Okur, A. (2014). İlköğreti birinci kademedeki sözcük öğretimi ile ilgili çalışmaların incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(4), 50-65.
- K3. Kılıç, M. ve Akçay, A. Türkçe öğretmen adaylarının görüşleri çerçevesinde dil bilgisi eğitimi. *Sakarya University Journal of Education*. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423911429.pdf> (12.07.2019 tarihinde alındı).
- K4. Anılan, H. (2014). Sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre Türkçe dil bilgisi öğretiminin değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri • Educational Sciences: Theory & Practice*, 14(5), 1893-1924.
- K5. Göçer, A. (2015). Temel dil becerilerinin geliştirilmesinde dil bilgisi öğrenme alanının yeri, işlevi ve öğretimi: bütünlük ilkesi ve tümevarım yöntemi ekseninde tematik bir yaklaşım. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 233-242.
- K6. Yücel, C., Batur, Z. ve Akar, C. Sekizinci sınıf Türkçe programındaki dilbilgisi hedeflerine ilişkin öğretmen görüşleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*. <http://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11630/3405/3950.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (12.07.2019 tarihinde alındı).
- K7. Kırmızı, B. (2013). Almanca derslerinde metne dayalı dil bilgisi öğretiminin on birinci sınıf öğrencilerinin dil bilgisi başarısına etkisi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (8), 805-821,
- K8. Arslan, A. (2012). Sözcük türleri öğretiminde Jigsaw tekniğinin etkisi. *DPUJSS*, 32, I.
- K9. Bağcı Ayrancı, B. (2017). Sezdirme yöntemi ile dil bilgisi öğretimi üzerine Türkçe öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi. *International Journal of Languages' Education And Teaching*, 5(4), 145-164.
- K10. Tunçel, R. Türk ve Alman ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin dilbilgisi ders kitaplarındaki sıfatların nicelik bakımından karşılaştırılması. [file:///C:/Users/hp/Downloads/595-1188-1-SM%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/hp/Downloads/595-1188-1-SM%20(1).pdf) (12.07.2019 tarihinde alındı).
- K11. Tan, E. (2008). *İlköğretim 7. sınıf dil bilgisi öğretiminde zarflar konusuyla ilgili yapılandırma yaklaşımına göre hazırlanmış çalışma yapraklarının öğrenci başarısına etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- K12. Kansızoğlu, H. B. ve Sulak, S. E. (2018). Öğrenci merkezli dil bilgisi öğretim uygulamalarının öğrenci başarısına etkisi: Bir meta analiz çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, doi: 10.16986/HUJE.2018038525.
- K13. Calp, M. (2001). *İlköğretim okulları ikinci kademedeki dil bilgisi öğretimi üzerine bir araştırma (Erzurum ili örneği)*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- K14. Daloğlu, K. (2005). *İlköğretim okullarında okutulan türkçe ders kitaplarındaki dil bilgisi konuları üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü

- K15. Kurt, P. (2006). *Zarf-fiillerin anlam farklılıklarının kavratılması*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- K16. Demirkol, S. (2007). *İlköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki dilbilgisi terimleri üzerine bir inceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- K17. Kurt, E. (2009). *Ortaöğretim 1992 ve 2005 müfredat programlarında cümle bilgisi öğretiminin incelenip karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak: Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- K18. İtmeç, F. (2008). *İlköğretim altıncı sınıf Türkçe dersi öğretim programı dil bilgisi öğrenme alanının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- K19. Dolunay, S. K. (2009). *İlköğretim ikinci kademedeki zaman ekleri ve fonksiyonlarının öğretimi*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- K20. Altas, S. (2009). *Türkçe dil bilgisi öğretiminin tarihi ve içerik odaklı dil bilgisi öğretimi ile görev odaklı dil bilgisi öğretiminin uygulamalı karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- K21. Derman, S. (2008). *Dil bilgisi öğretiminde metinlerin seçimi üzerine bir araştırma (7. sınıf)*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- K22. Şahinci, C. (2011). *İlköğretim ikinci kademedeki dil bilgisi konularının öğretimine ilişkin Türkçe öğretmenlerinin görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- K23. Akkaya, A. (2011). *Karikatürlerle dil bilgisi öğretimi*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- K24. Durukan, E. (2011). *İlköğretim 6. sınıfta bilgisayar destekli dil bilgisi öğretiminin başarı ve tutuma etkisi*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- K25. Akgül, E. (2010). *İlköğretim II. kademedeki yaşanan dil bilgisi öğretimi sorunları*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- K26. Kara, Ö. T. (2010). *Dramayla öykü oluşturma yönteminin ilköğretim ikinci kademe Türkçe öğretimine etkisi*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- K27. Eyüp, B. (2013). *Dil bilgisi öğretiminde beyin temelli öğrenmenin akademik başarı, tutum ve kalıcı öğrenme üzerindeki etkisi*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- K28. Süğümlü, Ü. (2009). *Dil bilgisi öğretiminde senaryo tabanlı öğrenme yaklaşımının etkililiği: Kelime türleri örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- K29. Çiftlik Akçakaya, T. (2011). *Dil bilgisi öğretimine ilişkin kavram yanlışlarını gidermede çalışma yapraklarının etkililiği: Kelime türleri örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- K30. Polatcan, F. (2013). 6. sınıflarda kavram haritalarıyla dil bilgisi öğretiminin başarıya etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- K31. Başkan, A. (2018). Kelime ve dil bilgisi düzeyinin yedinci sınıf öğrencilerinde yazma becerisi ile ilişkisi. Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- K32. Göçer, A. ve Arslan, S. (2019). Ortaokulda gerçekleştirilen dil bilgisi öğretimi durumunun öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Iğd Üniv Sos Bil Der / Iğd Univ Jour Soc Sci*, 18, Nisan, 297-326.
- K33. Yılmaz, F. ve Çolak, H. (2017). 2006 ve 2015 Türkçe öğretim programlarında yer alan dil bilgisi kazanımlarının değerlendirilmesi. *Route Educational And Social Science Journal*, 4(5), 1-17.
- K34. Çelikpazu, E. (2015). Ortaokul 5-8. sınıf Türkçe dil bilgisi öğretimi üzerine bir inceleme. *Turkish Studies*, 10(15), 333-360.
- K35. Gündoğdu, A. E. (2012). İlköğretim altıncı sınıf Türkçe dersi sözcük öğretimi etkinliklerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(1), 201-217.
- K36. Durukan, E. (2012). Öğretim yazılımlarının farklı aşamalarda kullanımının başarıya etkisi: Dil bilgisi öğretimi örneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(4), 134-150.
- K37. Bahar, M.A. (2015). 11. sınıf dil ve anlatım ders kitaplarının dil bilgisi öğretimi açısının incelenmesi. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 3 (1), 1-8.
- K38. Balcı, A. ve Şenyüz, A. (2015). Ortaokul 6-8. sınıflar Türkçe dil bilgisi öğretiminde konu sıralaması ve konu tekrarı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(31), 87-148.
- K39. Ünal, A. ve Şahinci, C. (2011). Türkçe öğretmenlerinin ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe dil bilgisi konularının öğretimine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Turkish Studies*, 6(1), 1915-1929.
- K40. Ömeroğlu, A. F. (2018). Dil bilgisi öğretiminin 2004-2017 yılları arası Türkçe dersi öğretim programları açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(1), 260-280.
- K41. Bülbül A. ve Güven Z. Z. (2017). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde dilbilgisel kaynaklı güçlüklerin belirlenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (52), 82-91.
- KK42. Şanlı, S. (2013). Yapım Eklerinin Öğretiminde Atasözlerinin Kullanılmasının Öğrenci Başarısı ve Öğrenmenin Kalıcılığına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- K43. Tiryakiol, S., Sarıtaş, H., ve Benzer, A. (2018). Kuralavırım yaklaşımıyla Türkçe dil bilgisi öğretimi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi-- Journal of Qualitative Research in Education*, 6(3), 372- 393. DOI:10.14689/issn.2148-2624.1.6c3s17m.
- K44. Altun, M. (2010). Türk dil bilgisi öğretiminde ünlülerin sınıflandırılmasına yönelik eleştirel bir değerlendirme. *III. Uluslararası Türkçenin Eğitimi Öğretimi Kurultayı*, 1-3 Temmuz, 2010. Dokuz Eylül Üniversitesi, DEDAM, İzmir, 47-55.

- K45. Yusufoglu, S. (2017). Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde sözcük bilgisi öğretiminin anlam ve gösterge paralellüğünden hareketle kültürel aktarıma etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- K46. Karatay, H. (2007). Kelime öğretimi. *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1) 141-153.
- K47. İbe-Akcan, P. (2014). Türkçe öğretiminde sözcük etkinlikleri: İlköğretim 1.-5. sınıf düzeyinde alıştırmalara ilişkin bir çözümleme. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 11(2), 43-67.
- K48. Göçer A. ve Arslan, S.(2018). Türkiye’de dil bilgisi öğretimi üzerine hazırlanan lisansüstü tezler hakkında bir meta-analiz çalışması. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)*, 8(1), 107-122.
- K49. Çeçen, M. A ve Aytaş, G. (2008). Metne dayalı dil bilgisi öğretiminin sekizinci sınıf öğrencilerinin dil bilgisi başarısına etkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, V(I), 133-149.
- K50. Çeçen, M. A ve Mete, G. (2011). 6-8. sınıflarda dil bilgisi etkinliklerine ilişkin öğretmen görüşleri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 48-62.
- K51. Başutku, S. (2018). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde B1 düzeyinde kelime öğretimi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Başkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Ekler

Tablo 2.Örnek araştırmaların amaçlarına göre dil bilgisi eğitimiyle ilgili çalışmaların kapsamı

Kaynak	Kapsam	Araştırma amacı*
K [†] 5 K10 K11 K12 K13 K31 K35 K48 K2 K17	Alanyazın taraması	-Literatür taraması yapılarak oluşturulmuş bir alanyazın derlemesi -Almanya’da ve Türkiye’de, ilköğretim 5.sınıf öğrencilerinin dilbilgisi derslerinde ne kadar ve hangi sıfatlarla karşılaştıklarını araştırmak -Kitaplardaki tüm sıfatların nicelik ve niteliğini belirlemek için, bir tarama işlemi - Dil bilgisi öğretiminde zarflar konusuyla ilgili yapılandırıcı yaklaşıma göre hazırlanmış çalışma yapıklarının öğrenci başarısına etkisi -Öğrenci merkezli dil bilgisi öğretim uygulamalarının öğrenci başarısını etkileme durumunu birincil çalışmalardan elde edilen sonuçların birleştirilmesi yoluyla belirlemek -Türkçe programındaki dil bilgisi hedeflerini gerçekleştirme düzeyini belirleme -Kelime ve dil bilgisi düzeyinin yedinci sınıf öğrencilerinde yazma becerisi ile ilişkisinin belirlenmesi -İlköğretim altıncı sınıf sözcük öğretimi alanında yer alan etkinliklerin incelemek -Türkiye’de dil bilgisi öğretimi üzerine 1996-2017 yılları arasında hazırlanan lisansüstü tezleri; türüne, yapıldığı yıllara, yürütüldüğü enstitülere, konusuna ve düzeyine, araştırma modellerine, hedef kitlesine göre sınıflandırarak değerlendirme -İlköğretim birinci kademedeki sözcük öğretimiyle ilgili çalışmaların benzer ve farklı özelliklerini belirleme -Dil öğretiminin vazgeçilmez konularından olan cümle bilgisinin öğretimi ele alma.
K1 K14 K15 K16 K19	Kitap/ metin	-Dil bilgisi kitapları; işlenen konular, resim ve grafiklerin yeterli olma durumu, dil ve anlatım, konunun sunuluş sırasının öğretim yöntemleri bakımından uygunluğu -Ders kitapları fizikî yapı ve bölümleri ile dil bilgisi konuları bakımından incelenmesi -Zarf-fiil ekinin işlevlerin tespitinde Türkiye Türkçesi ile yazılmış çeşitli türlerdeki edebî eser -Türkçe ders kitaplarında yer alan gramer terimlerini tespit etmek, bu terimlerle ilgili farklılıkları ortaya koymak ve terim birliğini sağlamak amacıyla yazılan Gramer Terimleri Sözlüğü incelenmesi -Türkçeyi iyi kullandığı düşünülen bazı Cumhuriyet Devri şair ve yazarlarının eserleri taranarak zaman ekleri ve bunların fonksiyonları

* Araştırma amacı: Örneklem grubundaki araştırmalardan alınmıştır.

† K: Kaynak

K20 K21 K37 K40 K44 K46 K47		tespit edilme -Aynı konuların öğretimi için geliştirdiği metinleri kullanan öğrenciler ile ders kitabında yer alan metinleri kullanan öğrencilerin akademik başarıları arasındaki farkı belirlemek -Okutulmakta olan iki farklı yayınevinde basılan Dil ve Anlatım ders kitaplarındaki dil bilgisi etkinlikleri doküman incelemesi -2004, 2005, 2015 ve 2017 Türkçe Dersi Öğretim Programlarında dil bilgisi öğretiminin nasıl ele alındığını tespit etmek -Ünülerin sınıflandırması bağlamında değerlendirilerek akademik çalışmalarındaki güncel verilerin eğitsel dil bilgisine ne ölçüde yansıtıldığını inceleme -Türkçe dersi kitaplarında dile dair öğrencilere kazandırılması amaçlanan kelimelerin hangi etkinlikler aracılığıyla öğrencilere öğretilmeye çalışıldığını ve bu etkinliklerin dışında daha başka hangi etkinliklere yer verilmesi gerektiğini tespit etmek -Kelime öğrenmenin önemi üzerinde durularak ana dili ders kitaplarında bu güne kadar kullanılan ve olması gereken kelime öğretme etkinliklerini inceleme -İlköğretim 1.-5. sınıf Türkçe çalışma kitaplarındaki sözcük öğretimi etkinliklerinin öncelikle dağılımsal ve içeriksel görünümünü incelemek.
K3 K4 K6 K9 K18 K22 K25 K32 K33 K34 K38 K39 K41 K50 K51	Görüş incelemesi	-Türkçe öğretmenlerinin görüşleri çerçevesinde dilbilgisi eğitimi alanı -İlköğretim birinci kademede bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştirilmesi gereken Türkçe dil bilgisi öğretiminin nasıl yapıldığının sınıf öğretmenlerinin görüşlerine ve deneyimlerine göre değerlendirilmesi -8. sınıf öğretmenlerinin Türkçe programında yer alan hedeflere ne derecede önem verdiklerine ve öğrencilerin bu hedefleri ne düzeyde kazanabildiklerine yönelik görüşler -Dil bilgisi öğretimi metodu olarak uygulanan sezdirme yönteminin dil bilgisi öğretimini sağlayıp sağlamadığı hakkında farklı şehirlerde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin görüşleri -Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın, dil bilgisi öğrenme alanını altıncı sınıf Türkçe öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirmek -Öğrencilerin dil bilgisi konularını anlama düzeylerini araştırma -Dil bilgisi öğretimi sorunlarını öğretmen görüşlerine göre inceleme -Ortaokulda gerçekleştirilen dil bilgisi öğretiminin durumunun öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi -Türkçe öğretmenlerinin görüşleri alınarak ve kazanımlar incelenerek bir değerlendirme -Ortaokul dil bilgisi öğretimi öğretmen görüşlerinden hareketle değerlendirerek dil bilgisi öğretiminin yapılandırmacı yaklaşımla örtüşmeyen yönlerine dikkat çekme -Türkçe dil bilgisi öğretiminde konu sıralaması ve konu tekrarına ilişkin öğretmen görüşleri ile Türkçe ders kitaplarının incelenmesi -İlköğretim ikinci kademede dil bilgisi konularının öğretimine ilişkin Türkçe öğretmenlerinin görüşlerini ortaya koyma -Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen uluslararası öğrenciler ve alanda çalışan eğitim elemanlarının karşılaştıkları temel düzeyde dilbilgisel güçlükleri saptamak -Türkçe çalışma kitaplarında yer alan dil bilgisi etkinliklerini Türkçe öğretmenlerinin görüşlerinden yola çıkarak değerlendirmektir -Yabancılar İçin Türkçe B1 düzeyi ders kitaplarındaki kelime öğretimi etkinliklerini belirlemek ve değerlendirmek
K7 K8 K23 K24 K26 K27 K28 K29 K30 K36 K42 K43	Deneyisel	-Metne dayalı dil bilgisi öğretiminin, öğrencilerin dil bilgisi başarılarını nasıl etkilediğini, bu yöntemle geleneksel öğretim yöntemi arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek - Dil bilgisi öğretiminde sıfat, zarf, zamir ve isim örnekleminde sözcük türlerini dikkate alarak Jigsaw tekniğinin akademik başarı üzerindeki etkisini incelemek -6. sınıf dil bilgisi amaçlarından "Kelimenin yapı özellikleriyle ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama" kazanımlarına yönelik ön bilgileri hatırlatıcı karikatürler ve kavram karikatürleri hazırlanma ve öğrencilere uygulanma -Bilgisayar destekli dil bilgisi öğretiminin ilköğretim 6. Sınıf öğrencilerinin başarılarına, kavram yanılgılarına ve Türkçe dersine yönelik tutumlarına etkisini değerlendirme -İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersinin nasıl daha iyi öğretileceği konusunda drama ile öykü oluşturmaya dayalı bir eğitim yöntemi -Beyin temelli öğrenmenin ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin dil bilgisi konularındaki (sözcük türleri) akademik başarı, tutum ve bilgilerinin kalıcılığına etkisini belirlemek -Türkçe dil bilgisi derslerinde, senaryo tabanlı öğrenme yaklaşımının (STÖY) öğrenci başarısına etkisini belirlemek -Türkçe dil bilgisi derslerinde, kavram yanılgılarına göre hazırlanan çalışma yapraklarının öğrenci başarısına etkisini belirlemek -Kavram haritalarıyla dil bilgisi öğretiminin ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin başarılarına etkisini değerlendirmek -Dil bilgisi öğretiminde farklı aşamalarda öğretim yazılımı kullanımının başarıya etkisini

K45 K49		karşılaştırmak ve buna ilişkin öğrencilerin görüşlerini tespit etmek - <i>Yapım eklerinin öğretiminde atasözlerinin kullanılmasının öğrenci başarısı ve öğrenmenin kalıcılığına etkisini belirlemek</i> -Kuralavırım yaklaşımıyla Türkçe dil bilgisi öğretimindeki etkisini inceleme -Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde sözcük bil öğretiminin anlam ve gösterge paralellüğünden hareketle kültürel aktarıma etkisi belirlemek- Metne dayalı dil bilgisi öğretiminin, öğrencilerin dil bilgisi başarılarını nasıl etkilediğini, bu yöntemle geleneksel öğretim yöntemi arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek
------------	--	--

Tablo 3. Örnek çalışmaların araştırma modeli, veri toplama aracı, veri analiz yöntemi ve örneklem özellikleri

Örneklem	Araştırma modeli	Veri toplama aracı	Veri analiz yöntemi	Örneklem/katılımcı sayısı
Karadüz, A. 2006 (K1)	genel tarama, görüşme	geliştirilen anket formu	SPSS, frekans/yüzde	202 Türkçe öğretmeni
Başoğlu, T. Kaplan, Okur, A. 2014, (K2)	-doküman incelemesi	basılı kaynak	betimsel analiz	62 çalışma (30 tez, 26 yüksek lisans ve 4 doktora tezi), 27 makale ve 5 kitap
Kılıç ve Akçay (K3)	genel tarama, görüşme	yarı yapılandırılmış görüşme formu	betimsel analiz frekans	30 Türkçe öğretmen adayı
Anılan, H. 2014, K4	nitel araştırma (olgubilim deseni)	yapılandırılmış görüşme formu	betimsel analiz frekans	32 sınıf öğretmeni
Göçer, A. 2015, K5	genel tarama	-	betimsel analiz	-
Yücel, C. Batur, Z. ve Akar, C. K6	betimsel alan araştırması	Likert ölçek	SPSS, tek yönlü varyans analizi Tukey testi	83 ilköğretim öğrencisi
Kırmızı, B. 2013, K7	deneysel desen	ön test çoktan seçmeli test	SPSS, t-testi	179 (deney grubu 89 ve kontrol grubu 90) on birinci sınıf öğrencisi
Aslan, A. 2012, K8	deneysel desen	ölçek	Mann-Whitney U ve Wilcoxon	55 (22 öğrenci deney grubu-23 öğrenci kontrol grubu)
Bağcı Ayrancı, B. 2017, K9	gözlem, görüşme, doküman inceleme	görüşme formu	içerik analizi	37 katılımcı

Tunçel, R. K10	genel tarama	-	içerik analizi	Almanca “Praxis Sprache 5 Ausgabe a” ve “İlköğretim Türkçe 5” ders kitapları
Tan, E. 2008, K11	deneysel	başarı testi	betimsel analizler	-
Kansızoğlu, H.B. ve Sulak, S.E. 2018, K12	metaanaliz	basılı kaynak	Comprehensive Meta Analysis v2.0 (CMA)	41 çalışma
Calp, M. 2001, K13	tarama modeli	anket ve gözlem formu	SPSS frekans, varyans Tukey LSD	677 öğrenci, 31 öğretmen,
Daloğlu, K. 2005, K14	tarama modeli	-	-	üç yayınevine ait dokuz kitap
Kurt, P. 2006, K15	tarama deseni	-	-	zarf-fiiller konusunun ele alınmış olduğu zarf-fiil eklerinin esasında 84 adet
Demirkol, S. 2007, K16	tarama modeli	-	-	gramer terimleri sözlüğü
Kurt, E. 2009, K17	tarama modeli	-	iki program ve yaklaşım arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya	1992 ve 2005 ders kitapları
İtmaç, F. 2008, K18	tarama modeli	anket formu, yarı yapılandırılmış görüşme formu	Cronbach	151 Türkçe öğretmeni
Dolunay, S.K. 2009, K19	literatür taraması yöntemi	-	Microsoft Excel ve Simple Concordance Program 4.07	39 edebî eser, 450 öğrencinin yazılı metni
Altas, S. 2009, K20	deneysel desen (kontrol gruplu ön-test son-test modeli)	cümlelerin öğeleri algılama testi	madde analizleri	40 öğrenci
Derman, S. 2008, K21	deneysel desen (kontrol gruplu ön test ve son test modeli)	başarı testi ön test-son test	t testi	107 öğrenci
Şahinci, C. 2011, K22	tarama modeli	Likert ölçek	faktör analizi	120 öğretmen

Akkaya, A. 2001, K23	deneysel desen (ön test-son test kontrol gruplu model)	ön test- son test, türkçe dersine yönelik tutum ölçeği, yarı yapılandırılmış görüşme	SPSS, içerik analiz tanımlayıcı istatistiksel metotlar, tek yönlü varyans analizi	36 öğrenci
Durukan,E. 2011, K24	deneysel desen (ön test son test kontrol gruplu deneysel desen)	tutum ölçeği, açık uçlu soru formu, öğrenci görüşme formu	SPSS frekans, yüzde, Mann Whitney U, Kruskal Wallis H, Wilcoxon analizleriyle, nitel veriler ise içerik analizi	53 öğrenci
Akgül, E. 2010, K25	tarama modeli	anket	güvenilirlik testi, Cronbach Alfa	60 Türkçe öğretmeni
Kara, Ö.T. 2010, K26	deneysel desen (kontrol gruplu ön test-son test modeli), tarama modeli	tutum ölçeği	t-testi	135 öğrenci, 44 Türkçe öğretmeni
Eyüp, B. 2013 K27	deneysel desen (ön test-son test kontrol gruplu deneme modeli)	başarı testi, açık uçlu soru formu ve tutum ölçeği	bağımsız t-testi, bağımlı t-testi, tek faktörlü ANOVA, içerik analizi	66 öğrenci
Süğümlü, Ü. 2009 K28	deneysel desen (ön-test, son-test kontrol gruplu deneme modeli)	bilgi testi	frekans ve yüzde, Shapiro-Wilk testi, Mann Whitney U testi, Kruskal Wallis ve Wilcoxon	46 öğrenci
Çiftlik Akçakaya, T. 2011, K29	deneysel desen (ön test- son test kontrol gruplu deneme modeli)	bilgi testi, açık uçlu sorular	frekans ve yüzde, Shapiro-Wilk testi, Mann Whitney U testi, Kruskal Wallis ve Wilcoxon	50 öğrenci
Polatcan, F. 2013, K30	deneysel desen (ön test son test kontrol gruplu deneysel desen)	başarı testi, görüş belirleme anketi	SPSS, frekans, yüzde, Mann Whitney U, Kruskal Wallis, Wilcoxon	40 öğrenci
Başkan, A. 2018, K31	ilişkisel tarama modeli	başarı testi, dil bilgisi başarı testi ile öyküleyici metin hipotez testlerinden regresyon ve	betimsel istatistiklerden ortalama, t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA);	515 öğrenci

		korelasyon analizleri tamamlama formu		
Göçer, A. ve Aslan, S. 2019, K32	nitel araştırma	görüşme formu	içerik analizi	21 Türkçe öğretmeni
Yılmaz, F. ve Çolak, H. 2017, K33	karma	-	doküman incelemesi betimsel analiz	-
Ekinci Çelikpazu, E. 2015, K34	nitel araştırma deseni	açık uçlu anket	içerik analizi	17 Türkçe öğretmeni
Gündoğdu, E. 2012, K35	tarama modeli, betimsel	kontrol listesi	yüzde ve frekans analizi	altıncı sınıf Türkçe Dersi Öğrenci Çalışma Kitabı'ı sözcük öğretimi etkinlikleri
Durukan, E. 2012, K36	deneysel desen (kontrol gruplu ön test son test modeli)	dil bilgisi başarı testi ve öğrenci görüşme formu	Mann Whitney U ve Wilcoxon analizleri, nitel verilerin analizinde kategorisel içerik analizi	çalışma grubu 49
Bahar, M.A. 2015, K37	doküman incelemesi	etkinlik	içerik çözümlemesi yöntemi	iki farklı yayınevince basılan dil ve anlatım ders kitaplarındaki dil bilgisi etkinlikleri
Balcı, A. Şenyüz, A. 2015, K38	betimleyici araştırma modeli	dil bilgisi öğretimine yönelik öğretmen görüşleri anket, ders kitapları değerlendirme formu	betimsel istatistik (frekans (f), yüzde) analizleri	90 Türkçe öğretmeni, altı Türkçe ders kitabı
Ünal, E. Şahinci, C. 2011, K39	nicel model	ölçek	Lawshe tekniği bağımsız t testi, Kruskal Wallis-H testi ve Mann Whitney U testi	120 öğretmen
Ömeroğlu, A.F. 2017, K40	tarama modeli betimsel	2004, 2005, 2015 ve 2017 türkçe dersi öğretim programları	doküman incelemesi	2004, 2005, 2015 ve 2017 Türkçe dersi öğretim programları

Bülbül A. ve Güven, Z.Z. 2017, K41	betimsel tarama modeli	anket	SPSS, Frekans, Yüzde, Ortalama, Standart Sapma, ve Mann-Whitney U Testi	66 öğrenci
Şanlı, S. 2013 K42	deneysel desen (kontrol gruplu ön test son test)	ön test ve son test	ilişkisiz gruplar t- testi	60 öğrenci
Tiryakiol, S., Sarıtaş, H., ve Benzer, A. 2018, K43	iç içe karma yöntem deseni	kipler konusuna ilişkin akademik başarı testi	KR-20 güvenirlik testi	48 öğrenci
Altun, M. 2010, K44	betimleme yöntemi	basılı kaynak (kitap)	doküman incelemesi	14 akademik kaynak
Yusufoğlu, S. 2017, K45	yarı yapılandırılmış model	çoktan seçmeli test, video	-	40 öğrenci
Karatay, H. 2007, K46	betimsel alan araştırması yöntemi	basılı kaynak (kitap)	doküman incelemesi	13 yayınevinin 6, 7 ve 8. sınıf ders kitapları
İbe-Akcan, P. 2014, K47	<i>doküman analizi</i>	türkçe çalışma kitapları	sıklık ve yüzdeler analizi	Türkçe çalışma kitabındaki sözcük öğretimine yönelik bölümler
Göçer, A. ve Arslan, S. 2018, K48	meta-analiz yöntemi	basılı kaynak (tez)	-	60 tez
Çeçen, M. A. ve Aytaş, G. 2008, K49	deneysel desen (deney ve kontrol gruplu deneysel bir çalışma)	çoktan seçmeli bir test	aritmetik ortalama, standart sapma ve güvenirlik	51 öğrenci
Çeçen, M. A. ve Mete, G. 2011, K50	nitel araştırma yöntemi(örnek olay incelemesi)	açık uçlu soru formu	betimsel analiz	20 Türkçe öğretmeni
Başutku,S. 2018, K51	tarama modeli	basılı kaynak (kitap)	doküman incelemesi	TÖMER yeni Hitit 2, Gazi Üniversitesi TÖMER, İstanbul DİLMER yabancılar için Türkçe ders kitaplarının B1 kitabı

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Alman Basınında Yansıması (Ekim-Kasım 1918)

The Reflection of Mondros Ceasefire Agreements in the German Press (Between October And November 1918)

Yüksel Kaştan*

Öz

Osmanlı Devleti 12 Kasım 1914 tarihinde İttifak Devletlerinin yanında savaşa girmiştir. Osmanlı Devleti Kafkaslar, Çanakkale, Irak, Sina, Yemen, Kanal, Filistin, Suriye, Galiçya, Romanya, Serez ve Makedonya cephelerinde savaşmıştır. Savaşın ilk yıllarında özellikle Çanakkale savaşlarında kazanılan başarı sonrasında savaş uzamıştır. 1917'de Çarlık Rusya'nın savaştan çıkmış olması, ABD'nin İtilaf Devletleri lehine savaşa katılmış olması, 8 Ocak 1918'de ABD Başkanı Wilson'un yayınladığı ilkeler yayınlaması sonrasında, 1918'de Almanya cephelerde yenilmeye başlamıştır. Osmanlı Ordusu da Filistin, Gazze ve Lübnan cephelerinde tutunamayarak geri çekilmeye başlamıştır. Osmanlı'nın 7. Ordu'su daha sonra Suriye'ye, Şam'a Baelbek'e, Halep'e ve oradan da Adana'ya kadar geri çekilmiştir.

29 Eylül 1918'de Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi, Almanya'nın 3 Ekim 1918'de ateşkes teklif etmesi üzerine Osmanlı Devleti de ateşkes talebinde bulunmuştur. 23 Ekim'de Limni Adası'nın Mondros limanında İngiliz Agamemnon zırhlısında 27 Ekim'de Amiral Calthorpe ile Osmanlı Devleti adına Bahriye Nazırı Rauf Orbay arasında başlayan müzakereler 30 Ekim 1918'de ateşkes metninin imzalanması ile son bulmuştur. 25 maddeden oluşan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 31 Ekim 1918'de yürürlüğe girmesi ile Osmanlı Devleti açısından I. Dünya Savaşı bitmiştir.

Bu çalışmanın amacı I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan Almanya'nın basınında Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanma süreci, antlaşma maddeleri ve antlaşma sonrasında neler yazıldığı ve bu sürecin nasıl yorumlandığını belirlemektir. Çalışmada 30 Ekim 1918 öncesi ve sonrasında Alman basınında Mondros Ateşkes Antlaşması ile ilgili yer alan haberler ve yazılar araştırılmıştır. Araştırma nitel araştırma deseninde doküman analizi tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın kapsamını 21 Ekim- 5 Kasım 1918 tarihinde Almanya'ya yayınlanan gazeteler oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mondros, ateşkes, antlaşma, Almanya, basın

Abstract

On November 12, 1914, the Ottoman Empire entered the war alongside the Alliance. The Ottoman Empire fought on the fronts of the Caucasus, Dardanelles, Iraq, Sinai, Yemen, Canal, Palestine, Syria, Galicia, Romania, Serres and Macedonia. In the first years of the war, especially after the success of the battle, the war prolonged. In 1917, after Tsarist Russia emerged from the war, the United States joined the war in favor of the Entente States, Germany began to be defeated in 1918 on January 8, 1918 after the publication of the principles issued by US President Wilson. The Ottoman Army, too, could not hold onto the Palestinian, Gaza and Lebanese fronts and began to retreat. The 7th Army of the Ottoman Empire then retreated to Syria, Damascus, Baelbek, Aleppo and from there to Adana.

After the withdrawal of Bulgaria from the war on 29 September 1918 and the German proposal for a cease-fire on 3 October 1918, the Ottoman Empire requested a cease-fire. Negotiations between Admiral Calthorpe and Admiral Calthorpe in the name of Ottoman Empire Rauf Orbay on October 27 ended with the signing of the cease-fire text on October 30, 1918 in the armored of Agamemnon in Mondros port of Limnos Island. With the entry into force of the 25-article Mondros Armistice on October 31, 1918, the First World War ended for the Ottoman Empire.

The aim of this study is to determine the process of signing the Mondros Armistice in the press of Germany, an ally of the Ottoman Empire during the First World War, the articles of the treaty and what was written after the treaty and how this process was interpreted. In this study, the news and articles about Mondros Fire Treaty in the German press before and after 30 October 1918 were investigated. The research was carried out by using document analysis technique in qualitative research design. The scope of the research consists of newspapers published in Germany on 21 October-5 November 1918.

Keywords: Mondros, truce, treaty, Germany, press.

* (Prof. Dr.); Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, kastanyuksel@hotmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0002-8616-8968

Extended Summary

The decline of the Ottoman Empire since the 18th century, the loss of land, and the increase in the independence movements in the aftermath of the French Revolution caused it to remain in a difficult situation both inside and outside. After the Industrial Revolution, the country started to be important for obtaining raw materials by the Western states and to use them as a market and competition started among themselves. In this process, the rulers of the Ottoman Empire, who had lost land for a long time, chose to stay in a block due to the concern of the destruction that World War I would cause. This bloc became Alliance States and thus fought Germany as an ally in World War I.

On November 12, 1914, the Ottoman Empire entered the war alongside the Alliance. The Ottoman Empire fought on many fronts including the Caucasus, Çanakkale, Iraq, Sinai, Yemen, Canal, Palestine, Syria, Galicia, Romania, Serres and Macedonia. In the first years of the war, especially after the success of the Gallipoli wars, the war prolonged and the Alliance gained significant successes on the fronts.

In the last year of the war, in January 1918, US President Wilson issued a series of principles to end the war. Grand Vizier Talat Pasha, who returned from Berlin in June 1918, witnessed the defeat on the German and Bulgarian fronts. By the end of 1918, the Alliance had no hope of winning the war. Already on September 29, 1918, when Bulgaria withdrew from the war, the Ottoman Empire was cut off from Germany and Thrace and Istanbul became vulnerable to attacks through Greece. With the increasing weight of the war and the defeats on the fronts, the German economy has begun to have difficulty in replacing itself. Germany, with its economy, has been completely impossible to send military equipment to the Ottoman army under these conditions.

The Government of the Committee of Union and Progress Party authorizes Talat Pasha, the Grand Vizier, to attempt an armistice. The Ottoman Government communicated to the envoys of the Entente States that it was ready to sign a truce in the light of the Wilson Principles. Talat Pasha, the prime minister of a government that wants a ceasefire of a defeated state, resigns on October 8 and becomes Tevfik Pasha Grand Vizier. Although Tevfik Pasha repeated the cease-fire application through Switzerland, he could not receive a positive answer. Because the British want to get as much land as they can on the Palestinian and Syrian fronts as quickly as possible. When the ceasefire failed, Ahmet İzzet Paşa was appointed Grand Vizier in place of Tevfik Pasha, who was dismissed by the Sultan. İzzet Pasha founded his cabinet on 14 October. Rauf Bey is appointed as the Minister of the Navy.

Under the chairmanship of the Minister of Navy Rauf Bey (Orbay), the committee consisting of Undersecretary of Foreign Affairs Reşat Hikmet Bey and Sadullah Bey went to Mondros to make a cease-fire agreement. The Ottoman delegates hoped that a common text would be reached in the light of the Wilson principles, but the Delegate of the Entente States offered a previously prepared text to the members of the Ottoman delegation with very limited say. After five days of negotiations, on October 30, 1918, the armistice of Mondros was signed between the Ottoman Empire and the Entente States on the British battleship Agamemnon in Mondros bay.

It is not uncommon to look at other treaties in history, given the right to occupy strategic points in the face of a threat by the famous article 7 of the provisions of this short but very important treaty consisting of 25 articles which came into force on 31 October. The terms of the Mondros Armistice are similar to those of Bulgaria, Austria-Hungary and Germany.

In this study, the news about the Ottoman Empire were scanned in the newspapers published in Germany between October 21 and November 5, 1918. The majority of the news in the newspapers is

based on Istanbul newspapers and the Turkish Army Report. In the news, the situation of the Ottoman Empire on the fronts in the last months, the request of the Allies to negotiate peace, the armistice and the conditions of peace, the armistice's signing process and then the armistice articles were included.

German media facades and peace negotiations given place to more places while Germany's request by the Ottoman Empire in Turkey is given in a very short way to the Ottoman Empire. The reason for this may be not giving much information to the people and the army about the status of the allies and not to affect the continuation of the war. In general, in the newspaper copies examined, the news about the Ottoman Empire, albeit small, was included.

As a result of all the newspapers in the recent war in Turkey and scanned information about an armistice parallel and opposite located opposite non-news. The study is important for examining the process within the framework of German newspapers published during the armistice.

Keywords: Mondros, truce, treaty, Germany, press.

Giriş

Almanya 1871 yılında siyasi birliğini tamamlayarak hızlı bir silahlanma sürecine girmiştir. İtalya ise Almanya'dan daha önce siyasi sürecini tamamlamıştır (Uçarol, 1995, 240; Armaoğlu, 1997, 326). Sanayileşmesini yeni tamamlayan ve sömürge arayan bu iki devlet birbirlerine hızla yakınlaşmıştır. Avrupa'da Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın birbirlerine yakınlaşmaları sonucunda bu üç devlet kendi aralarında ittifak oluşturmuşlardır. Bu süreçte Fransa'nın önce Rusya'ya, sonra İngiltere'ye yaklaşması sonrasında bu üç devlet de aralarında bir itilaf oluşturmuştur (Rathmann, 1962, 17-18).

İngiltere'nin C-C-C (Cairo-Capedown-Calcuta) ve Almanya'nın B-B-B (Berlin-Bosphoros-Bağdat) adıyla sloganlaştırdıkları siyasetleri bu çekişmeyi ortaya koymuştur. İngiltere'ye karşı Fransız siyasi mirasını devralan Almanya, Hindistan ile bağlantı kurabilmek amacıyla Osmanlı Devleti ile ilişkilerini geliştirmek istemiş, Osmanlı Devleti de kendini devre dışı bırakan İngiliz siyasetine karşı Almanya'ya ilgi duymuştur. Bu ilgi iki ülke arasında müttefikliğe dönüşerek I. Dünya Savaşı'nda askeri ve siyasi olarak en üst düzeye ulaşmıştır (Baykan, Eğribel, Özcan, 2002, 105).

Almanya'nın İstanbul'daki Büyükelçisi Baron von Wangenheim, 26 Nisan 1913 tarihiyle Berlin Hükümeti'ne gönderdiği raporda, düşünce ve önerilerini şöyle belirtmiştir: "*Orduyu kontrol eden kuvvet, Türkiye'de en büyük kudret olacaktır. Hiçbir Alman düşmanı hükümet, ordu tarafımızdan kontrol edildikçe iktidar mevkiinde kalamayacaktır*" (Alman Belgeleri, c. 38, Belge 15439; Aktaran Bayur, 55).

Almanlara göre, Türkiye'nin Asya'daki topraklarının paylaşılması da ancak birkaç yıllık bir sorun olarak görülmüştür. Paylaşımında Almanya uygun bir pay isteyince orada bir Alman askeri heyetinin varlığı yarar sağlayabilir diye düşünülmüştür. Bunun için, Türkiye'ye reform çalışmaları yapmak üzere bir askeri heyet gönderilmeli, Osmanlı Genelkurmayı Alman subayları tarafından yeniden teşkilatlandırılmalı, bütün asker, eğitim ve öğretim kurumları Alman komutanların yönetiminde olmak üzere Almanların eline verilmeli, İstanbul ve Halep'teki Kolordu ve Tümen komutanlıklarına Almanlar atanmalıdır (Wallach, 1976, 1985, 114-115).

19. Yüzyıldan itibaren hızla Alman askeri nüfuzu altına giren Osmanlı Ordusu, gerçekte Prusya askeri tekniğini tam anlamıyla benimseyip uygulamak yerine, sistemi yüzeysel olarak taklit etmiştir.

Osmanlı Hükümeti bütün bu gerçeklere ve acı Balkan Savaşı yenilgisine rağmen, Osmanlı Ordusu'nun yenilenme çalışmalarını yürütecek yeni Alman askeri heyetlerinin ülkeye gönderilmesi için 22 Mayıs 1913 tarihinde Alman Hükümeti'ne başvurmuştur (Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, 2013, 37 Ülkeye gönderilecek askeri heyetin başkanlığına Kassel'deki 22. Tümen Komutanı Liman von Sanders görevlendirilmiştir (Büyük Kültür Ansiklopedisi, 1984, 2946; Sanders, 1999, 14-18).

Osmanlı Devleti Harbiye Nazırı Enver Paşa 22 Temmuz 1914'te Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Wangenheim'a Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya ittifakına Osmanlı Devleti'nin de katılması teklifinde bulunmuştur (Akçuraoğlu, 1928, 1-3). Wangenheim cephenin genişleyeceği, Ruslara karşı Osmanlı'nın yeterli mücadeleyi veremeyeceği, Bulgaristan'ın da durumunun belirsiz olduğu düşüncesiyle bu teklife sıcak bakmamış olmasına rağmen Alman İmparatoru bu teklife sıcak bakmıştır (Alkan, 2014, 157-178).. Alman İmparatoru savaşa kesin karar verdiği için Osmanlı Devleti ile ittifakı yararlı görmüş ve 1 Ağustos günü anlaşmayı görüşmek üzere Wangenheim, Enver Paşa ve Liman von Sanders Alman elçiliğinde buluşmuşlardır. Görüşmede en önemli konu, Rusya'ya karşı savaşta Osmanlı'nın katkıları nasıl ve ne kadar olacağı, savaşta Alman subaylarının konumunun ne olacağı olmuştur. Liman von Sanders kesin bir ifadeyle şöyle der: “*Alman zabitleri, harbin sevk ve idaresine hakiki tesirler icra edecek mevkilere yerleştirilmelidir.*” Osmanlı Devleti ile Almanya arasında gizli müttefiklik anlaşması böylelikle imzalanmıştır (Bayur,1983, 281-282). Böylece savaşta fiilen Türk Ordusu Alman zabitlerin emir ve komutasına girmiştir. İttihat ve Terakki Hükümeti İngiltere ve Fransa ile ittifakı sağlayamayacağını anlayınca 2 Ağustos 1914 günü Almanya ile gizli bir ittifak antlaşması imzalamıştır (Ortaylı, 1983,47-50). Böylece Osmanlı Devleti savaşa ittifak güçleri yanında girmeyi taahhüt etmiş ve silahlı kuvvetlerinin genel sevk ve idaresi için bir Alman askeri heyetini yetkili kılmayı uygun görmüştür (Yılmaz,1993, 113).. 2 Ağustos 1914 Pazar günü I. Dünya Savaşı nedeniyle tüm ülkede genel seferberlik ilân edilmiştir (Danişmend, 1971, 411-412; ATESE, 1/1,D13, G2, Ds648).

Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki anlaşmadan haberdar olan İngiltere, Osmanlı Devleti'nin sipariş ettiği iki zırhlıyı teslim etmekten vazgeçmiştir. Rauf Orbay ve ekibi Londra'dan bu konuda bir sonuç alamadan dönmüştür. Kalabalık bir İngiliz donanmasının Çanakkale Boğazı'na kadar kovaladığı “Goeben” ve “Breslau” adlı iki Alman zırhlısının Çanakkale Boğazı'ndan geçmesine İttihat ve Terakki Hükümeti tarafından izin verilmiş ve bu iki gemi 11 Ağustos'ta İstanbul'a gelmiştir (Balcıoğlu, Kurtçephe, 1992,247-269).. İngiltere'nin bu durumu yansızlığın ihlali olarak değerlendiren bir nota vermesi üzerine, Alman zırhlıları Osmanlı donanmasınca satın alınmış ve gemi mürettebatı fes giydirilerek Osmanlı hizmetine alınmıştır. Goeben (Yavuz Muharebe Kruvazörü), Breslau ise (Midilli Kruvazörü) ismini almıştır (Hobsbawm, 2006; McNeill, 1999).

26 Ekim'de Osmanlı donanması bir keşif tatbikatı için hazırlanma emri almış ve ertesi gün toplanma bölgelerine gitmek için Haydarpaşa'dan ayrılmıştır. 28 Ekimde Osmanlı filosu 4 ayrı görev gücüne ayrılmış ve Çarlık Rusya kıyılarında farklı hedeflere yönelmiştir. Koramiral Schouchon 29 Ekim 1914 sabah 6:30'da 3 Osmanlı destroyerinin refakatinde bulunan Yavuz ile Sivastopol'daki kıyı bataryalarına ateş açmıştır. Hamidiye kruvazörü 6:30'da Kefe'ye gelmiş ve yerel yetkilileri 2 saat içinde çatışmaların başlayacağı konusunda uyarmıştır. Hamidiye 9:00 da bir saat süren bir ateşe başlamış ve daha sonra da Yalta'ya giderek burada 7 Rus ticaret gemisini batırmıştır (Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, 2013, 88-89). 2 Osmanlı destroyeri 6:30'da Odessa'ya hücum etmiş ve 2 Rus hücum botunu batırarak birkaç tahıl silosunu tahrip etmiştir. Midilli kruvazörü ve ona eşlik eden Osmanlı destroyeri Novorossisk'e gelmiş yerel yetkilileri uyararak 10:30'da kıyı bataryalarına ateş ederek burada 60 mayın döşemiştir. Burada limanda yer alan 7 gemi hasar görmüş

ve biri de batmıştır (Cemal Paşa, 2001, 93) Bundan sonra Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş açması sonrasında Harbiye Nazırı Enver Paşa da Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş ilan etmiş olduğunu ve savaşa İttifak Bloku yanında girdiğini duyurmuştur. Bu duyurudan sonra İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan etmiştir. Halife sıfatıyla Padişah Mehmet Reşad 11 Kasım 1914 tarihinde cihat ilan etmiştir (Kabacalı, 2006).

I. Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa süre sonra savaşın Avrupa'ya yayılması, Rusya'nın Doğu Anadolu'dan saldırıya geçmesi, yenilmez denen İtilaf Devletlerinin donanma kuvvetlerinin Çanakkale'ye gelmesi ve burada tarihin en korkunç savaşlarından birinin gerçekleşmesi ve Türk ordusunun zaferi ile sonuçlanması I. Dünya Savaşı'nın doğal olarak seyrini de değiştirmiştir.

A. Osmanlı Devleti 'nin Cepheledeki Durumu (1918 Yılı Temmuz-Ağustos-Eylül)

1918 yılı Mayıs ayında Türk ordusu Afrika ve Ortadoğu cephelelerinde savaşa devam etmiştir. Trablus'ta 7 Mayıs'ta Türk askerleri düşmanı büyük bir başarı sonrasında tuzağa düşürmüş ve bu saldırıda düşman birlikleri ağır kayıp vermiştir. Yaklaşık on gün sonra 18 Mayıs'ta Yoms Şehri'nin askeri teçhizatları Türk topçuları tarafından ağır bombardımana tutulmuştur. Ordu Raporu, İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 11 Temmuz 1918 tarihli ordu raporuna göre Filistin Cephesi'nin kıyı kesiminde bir düşman keşif avansı kolayca geri püskürtülmüştür. Bütün cephe sathında sadece zayıf topçu savaşı devam etmiş, Filistin Cephesininin kıyı kesimi ile Ürdün arasındaki çatışmalar az denecek düzeyde olmuştur (ATASE Arşivi, Kls, 3194, Ds.88, fhr.1-10).

İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 4 ve 7 Temmuz tarihlerinde ordu raporlarına göre 1918 yılı Temmuz ayının 6'sında saat 7'de Osmanlı Padişahı Sultan V. Mehmet Reşat hakkın rahmetine kavuşmuş ve yerine veiaht VI. Mehmet Vahdettin geçmiştir. 7 Temmuz gecesi beş düşman uçağı İstanbul'u bombalamış ama Türk ordusunun savunma önlemleri sayesinde çok az hasar olmuştur çok azdır. İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 14 Temmuz tarihli ordu raporuna göre Ürdün'ün doğusunda düşmanın topçu ateşi 12 Temmuz gecesi başlamış ve gün boyunca şiddetli bir şekilde devam etmiştir. 11 Temmuz'da bir düşman uçak filosu İstanbul'a gitmiştir (Türkgeldi, 1951).

İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 4 ve 5 Ağustos tarihlerindeki ordu raporlarına göre Filistin Cephesi'nde Türk birliklerinin pozisyonları ve arka bölgesi ağır düşman topçu ateşi altında kalmasına rağmen Türk ordusu tarafından bu duruma kuvvetli karşı ateşle cevap verilmiştir. Afrika Cephesinde Trablus'un doğusundaki Jefara'da bir düşman uçağı denize düşmüş, esirler ve uçak ele geçirilmiştir. 7 Temmuz'da üç düşman uçağı Murai'a'yı bombalarken üç düşman torpido gemisi de sahili topa tutmuştur. Filistin Cephesininin kıyı bölgesinde, kuvvetlendirilmiş Türk birliklerin konumlarına karşı düşmanın bir taarruzu başarısız olmuştur. Ürdün'ün her iki tarafında ağır topçu ve devriye etkinliği devam etmiştir. Düşmanın keşif bölümleri her yerde geri püskürtülmüştür. Türk birlikleri Ürdün'ün kuzeydoğusunda bir düşman filosunu görev dışı bırakmıştır (Schöningh, 2008, 726).

İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 15 Temmuz tarihli ordu raporunda Filistin Cephesi'nde devam eden savaşla ilgili "Bir İngiliz süvari bölümü silindi" başlığı yer almıştır. Kıyı kesiminde, ağır topçu birliklerinin ateşi ile ortalık yangın yerine dönüşmüştür. Sahil ve demiryolu arasında düşman bir asker kampını almış, Rentje İstasyonuna başarılı bir ateş açmıştır. Ürdün'ün batısında, 13-14 Temmuz gecesi boyunca, mevkiinin bir kısmını düşmandan geri alınmış, çok şiddetli saldırılara karşı koyulmuş ve düşmana ağır kayıplar verdirilmiştir. Ürdün'ün doğusundaki Türk kuvvetlerinin eşzamanlı bir saldırısı ile düşman bocalasa da daha sonra karşı ateşe başlayarak Türk ateşine karşı koymuştur. Zırhlı araçlar tarafından desteklenen bir düşman süvari birliği Türk birliklerine saldırmış ama Türk

birliklerinin şiddetli ateşi altında düşman birlikleri neredeyse tamamen silinmiş ve sadece çok az bir kuvvet kalmıştır.

İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 24 Temmuz tarihli ordu raporuna göre altı düşman uçağı 23 Temmuz günü öğleden sonra İstanbul'a bir bombalı hava saldırısı yapmış ancak büyük bir hasar meydana gelmemiş, beş kişi yaralanmıştır. Filistin cephesinde çok az düzeyde topçu ateşi devam ederken sadece münferit çatışmalar yer almış, diğer cephelerde sükûnet hâkim olmuştur. Maan'a yapılan saldırıya eşzamanlı olarak Ürdün'ün kuzeyinde şiddetli savaşla karşılık verilmiştir. Bu savaş kuvvetli silah ve makineli tüfekler ve Türk kuvvetlerine karşı donatılmış güçlü isyancı kümeleri ile gerçekleştirilmiştir. Bu şiddetli saldırılarda isyancılar 21 ve 22 Temmuz'da demiryoluna sahip olmak için çarpışmışlardır. Türk tarafının cesur takviye birlikleri ve süratle acele eden ihtiyat birlikleriyle tüm saldırılar püskürtülmüş ve düşmana ağır kayıplar verdirilmiştir (Akten zur Deustchen Auswartigen Politik, Band. 2, Num. 012596).

İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 25 Temmuz tarihli ordu raporunda Filistin Cephesi'nin kıyı bölgesinde ele geçirilen esirlerdeki el bombaları ile düşman keşif birimlerinin saldırılarına karşı mücadele edilmiştir. Cephede her iki ordu arasında karşılıklı topçu ateşi devam etmiştir. Buralarda havada uçuş etkinlikleri devam etmiş ve havadan karşı ordu kolayca takip edilebilmiştir. 21 Temmuz'da Maan'a düzenlenen isyancı saldırılar şehrin kahramanca savaşan yerli milis kuvvetlerinin cesur tavrı nedeniyle başarısız olmuştur. Tafiye bölgesindeki isyan kampları milis kuvvetleri tarafından ele geçirilmiştir. İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 26 Temmuz tarihli ordu raporunda ise Filistin Cephesi'nde çok az bir kuvvetle yer yer savaşılan bölgeler vardır. Kıyı bölgesinde ve Doğu Şeria'da düşman keşif birimleri başarısızlıkları nedeniyle görevden alınmıştır. Doğu bölgesinde düşman süvari birliği ağır Türk silahları için değerli bir hedef haline gelmiştir. 22-23 Temmuz gecesinde Maan'daki Türk kuvvetleri düşman askerlerine cesur bir saldırı gerçekleştirmiştir (Ludendorff,1918408 -409).

İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 26 Temmuz tarihli ordu raporunda Filistin Cephesi'nin kıyı kesiminde makineli tüfek ve el bombası mücadeleleri gece boyunca devam etmiştir. Çarpışmalar cephenin çeşitli noktalarında gün boyunca topçu ateşi ile sürmüştür. Ürdün'ün doğu kıyısındaki güçlü düşman piyadeleri ve süvari istihbarat birimleri Türk kuvvetlerince püskürtülmüştür. 26 Temmuz gecesi Türk uçakları İmroz Adası'ndaki düşman uçaklarına bir saldırı gerçekleştirerek geri dönmüştür. Düşman kuvvetlerinin uçaksavar silahları ve makineli tüfeklerin şiddetli direnişine rağmen, en düşük yüksekliklerden yaklaşık 700 kilogram patlayıcı atılmış ve kamptaki makineli tüfekler vurulmuştur. Bazı uçakların barakaları ve depolama alanlarını vurarak tahrip etmiş olduğu açıkça belirlenmiştir. 25 Temmuz gecesi bazı düşman uçakları İstanbul'a havadan bomba atmış, kısa sürede Türk savunma ateşiyle bu uçaklar geri çekilmiştir (Becker, 2011,9).

İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 28 Temmuz tarihli ordu raporuna göre Filistin Cephesi'nde her iki taraftan karşılıklı topçu ateşi havalanın kontrolü ve mevzilerin terkedilmemesi, savaşın sürdüğünün gösterilmesi amacıyla devam etmiştir. 25 Temmuz gecesi Kudüs-Nablus Caddesi'nin doğusundaki güçlü bir düşman keşif bölümü geri püskürtülmüştür. 26 Temmuz'da Maan ve kuzeydeki demiryolu hattı için verilen mücadeleler Türk kuvvetlerinin gurur verici bir başarısına yol açmıştır. Gece geç saatlerden sabah erken saatlere kadar süren saldırılarda düşmanın kabile şeflerinin kişisel öncülüğünde, İngilizler tarafından makineli tüfek ve çok sayıda silahla donatılmış isyancı gruplar büyük oranda güç kaybetmiştir. Bütün bu saldırılara karşı Türk birlikleri cesurca mücadele etmiştir. Ürdün'de Türk takviye birlikleri saldırganları kuzeyden ve güneyden ele geçirmiş ve onları kaçışa sürüklemiştir. Birçok ölü isyancı savaş alanını kaplar. Türk hava kuvvetleri Maan'ın batısında çok

sayıda bomba ve makineli tüfek bulunan düşmanın büyük bir askeri kampına saldırmıştır. Bu saldırıda düşman çok sayıda kayıp vermiştir (Dokumente und Materialien zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, 1957, 11).

İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 30 Temmuz tarihli ordu raporuna göre Filistin Cephesinde bazı alanlarda süren topçu ateşi haricinde büyük bir mücadele eylemi yoktur. Bir düşman uçağı savunma ateşiyile inmeye zorlanmış, mürettebat (1 kaptan, 1 teğmen) yakalanmıştır. Özel bir uçak filosu Balık Aneze'nin 20 kilometre batısında bir isyancı kampına uçmuş, makineli tüfek ve el bombalarıyla kaçan isyancılara saldırmıştır. Irak Cephesinde Tikrit yakınlarındaki İngiliz uçakları Türk kampına düşük bir yükseklikten bomba ve makineli tüfeklerle saldırmıştır. Çanakkale Boğazı'nda Türk denizcileri önceki gece İmroz'daki İngiliz Gliky havaalanına sürpriz bir saldırı yapmıştır. Buradaki güçlü patlamalar ve uzun süreli yangınlar tesislerin ağır bombalardan tutulması sonucu buradaki mühimmatın imhasından kaynaklanmıştır. 27 Mayıs gecesi ve 28 Temmuz günü birer düşman uçağı Türk uçaksavar ateşi ile vurularak Saroz körfezine düşürülmüştür.

İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 10 Ağustos tarihli ordu raporuna göre Harbiye Nezareti tarafından Mustafa Kemal Paşa 7. Ordu Komutanlığına tayin edilmiş ve Padişah Vahdettin tarafından bu tayin tasdiklenmiştir. Mustafa Kemal 26 Ağustos'ta Halep'e vararak iki gün sonra Nablus'a geçmiş ve 7. Ordu'nun kumandasını eline almıştır. Filistin Cephesi'nde her iki tarafın topçusu ve düşük kuvvetli aviator faaliyeti sürmüştür. Kısa süren bir savaştan sonra güçlü bir isyancı saldırısı başlamıştır. Anoss'ta tek kişilik hava saldırısı ile bir düşman birliğinin saldırısı önlenmiştir. 7 Ağustos'ta isyancılar Madna'nın güneyindeki Türk konumlarına güçlü bir makineli tüfek ateşi açsa da bu saldırı güçlü Türk savunma ateşiyile geri püskürtülmüştür. Mash'ta düşman birlikleri deve binicileri gibi davranılan topçu barajından geri çekilmiştir. Tebuk ve Hadjie arasındaki Hicaz Demiryoluna yöneltilen bir düşman saldırısı uyanık Türk birliklerince durdurulmuştur. Doğu Cephesinde Uri Gölü'nün güneyindeki Türk birlikleri ileri hareketiyle planlanan rotayı almayı başarmıştır.

İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 17 Ağustos tarihli ordu raporunda Filistin Cephesi'nde savaş alanlarında ılımlı şekilde topçu ateşi sürmüştür. Güneybatı Medine'de her iki taraftan 11 Ağustos akşamına kadar topçu ateşi devam etmiştir. Düşmanın güçlü top ateşleri 10 Ağustos'ta Türk birliklerinin karşı koymaya başlaması durdurulmuş ve düşman 11-12 Ağustos gecelerinde önceki konumuna geri çekilmiştir.

İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 20 Ağustos tarihli ordu raporunda Filistin Cephesi'nde İngilizler yoğun hazırlıklarından sonra dün kıyı kesimindeki Türk birliklerine saldırıya geçmiştir. Topçularının ateşinin koruması altında düşmanın güçlü piyade kuvvetlerine karşı uzun süren kanlı süngü ve el bombası savaşlarından sonra düşman tamamen geri püskürtülmüştür. Türk ordusu her yerdeki pozisyonlarını korumuştur. Bu savaşlarda Türklerin 21. Piyade Alayı üstün gelmiştir. Türk pozisyonunun önünde birçok ölü vardır ve düşman çok sayıda kayıp ermiştir. Merç Kesfa'ya yönelik bir başka düşman saldırısı da Türk birliklerince püskürtülmüştür. 19-20 Ağustos gecesi düşman İstanbul'a hava saldırısında bulunmuştur.

İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 22 Ağustos tarihli ordu raporunda Filistin Cephesinde her iki tarafta topçu ateşi devam ederken hava faaliyeti hareketli olmuştur. Hicaz'da bir düşman isyancı treni Türklerin koyduğu bir pusuya girerek kayıplarla dağılmıştır. İstanbul 21 ve 22 Ağustos gecesi boyunca iki düşman uçak filosu tarafından saldırıya uğramıştır. Bu saldırılarda İstanbul'a birkaç bomba düşmüş, sekiz sivil yaralanmış ve bazı dükkânlar hasar görmüştür.

İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 28 Ağustos tarihli ordu raporuna göre Ürdün kıyılarında sadece düşük seviyede çarpışmalar sürmüştür. Doğu Şeria'da Tell Himrin bölgesinde ağır düşman topçu ateşi yaşanmıştır. Ürdün'ün ağzındaki düşmanla yoğun çarpışmada düşman birlikleri Türk birliklerince geri püskürtülmüştür. Tebuk'un güneyindeki bir isyancı ilerlemesi Türk birliklerinin cesur tavrı ve takviye kuvvetler acele ile yetiştirilmesi ile uzun bir mücadeleden sonra isyancılar başarısız olmuştur. Düşman 27-28 Ağustos gecesi İstanbul'a bomba, el ilanları ve broşürler atmış, bombalar çok az maddi hasara neden olurken bir çocuk ölmüş ve on bir sivil yaralanmıştır.

İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 7 Eylül tarihli ordu raporunda Filistin Cephesi'nin kıyı kesiminde başarılı bir devriye operasyonunda esirler ele geçirilmiştir. Türk ordusunun sol kanadında düşman süvarilerine karşı iyi bir ilerleme kaydedilmiştir. Ürdün'ün doğusunda Raven Fendi'nin güneybatısında saldırgan bir düşman süvari alayı vurulmuştur. Türk askerlerinin konumlarına karşı ilerleyen bir başka süvari alayı ateşten kaçmıştır. Bu muharebede 70 kişi ölmüş, çok sayıda esir, birçok at ve silah ele geçirilmiştir. Görevlerini yerine getirdikten sonra Türk askerleri aldıkları emirle yeniden eski pozisyonlarına geri dönmüştür. Ürdün yakınlarındaki Hicaz demiryolunda düşman keşif birimleri geri püskürtülmüştür.

İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 9 Eylül tarihli rapora göre Filistin Cephesinde sahil topçu muharebelerinde ve kendi devriye operasyonlarında başarılı mücadele devam etmektedir. Kudüs-Nabulus yolunun batısında Türk birliklerine karşı güçlü düşman keşif birimleri vardır. Düşmanların Türk mevzilerine şiddetli topçu ateşi etkili olmuştur. Düşman kampları halkın terk ettiği yerlerde dir. Ürdün köprüsüne doğru yürüyen bir süvari birliği Türk topçuları tarafından etkili bir şekilde bombalanmıştır. Süvariler Doğu Ürdün kıyısında atlı bir birlikle düşmanı zorlayarak bölerek Mendesse köprübaşına kadar itmiştir. Son birkaç gün içinde, isyancılar sürekli kuvvet kaybetmeye ve dağılmaya başlamıştır. Türk askerleri şeyh ve halkın desteği ile Tafiye girmiştir. Maan'dan kuzeye gönderilen bir keşif müfrezesi isyancıları kanlı bir savaşla yenmiş 1 subay ve 20 kişi yakalanmış, makineli tüfekler ele geçirilmiştir. Medine'de isyankâr bir kuvvetten böylece kurtulularak daha kuzeydeki birliklere karşı yapılan bir saldırı da başarıyla önlenmiştir.

İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 16 Eylül tarihli raporda Bakü'de devam eden mücadeleyle ilgili olarak haber gönderilen haberde son günlerde Kuzey İran'dan Bakü'ye gelen İngilizlerin sayısı birkaç bine çıkmıştır. Sovyetler Türk Hükümeti'ni sınır dışı etmiş ve bir Sosyal Devrim yönetimi kurmuştur. Rusları buradan çıkarmak için Kafkas, Azerbaycanlı, Tatar fedailerini Bakü'ye karşı ilerletmiştir. Zorlu savaştan sonra kuvvetler burada Rusları ve İngilizleri yenmeyi ve şehri kurtarmayı başarmıştır.

İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 20 Eylül tarihli rapora göre Filistin Cephesi'nde İngilizlerin Filistin'ne saldırıya geçmiştir. İngilizlerin beklenen saldırısı başlamıştır. 18 Eylül akşamı Kudüs-Nabulus bölgesinin doğu yolunda geniş bir cephe en şiddetli topçu ateşi başlamış ve her taraf yangına dönmüştür. Düşmanın ilk saldırısına Türk birlikleri cesur bir şekilde direniş göstermiştir. Düşmanın sürekli artan güçleriyle mücadele aşırı şiddetle bütün gece sürmüş ancak şafakta saldırının gücü kırılmış ve Çalud Wadi Abu-Zerka'da bir hat oluşturulmuştur. Bu arada gölün karşı tarafındaki İngilizlerin üzerine güçlü bir şekilde topçu ateşi açılmıştır. Bunun üzerine İngiliz kuvvetleri Türk birlikleri üzerine çok ağır bir şekilde saldırmış ve Türk birlikleri büyük kayıplarla geri çekilmeye başlamıştır. Ürdün bölgesinde de düşman saldırısı karşısında Türk birlikleri geri çekilmeye başlamıştır. Filistin cephesindeki ağır çatışmalar ise devam etmiştir. İngilizler bütün çöl şartlarına rağmen saldırılarını çok hazırlıklı ve özenle yönetmiştir. Düşman saldırıları karşısında düşmanı

durdurabilmek amacıyla Türk birlikleri demiryolunun doğusundaki önceki hatların kuzeyindeki yeni pozisyonlara geri çekilmiştir.

İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 29 Eylül tarihli ordu raporunda Filistin Cephesi'nde yeni Türk pozisyonlarına karşı İngilizler Nablus ve Ürdün Vadisi'nde ileri taarruza başlamıştır. Sağ kanatta süvari birlikleri ve zırhlı arabalar görevden alınmıştır. Deniz uçakları 23 ila 24 Eylül ve 24 ila 25 Eylül gecelerinde Limni ve Taşos adalarındaki İngiliz hava alanı tesislerine başarıyla bombalamış ve Limni'de üç hangar yıkılmıştır. İngilizler, Deraa-Şam ve kuzeydoğu demiryolu hattının her iki tarafında süvari ile ilerlemeye devam etmiştir.

General Allenby, 30 000 kişi olarak düşündüğü Osmanlı kuvvetlerini yenmek için çok daha büyük bir kuvvet hazırlayarak askerlerinin dörtte üçünü Yafa'nın kuzeyinde ve kıyı bölgesinden toplamış ve saldırıya karar vermiştir. Bu hazırlıkları sezen ve İngilizlerin 19 Eylül sabahı saldırıya geçeceğini tahmin eden 7. Ordu komutanı Mustafa Kemal durumdan Sanders'i haberdar ettiği halde ciddiye alınmamıştır. 18 Eylül akşamı Mustafa Kemal gerekli önlemleri almış olduklarından emin olmak için emrindeki iki Kolorduya komuta eden İsmet (İnönü) ve Ali Fuat'la (Cebesoy) telefonla konuşmuştur. İngilizler 19 Eylül 1918 günü büyük bir taarruza başlamıştır. Osmanlı kuvvetleri bu saldırıya karşı zaman zaman çetin bir direnme göstermiş olmalarına rağmen geri çekilmeye başlamıştır. Bu saldırılara Mustafa Kemal Paşa'nın komutasındaki 7. Ordu dayanırken, 8. Ordu cephesi yarılmıştır. Bunun üzerine 7. ve 4. Ordular çekilmeye başlamışlardır. Mustafa Kemal Paşa düşmanla temas kesmeyerek orduyu bir düzen içerisinde geri çekmiştir. 25 Eylül'de Amman düşmüş ve 30 Eylül'de İngiliz kuvvetleri Şam yakınlarına kadar gelmiş ve Şam'ı almıştır. Ayrıca Fransız ve İngiliz kuvvetleri denizden de donanma yardımı alarak 8 Ekim'de Beyrut'a girmiştir. Bundan sonra Yıldırım Orduları'nın Halep'te toplanması kararlaştırılmıştır (Brifetal=Bote Amtsbezirks= Anzeiger und Zeitung, 22 Oktober 1918).

Mustafa Kemal Halep'te düşmanla ve asi Araplarla yaptığı son muharebeyi de kazanmış ve düşmanın ilerlemesini 26 Ekim 1918'de sınırdan tamamıyla durdurmuştur. Mustafa Kemal bu sırada Suriye'yi savunmanın gereksizliğini anlayarak asıl savunulması gereken Anadolu olduğunu düşünmüş ve emrindeki orduyu Halep'in 5 km kuzeyine çekmiştir. 26 Ekim'de Bağdat Demiryolu'nun çatal noktası olan Müslimiye İstasyonu'nu da kaybedilmiştir. Bu durum İstanbul istikametiyle Irak Cephesi'nde bulunan Ali İhsan Paşa komutasındaki 6. Ordu arasındaki bağlantının kesilmesine yol açmıştır. 26 Ekim tarihinde gerçekleşen Katma Meydan Muharebesinde Arap-İngiliz Müttefik Kuvvetleri Kilis güneyinde durdurulmuştur. "Halep'in İstilas" başlıklı İstanbul kaynaklı 27 Ekim tarihli haber yer almıştır. Habere göre Halep boşaltılmıştır. Türk kuvvetleri Filistin Cephesi'nde Halep'in iç bölgelerine doğru çekilmiş ve Türk ordusu savaşmaktan artık kaçınır durumda olduğu ve Türklerin savunma hattının şehrin kuzeyinde oluşturduğu yer almıştır. Irak Cephesi'nde Dicle kısmında savaş hazırlığı devam etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Toros geçitlerini savunma hazırlığına başladığı bir sırada 30 Ekim 1918 tarihinde İtilaf Devletleri'yle Mondros Mütarekesi imzalanmıştır (Berliner Tageblatt Akşam Baskısı, 30 Oktober 1918).

B. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın İmzalanma Süreci

1918 yılı sonlarına doğru İttifak Devletleri'nin savaşı kazanma umutları kalmamıştır. Haziran 1918'de Berlin'den dönen Sadrazam Talat Paşa Alman ve Bulgar cepheleindeki yenilgiye tanık olmuştur. Zaten kısa bir süre sonra 29 Eylül 1918'de Bulgaristan savaştan çekilince Osmanlı Devleti'nin Almanya ile bağlantısı kesilmiş, Trakya ile İstanbul Yunanistan üzerinden gelebilecek saldırılara açık hale gelmiştir. Savaşın artan ağırlığı ve cephelede alınan yenilgilerle artık kendisini bile ikame etmekte Alman ekonomisi ciddi olarak zorlanmıştır. Almanya,

ekonomisi ile Osmanlı ordusuna askeri malzeme yollaması da bu şartlarda tamamen olanaksız olmuştur (Armaoğlu, 1997, 445-448)..

Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti yöneticileri ABD başkanı Woodrow Wilson'un 8 Ocak 1918 tarihinde yayınladığı 14 maddelik ilkeler doğrultusunda savaşı bitirmek için Wilson'a başvurmuşlardır. İngiltere ve Fransa İttifak Devletleri'nin ateşkes ve barış isteklerine karşı çıkmışlardır. Bu nedenle ABD de İngiltere ve Fransa'nın itirazına katılarak İttifak Devletleri'ne karşı daha sert bir tutum takınmıştır (Bayur, 1991).

Türk Ordusu'nun Filistin'de İngiliz taarruzu karşısında yenilmesi ve 1 Ekim'de Şam'ın İngilizlerin eline geçmesi üzerine, Talat Paşa Hükümeti 5 Ekim 1918'de İngiltere ile ateşkes sağlamak için ABD'nin arabuluculuğuna başvurmuştur. Almanya da 3 Ekim 1918'de İtilaf Devletleri'ne ateşkes önerisinde bulunmuştur. Öte yandan İngilizlerin Filistin'de başlayan ağır saldırıları sonucu Şam ve Beyrut kaybedilmiştir. Bu cephede 7. Ordu komutanı olan Mustafa Kemal Paşa İngilizlerin ilerleyişini durdurmak amacıyla Halep'in kuzeyinde savunma hattı kurmaya çalışmıştır. ABD, Almanya ve Avusturya-Macaristan ile anlaşma devletlerinin istekleri doğrultusunda barış görüşmelerini başlatırken Osmanlı devletinin başvurusuna yanıt bile vermemiştir (Türk geldi, 1951).

İttihat ve Terakki Hükümeti Sadrazam Talat Paşa'ya ateşkes için girişimde bulunma yetkisi vermiştir. Osmanlı Hükümeti Wilson İlkeleri'nin ışığında bir ateşkes imzalamaya hazır olduğunu İtilaf Devletleri elçilerine iletmiştir. Yenilen bir devletin ateşkes isteyen bir hükümetinin başbakanı olan Talat Paşa 8 Ekim'de istifa etmiş ve yerine Tefik Paşa Sadrazam olmuştur. Tefik Paşa, İsviçre aracılığıyla ateşkes başvurusunu yinelese de olumlu bir cevap alamamıştır. Çünkü İngilizler Filistin ve Suriye cephelerinde mümkün olduğu kadar hızlı ilerleyip ele geçirebilecekleri kadar toprak elde etmek istemektedir. Ateşkes girişimi başarısız olunca Padişah tarafından görevden alınan Tefik Paşa'nın yerine Ahmet İzzet Paşa Sadrazam olarak atanmıştır. İzzet Paşa 14 Ekim'de kabinesini kurmuş ve Rauf Beyi Bahriye Nazırı olarak atamıştır.

Berliner Dörfen Zeitung, 21.10.2018 sabah baskısında, İstanbul kaynaklı 18 Ekim tarihli haberde "Yeni Türk Kabinesi" başlığı ile yeni kabine üyelerinin isimleri yer almıştır. Yine aynı gün Norddeutsche Allgemeine Zeitung'da "Yeni Türk Yönetiminin Programı" başlığı ile İstanbul'dan 19 Ekim tarihinde telgraf ajansı Willi kaynaklı haber yer almıştır. Daha önce uzun süre Paris'te görev yapan Berlin Büyükelçisi Rifat Paşa yeni kabine hakkında bilgi vermiştir. Habere göre Sadrazam İzzet Paşa yeni programını sunmuştur. Yeni kabine ülkenin içeride ve dışarıda içinde bulunduğu zor durumda tarihi sorumluluğu üzerine almıştır.

30 Ekim tarihli Berlin Vossiche Zeitung "Türkiye'den İtilaf Devletleri'nin Talepleri" manşeti altında "Barıştan Önce Türkiye" başlığı ile İstanbul 29 Ekim tarihli habere yer verilmiştir. Bu habere göre yeni İzmir Valisi Reşid, eski Emniyet Müdürü olan Ergani Milletvekili Bedir ve Beyrut Valisi Azmi gemiden iner inmez tutuklanmışlar fakat daha sonra serbest bırakılmışlardır. Yine aynı gazetede "Türklerin Silahlarını Bırakması" başlıklı Bratter'in bir yazısı yer almıştır. Yazıda Türkiye'nin teslim olmasının o gün bir gerçek olarak sayılması gerekmektedir. Şaşırtıcı bir şekilde bu gerçeğin son birkaç gündür gazetelerde yer almadığı, hatta takip eden son birkaç haftadır hiç kimse tarafından bunun bilinmediği vurgulanmıştır. Zaten birkaç ay önce, "Vossichen Zeitung" gazetesinde yer alan habere göre Talat Paşa'nın Kabinesi düşmeden önce bile İzmir Valisi Rahmi Bey'in oynadığı tuhaf rolden bahsedilmiştir. Rahmi Bey, Sadrazam Talat Paşa'nın savaşı bitirme girişimi ve bu konudaki politik duruşunda önemli bir rol oynadığına yer vermiştir.

Rahmi'nin İtilafın temsilcileriyle temas kurması ve onlarla ayrı bir barış görüşmesi sürdürmesinin bir sır olmadığını düşünmüştür. O sırada Rahmi, İtilaf Devletleri'nin elerinde yazılı olan şartlara karşı attığı bu adımı İstanbul Hükümeti'nin onayıyla gerçekleştirmiştir. Talat-Enver Kabinesinin yarım şekilde geri adım atışından bu durum tam olarak gerçeklik taşımamıştır. Gerçekte, Rahmi Bey muhtemelen İstanbul'un siyasi ve askeri unsurları adına da anlaşmaya varmıştır. O, Türkiye'nin daha fazla direnişinin mümkün olmadığını ve İtilafla barış için bir zeminin oluşturulması gerektiğini görmüştür. Türkiye'nin umutsuz durumunun tanınması ve dolayısıyla barış unsurunun gücü arttıkça, Rahmi ve ona bu görevi verenler tarafından başlatılan barış müzakereleri olumlu yönde ilerledikçe Talat Paşa'nın Sadrazamlığı ayaklarının altından kaymış ve aynı zamanda İttifak güçleriyle olan bağı zayıflamıştır. Talat ve Enver Paşalar görevlerinden istifa ettikleri gün Türkiye'nin İttifak Devletleri ile olan anlaşma birliğinin de bittiği dünyaca kabul edilmiştir. İzzet Paşa Kabinesi'nin İtilaf Devletleri ile yapmış olduğu anlaşma, İttifak Devletleri ile Osmanlı Devleti'nin müttefikliği bozmasının resmi belgesi olmuştur.

Bu süreçte Türkiye ile silah sınıflandırmasının etik kavramı hakkında konuşmak istemek en azından gereksiz görülmüştür. Türkiye Almanya'da belli belirsiz görülen güçlüklerle birlikte İtilaf Devletleri'nin anlaşma şartlarının ağırlığına karşı direnmiştir. Anlaşmanın kendisine getirilen beklentileri karşılamadığı bir gerçektir. Ülkenin içinde bulunduğu askeri, politik ve ekonomik şartlar bu anlaşmayı yapmaya yetkilileri zorlamıştır.

Almanya'nın Avrupa'da, Asya'da, Mezopotamya'da ve Basra Körfezi'ne kadarki bölgede var olan devasa Alman kültürü, Almanların politik ve ekonomik kazanımları şu anda yok edilmektedir. Almanlar Filistin, Suriye, Mezopotamya ve Arabistan'ı elinde bulundurmakta, dünya politikasını yönlendirmekte olan İngilizlerin Hindistan yolunu engellemektedir. Bu durum İngiltere tarafından kabul edilmez bir durumdur. Fransızlar Suriye'yi işgal etmekte, Arabistan'da kabileleri kendilerini İngilizlere yakın görmektedir. Bütün bunlara rağmen İngilizler bu durumlara temkinli yaklaşmıştır. Suriye'nin ele geçirilmesi sorununun Fransa ve İngiltere arasında ciddi bir anlaşmazlık oluşturacağı görüşü ortaya çıkmış, ama pek değer bulmamıştır. Çünkü bu savaşta ve daha önceden gerçekleştirilen parçalama projelerinde kimin nereyi alacağı belirtilmiştir. İngiliz nüfuzuna direnebilecek az sayıda Arap kabilesi vardır. İngiltere'nin Kızıldeniz'deki Perim adasının işgali ile Arap fetih politikasına başladığı 1839'dan beri bu politikayı sürdürmektedir. İngiltere bu amacına yönelik zorlu bir çalışmanın peşinden koşmuş ve buralardaki Arap kabilelerini kendi iradesi altına alabilmek için farklı zorluklara mücadele etmiştir.

Böyle bir tartışmada daima bir vaat eden yön vardır; buradaki halk için bunun ne olduğunun bilinmesi, bunun kabul edilmesi ve iyi bir zamanda kendileri için nasıl bir gelecek hazırlayacağı önemli olmuştur. Dünyanın o kısmındaki dünya-politik niyetleri en azından kısmen gerçekliğe dönüştürebilir görülmektedir. Rusya'nın nihai hedef olarak yeniden inşasını ve güçlendirilmesini öngören bir politikaya bağlı kalırsa, kayda değer miktarda kayıp malzeme geri kazanılabilir diye düşünülmüştür. Yabancı ülkeler, Avrupa kıtasının geri kalanı gibi, doğuda İngiliz genişlemesine karşı çıkma konusunda büyük bir ilgiye sahip olmuşlardır. Bu ilgi alanı gelecekteki işbirliğinin doğal dayanağı olacaktır. Almanya'da bu iradeye sahip olanları ve bunu açıkça ortadan kaldıracabilecek adamlar bulunursa gerçekleştirilemeyen bir hedef ancak yıl boyunca değil de öngörülebilir gelecekte gerçekleştirilebilecektir.

22 Ekim tarihli Briefetal Bote gazetesinde İstanbul'dan 19 Ekim tarihli "Türk Cephelerinden" başlığı ile Filistin ve Irak cephelerindeki son durum hakkında kısaca bilgi vermiştir. Düşman İttifak güçlerinin günlerden beri boşalttığı Homs şehri İngilizler tarafından kuşatılmıştır. Irak cephesinde

Dicle bölgesinde düşman birlikleri varlıklarını ve etkisini sürdürmüştür. Ayrıca gazetede Bulgaristan'ın savaştan çekildiği ve bu nedenle Osmanlı Devleti'nin zor durumda kaldığı ve Çanakkale Boğazı'nın savunmasının tehlikeye girdiği ile ilgili haber yer almıştır. Haberde İngilizler, 23 Ekim'de Osmanlı Hükümeti'ne Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda ateşkes görüşmelerin yapılacağını ve anlaşma devletleri adına İngiltere'nin Akdeniz filosu komutanı Amiral Calthorpe'nin yetkili olduğunu bildirmiştir.

Berliner Börsen Zeitung'ta 24 Ekim tarihli İstanbul kaynaklı 19 Ekim tarihli "Yeni Türk Yönetiminin Programı" başlıklı haber yer almıştır. Habere göre Sadrazam İzzet Paşa yeni programını sunmuştur. Yeni kabine ülkenin içeride ve dışarıda içinde bulunduğu zor durumda tarihi sorumluluğu üzerine almıştır. Anavatanın organizasyonu son 8 yıldan beri iç ve dış tehlikeler ve çalkantılardan beklenmediği ölçüde etkilenmiştir. Bu nedenle nihayet bir sükûnete ihtiyaç oluşmuştur. Ülke bu sürede büyük kayıplar vermiş, acılar çekmiştir. Şimdi onların görevlerinin ülkenin ihtiyacı olan bu sükûneti sağlamaktır. Bu sükûneti sağlamak için büyük devletler ve temsilcilere, daha önceki derin ve tarihi ilişkilere ihtiyaçları vardır. Bu çerçevede ülkenin herhangi bir yerinde ilgili devletlerin resmi temsilcileri ile savaşı bitirecek ve barışı sağlayacak bir görüşmenin sağlanmasını istemektedirler. Bu amaçla gerekli girişimlerde bulunulacaktır. Ülkenin evlatlarına ait olan taşınır ve taşınmaz varlıkları, ülkenin evlatları son yıllarda büyük kayıplar vermiştir. Onlar öncelikle askeri alanda çarpışmaları, kayıpları durdurmak ve daha sonraki süreçte siyasi ve diğer ilişkileri yeniden oluşturmak istemektedirler. Onlar bu amaçla öncelikle itilaf Devletleri ile Wilson ilkeleri çerçevesinde bir ateşkes antlaşması ve daha sonra da barış antlaşması yapmak için her türlü girişimlerde bulunmayı ve bunun için çaba harcamayı amaçlamaktadırlar. Bütün amaçlarının bir an önce savaş sonlandırmak ve ülke bütünlüğünü sağlamak olacağını belirtmektedirler.

Berliner Tageblatt gazetesinin 26 Ekim tarihli basımında Rotterdam 25 Ekim tarihli "Türkiye Yapılabilecek Ateşkes Söylentileri" başlıklı haberde Ahmet İzzet Paşa'nın İsviçre'de Fransız ve İngiliz elçilerine ilettiği ateşkes ve barış teklifi dikkate alınmıştır. 18 Ekim'de Osmanlı'da esir bulunan İngiliz Generali Townsend, Osmanlı'nın ateşkes şartlarını iletmek üzere bir gemiyle gizlice Midilli'ye gönderilmiştir. 24 Ekim'de İngiliz Hükümeti Limni'de bulunan Amiral Calthorpe'a ateşkes görüşmelerini başlatma yetkisini vermiştir. 26 Ekim tarihli Kreisenhagener Kreis Zeitung'un "Türkiye" başlıklı haberinde Osmanlı yönetiminin sükûneti bir an önce sağlamak için ateşkes girişimlerinde bulunduğunu yazmıştır.

26 Ekim tarihli Berlin Vossische Zeitung'un sabah baskısında "İngiltere ve Barış" başlığı altında İngiltere'nin barışı sağlamadan önce İttifak Devletleri'ni zorlayarak mümkün olduğunca daha fazla toprağı almayı ve bu devletleri ateşkes için zorlamayı, böylece savaşın tazminatını bu devletlere yüklemeyi planlamıştır. Aynı gazetede "Talat ve Enver" başlıklı yazı Emil Ludwig tarafından kaleme alınmıştır. Ludwig 1915 yılında Osmanlı Devleti'nde bulunduğu zaman Enver Paşa'nın savaş ve Almanya nezdindeki gücünü gördüğünden, Talat, Enver ve Cemal Paşaların hedeflerini, beklentilerini, Almanya ile olan ilişkilerinden bahsetmiştir. Yine aynı gazetede "İngiltere'nin Türkistan Emelleri" başlığı altında İngiltere'nin Türkistan bölgesindeki uzak emellerinden bahsetmekte ve bu nedenle bu bölgenin İngiltere için öneminden bahsetmiştir.

Türk Ordusunun İstanbul'dan 28 Eylül tarihli "Türkiye'nin özel barış müzakereleri" raporunda "Akşam" gazetesi birgün önce AİHM ile resmi müzakerelerin başlayacağını ilan etmiştir. Delegeler General Townshend'den ayrılmıştır. Haberler o günün basımıyla ilgilidir ve genellikle takdirle ifade edilmiştir. Birçoğu koşulları bile açıklamıştır. Öte yandan "Tanin", tüm bu haberleri saf tahminde

bulunulduğunu şeklinde ilan etmiştir. Heyecanlı halkı sakinleştirmek için resmi bir kişiliğin bu raporları verdiği varsayılmıştır.

Berlin Vossische Zeitung'un 28 Ekim tarihli basımında Türkiye ile ilgili bir makale yer almıştır. Türkiye'nin eski Washington Büyükelçisi Ahmet Rüstem Bey, "İstanbul-Berlin" yazışması için yazdığı bir makalede Türkiye'nin geleceği konusunda kötümser bir şekilde yorumda bulunmuştur. Ahmet Bey Willson'un Türkiye için açacağı programın son derece acı verici olduğuna inanmıştır. "İki şart" ve bununun tanınması gereken şey, yani Osmanlı Devleti'nin Türk olmayan ırklarının özgürce gelişmesi ve Çanakkale'nin dünya ticaretine açılması olarak ifade etmiştir. İlk şartla Irak, Suriye, Filistin, Arabistan ve Mısır'ın ülke için kayıp olacaktır. Bu beklentiye boyun eğen bir Türkün hayal edilemeyeceğini ifade etmiştir. Bunun Türklere vurulacak korkunç bir darbe olacağını ifade etmiştir.

Ahmet Rüstem "Irak dünyanın paylaşılmasını yeri olabilir. Suriye ve Filistin, Osmanlı Devleti'nin en fazla, belki de en çok gelişen illeridir. Heleki iki kutsal şehre sahip olma Halife'nin temel haklarından. Mısır, Müslümanların en zengin ve en iyi kesimlerinden birisidir. Bu bölgeler birlikte Almanya'nın üç katı büyüklüğündedir. Bütün bunlar bir kerede Osmanlı'dan uzaklaştırılmıştır. 500 yıldır Osmanlı toprakları olan bu alanların kurtarılması ihtimali var mı? Bu soruda, Türk egemenliğinin ana kusuru akla geliyor: Kötü yönetim. Yüksek bir irade ve uzman kişilerle Batılı tarzda buralarda yeniden yönetim inşa edilerek ülkenin ilerlemesini güvence altına alınabilirdi. Buraların temel sorunu refahdır. Bütün bunlara rağmen buralardaki Müslüman halk, Araplar Wilson ilkelerini değil Osmanlıya bağlı kalmayı tercih eder. Araplar, yaşadıkları kötü haksızlıkların ve karartmaların sonucu olarak Türklerin düşmanları oldular. Yine de, Türklerle birlikte yaşamak Arapların çıkarıdır. Her iki parçayı tatmin edecek bu tür bir birlikte yaşamak mümkündür. Avusturya-Macaristan önerisinin modelinde bile çift taraflı bir imparatorluğun bağlayıcı bir şekilde yapılması mümkün olabilirdi, ancak muhtemelen sonraki cevabı alacaktır. Araplar kendi kendilerini yönetirken, yönetimde kötüye kullanımdan artık şikâyetçi olamazlardı. İlgili makamların bu tür bir çözümü Türk-Arap meselesine hemen halletmesi son derece arzu ediliyor." şeklinde fikirlerini ifade etmiştir.

29 Ekim tarihinde Berliner Börsen Zeitung'ta "Türkiye'nin İtilaf Devletleri'yle Müzakeresi" ve "Şartlar" başlıklı yazılar yer almıştır. İkdâm gazetesi haberine göre bir gün önce Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında resmi müzakereler başlamıştır. Mesaj, bugünün basınında yayınlanmış ve zirve genellikle takdire değer olarak nitelendirilmiştir. Burada daha çok içerikten ziyade müzakere öne çıkarılmıştır. Ayrıca Tanin ve Sabah gazetesinde yer alan müzakere haberlerine değinilmiştir. Daha çok Türk Ordusu'nun durumu ve müzakerelerde ülke topraklarının nasıl kurtarılabilceği hususu ele alınmıştır.

29 Ekim Berliner Börsen Zeitung akşam baskısında "Türkiye'nin Durumu" başlıklı yazıda Türkiye'nin İtilaf Devletleri ile müzakerelere başladığı yer almıştır. 29 Ekim tarihli Berliner Tageblatt'ta "Türkiye'nin imtiyazlı müzakeresi" başlığı ile yer alan haberde İstanbul'dan 28 Ekim tarihinde alınan bir yazıda müzakerelerin İkdâm, Tanin ve Sabah gazetesinde yer aldığı şekilde devam etmiştir. 29 Ekim tarihli Berliner Volks Zeitung'ta da "Türklerin İtilaf Devletleri ile imtiyazlı müzakereleri" başlığı altında İkdâm, Tanin ve Sabah gazetesindeki haber yer almıştır. "İngilizler Halep'te" başlığı altında da İngiliz birliklerinin Halep'i aldıkları ve Türk ordusunun daha kuzeye çekildiği haberi yer almıştır. 29 Ekim tarihli Berliner Tageblatt'ın akşam baskısında "Türkiye'nin Barış Talebi İtilaf Devletleri'ne Ulaştı" başlığı altında Bern'den bir telgraf gelmiştir. Buna göre Türk elçisinin Fransız ve İngiliz elçileri ile daha önce Talat Hükümeti'nin Wilson'a gönderdiği yazı çerçevesinde bir ateşkes ve barış için görüşmeler yapılmıştır.

29 Ekim tarihli Berlin Vossische Zeitung'un sabah basımında, Haag, 28 Ekim tarihli haberde "İngilizler Halep'te" başlığı ile Londra'dan bildirilen haberde Halep İngilizler tarafından işgal edilmiş ve Türk birlikleri daha kuzeye doğru geri çekilmiştir. Cenevre'den 28 Ekim tarihli Journal de Genove'da Bern'de Türk Büyükelçisinin Fransız ve İngiliz Büyükelçileri ile ateşkes antlaşması ile ilgili görüştükleri yer almıştır. İstanbul'dan 28 Ekim tarihli haberde de Akşam, Tanin ve Zaman gazetelerinde ateşkes ile ilgili çıkan haberler yer almıştır.

29 Ekim tarihli Berlin Vossische Zeitung'un akşam baskısında "Türkler Tarafından Bakü'nün Alınması" başlığı ile Türk ordusunun Bakü'ye girdiği haberi yer almıştır. Ayrıca "Türkiye'nin Tutumu" başlıklı haberde o ana kadar Türkiye'nin barışla ilgili resmi bir girişimi olmadığı yer almıştır. 29 Ekim tarihli Norddeutsche Allgemeine Zeitung'da "İngilizler Halep'te" başlığı ve "Türklerin Barış Adımı" başlığı haberleri İstanbul'dan 28 Ekim tarihli Akşam, Tanin gazetelerindeki haberlere dayanmıştır.

29 Ekim tarihli Bütomer Anzeiger'de "Avusturya ve Türkiye İmtiyazlı Barışa Hazır" başlığı altında Türkiye'nin barış görüşmelerine hazır olduğu belirtilmiş, ayrıca İstanbul 28 Ekim tarihli "İtilaf Devletleri'yle Müzakereler" başlığı altında İtilaf Devletleri ile ateşkes ile ilgili görüşmelerin başladığı haberi yer almıştır. İtilaf Devletleri ile Türklerin müzakeresi alt başlığı ile İkdam gazete haberine yer verilmiştir. 29 Ekim tarihli Berlin Vossisches Zeitung'ta "Türkler tarafından Bakü'nün kuşatılması" başlığı altında Türk ordusunun Bakü'ye girdiğini ve burayı İngilizlere, Ruslara ve Almanlara karşı koruduğunu belirtmiştir. "Türkiye'nin Tutumu" başlığı altında da Türkiye'nin savaştaki durumu ile ateşkes antlaşması için tutumundan bahsetmiştir. 29 Ekim tarihli Berlin Vossische Zeitung'ta "Türkiye'nin imtiyazlı Müzakeresi" başlığı altında Bern'den gönderilen haber ile İkdam'daki haber arka arkaya, İngilizler Halep'te başlığı ile bir başka haber de iç sayfada yer almıştır. Londra'dan Hollandalı Rieuwsburuau'un bildirdiğine göre Britanya Savaş Bakanlığı'nın bildirmesi üzerine İngiliz birlikleri 26 Ekim'de sabahleyin Halep'i kuşatmıştır. Halep'in 6 mil kuzeyinde demiryolu birleşim noktasından hiçbir haber alınmadığını, ama Türklerin bir savunma çabası içinde oldukları haberini aldıklarını bildirmiştir. 29 Ekim tarihli Berlin Vossische Zeitung'un akşam baskısında Türkiye'nin barış adımının resmi bir teyidi henüz mevcut olmadığı haberi yer almıştır. Berlin'deki Türkiye'nin büyükelçisi bile bu konuda herhangi bir haber vermediği belirtilmiştir. 29 Ekim tarihli Norddeutsche Allgemeine Zeitung "İngilizler Halep'te" başlığı altında Halep'in İngilizlerin eline geçtiği ve "Türkiye'nin Barış Adımları" başlığı altında da ateşkes müzakerelerinin barışa doğru ılımlı olarak ilerlediğini belirtilmiştir.

Zaehner Anzeiger gazetesinin 31 Ekim tarihli "Türkiye ve Avusturya- Macaristan'ın Düşüşü" başlığı altında her iki ülkenin halklarını özel barışa zorlamaktadır demiştir. Türkiye ile ilgili kısımda "Türkiye barışı rica ediyor" başlığı altında Türkiye'nin Bern elçisinin Fransız Büyükelçisi ve İngiliz elçisine Türkiye yönetiminde yer alan Talat Paşa'nın Wilson Prensipleri doğrultusunda mütareke ve barışa ilişkin notunun yer aldığı ricanın iletildiği yer almıştır.

Norddeutsche Allgemeine Zeitung, 29 Ekim tarihinde 28 Ekim İstanbul kaynaklı "Türkiye'nin Barış Adımı" başlığı, Berliner Börsen Zeitung'un 30 Ekim tarihinde 29 Ekim İstanbul kaynaklı "Türkiye'nin İmtiyazlı Müzakeresi" başlığı altında Milli Ajans tarafından iletilen haber yer almıştır. "Türkiye'nin kolay barış şartları ile ilgili son haberler" başlığı altında Milli Ajans'dan alınan habere göre Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında resmi ateşkes görüşmesine yer vermiştir. Tasviri Efkâr gazetesi Sadrazam ile bu konuda bir görüşme yapıldığını yazmıştır. Delegerlerden haber alındığına göre mütareke şartlarının Bulgaristan'dan daha hafif olacağı, İstanbul ve Türk bölgelerinin hiçbir şekilde askeri bir işgale maruz olmayacağı anlatılmıştır. İzzet Paşa özel anlaşma maddelerini şu

şekilde şekillendirmiştir: Bulgaristan'ın birlikten ayrılmasından sonra Türkiye İtilaf Devletleri ile Barış adımlarını kabul eder. Sonra Bulgaristan düşmanlar tarafından işgal edildiği için özel müzakerelere zorlanmıştır. Türk sınırları korunacak ve Almanya artık devre dışı kalacak, bu özel şartlar Alman ve Avusturya elçilerine de bildirilir ve onlar da kabul ederler.

30 Ekim tarihinde Berliner Volks= Zeitung'un akşam baskısı ve Koschimer Zeitung'ta yer alan haberde; Zaman gazetesinin dışişleri siyasi temsilcisi Reşit Bey'le bir görüşmede şartların dışişlerinin isteği doğrultusunda olduğunu ve görüşmelerin kolay ve istendiği gibi geçeceğini belirtmiştir. İkdam Gazetesi kolay şartları İstanbul'a bir işgalin İtilaf Devletleri için küçük bir teday olduğu açıklamasını yapmıştır. Yeni Gün Gazetesi yabancıların hakaretleri ne kıymeti değer ölçüde kendilerine ne de Türklerin ilgilerine hizmet edeceğini yazmıştır. Tanin gazetesi haberine göre Amerikaya yapılan hızlı ziyaretin Amerika ile diplomatik ilişkilerin tekrar başlaması için bir adım olduğunu belirtmiştir. Ahmet Rıza, Rum ve Ermeni basın temsilcilerinden ülkenin yeniden beraber inşasını talep etmiştir.

30 Ekim tarihli Berlin Vossische Zeitung'un sabah baskısında 29 Ekim Frankfurt kaynaklı haberde "Türklerin Müzakereleri" başlığı ile görüşmeler hakkında bilgi vermiştir. Gazetenin akşam basımında "İtilaf Devletleri'nin Türkiye'den talepleri" manşeti altında " Barıştan önce Türkiye", "Türklerin Silahlarını Bırakması" başlıkları altında hem İtilaf Devletleri'nin Türkiye'den talepleri hem de devletin savunmasız kalması ile ilgili haberler yer almıştır. Bütomer Anzeiger'de Bern, 29 Ekim tarihli haberde "Türklerin barış istekleri İtilaf Devletleri'ne ulaştı" başlıklı haberde Wilson ilkelerine göre Talat Paşa'nın daha önce yapmış olduğu ateşkes antlaşmasının tekrarlandığına yer verilmiştir. Ayrıca "Ateşkesin Şartları" başlığı altında da ateşkesin şartlarına değinilmiştir. Aynı tarihli Koschiner Zeitung'da ise "Wilson ilkelerinden sapma" ve "Türklerin itilaf Devletleri ile müzakeresi" başlıkları altında ateşkes görüşmeleri ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Norddeutsche Allgemeine Zeitung'ta "Türkiye'de ruh hali" başlığı ile İstanbul'dan 29 Ekim tarihli İkdam'dan alınan habere yer verilmiştir. Berliner Börsen Zeitung'un ekinde No:512'de "Türkiye'nin İtilaf Devletleri ile müzakeresi" başlığı altında İstanbul, 30 Ekim kaynaklı haber yer almıştır. Haberde İtilaf Devletleri ile Türkiye adına gerçekleşen ateşkes görüşmeleri Donanma Bakanı Rauf Orbay, Dışişleri Bakanlığı'ndan Reşat Hikmet Bey ve Ordu Komutanlığından Sadullah Bey arasında farklı başlıklar altında sürdürülen müzakere dün akşam Perşembe günü sonlanmıştır. İstanbul'dan denizyolu ile antlaşma yapmak üzere görevlendirilen komisyon görevini tamamlamıştır. Komisyon antlaşma noktasına varmasından sonra görüşmeler başlamış birkaç gün sonra ve tamamlanmıştır.

31 Ekim'de Berliner Börsen Zeitung'un ekinde" No:512, 30 Ekim tarihli Londra kaynaklı haber yer almıştır. Reuter haber ajansının bildirmesine göre Türkiye ile barış adımı üzerine görüşmelerin başladığına yer verilmiştir. Söylentiye göre kısa bir süre içinde Wilson'un Türkiye maddesi ile ilgili ilkesi üzerine 14 Ekim tarihli başvurusu üzerine verilen cevap üzerine bir görüşme yapılacaktır. Bu cevap daha önce ilkeler üzerine yapılan görüşmeler çerçevesinde olacaktır. Bu cevap diğer İttifak Devletleri'ne sunulan ateşkes ve barış şartları çerçevesindedir. Görüşmede ülkenin birliğinin devam etmesi ve İstanbul'un işgal altına girmeden mevcut yönetimin devam etmesi en önemli konulardandır. Yeni kabinede maliye bakanı Cavit Paşa en etkili kişilerdendir, Arka planda ise Talat Paşa hala etkilidir. Ateşkes görüşmesinde ülke birliğinin sağlanması şartı ile antlaşma metninde ilerlemenin olacağı, Almanya ile olan müttefikliğin kolayca sona erebileceği görüşme konuları arasında yer almıştır.

31 Ekim 1918 tarihli Berlin Vossche Zeitung'un sabah baskısında "Türklerin imtiyazlı barış adımı" başlıklı 29 Ekim İstanbul kaynaklı haber yer almıştır. Haberde İtilaf Devletleri ile Ateşkes

Antlaşması ve Barış görüşmeleri ile ilgili İkdam gazetesinde yer alanlara burada kısaca değinilmiştir, Norddeutsche Allgemeine Zeitung ve Berlin Vossische Zeitung'un akşam baskısında "Türkiye üzerine İngilizlerin baskısı" başlığı ile 31 Ekim Rotterdam kaynaklı haber yer almıştır. Reuter haber ajansı Wilson ilkelerinin 14. Maddesinin Türkiye ile ilgili olduğuna değinmiştir. Türkiye İtilaf Devletleri tarafından bu ilkeler doğrultusunda bir ateşkes ve barışa zorlanmıştır. Daha önce Talat Paşa kabinesinin böyle bir barışa yanaşmamalarına rağmen yeni kabine barış girişiminde bulunmuştur. Ateşkes görüşmeleri devam etmektedir denmiştir.

Paris 31 Ekim kaynaklı Agance Avaz'ın açıklamasına göre, Lebgueffin Fransa Meclisi'ne verdiği demeçte, Türkiye'nin ateşkes anlaşmasının öncelikle Müttefik filolarının Karadeniz'e, Marmara'ya ve Çanakkale Boğazı'na serbest geçişini ve aynı zamanda Müttefik savaş esirlerinin anavatanlarına dönüşünü belirlediğini söylemiştir. Ateşkes Perşembe günü yürürlüğe girmiştir.

Türk gazetesi Tasviri Efkâr bir Türk devlet adamıyla yaptığı görüşmeyi bildirmiştir. Buna göre Türk özel müzakerelerinin Alman büyükelçisi tarafından kabul edildiğini veya onaylandığını ileri sürmüştür. Belgede, "Söz konusu yetkili kişinin ifadesini yanlış yorumlamış olmalıdır. Türk özel görüşmelerine Almanya'nın rıza göstermesi kesinlikle mümkün değil. Aksine, İstanbul'daki İmparatorluk Büyükelçisi'nden, Türk hükümetinin Alman hükümeti adına bunu protesto etmek için harekete geçtiği ilk haberleri vermesi istenmiştir. Kesinlikle Türkiye çok zor bir durumdadır. Ancak, Alman kuvvetlerinin desteğiyle, bir süredir düşmanca bir saldırıya karşı başkenti ve Çanakkale'yi elinde tutarak İtilaf Devletleri'nin ateşkesine ilişkin müzakerelerin sonucunu beklemekle mümkün olabilirdi. Bununla birlikte, Türk hükümeti, saldırının başlamasından önce direnişinden vazgeçeceğine ve Almanya'nın ondan ayrılacağına inanırsa, bu durum Almanya tarafından engellenmezdi. Ayrıca dava açmak istenirse, haksızlık olurdu. İtilaf Devletleri'yle anlaşmayı daha önceki Alman müttefikliğine uymayan bir prosedürle açıklanmasının mümkün olamayacağı belirtilir." ifadeler vardır.

Reuter ajansı, Türkiye ile ateşkesin 31 Ekim'de öğle saatlerinde imzalandığı haberini vermiştir. Anlaşma ise henüz açıklanmamıştır. Resmi bir onay henüz mevcut değildir. Çanakkale'nin açılışı yakındır. Çanakkale'ye bir İngiliz filosu girecektir. Demiryollarının denetim görevi için karaya sadece küçük bir askeri kuvvet gönderilmelidir. Türk teslimiyetinin iddia edilen koşulları hakkında aşağıdaki ayrıntılar mevcuttur: İstanbul, bütünüyle ya da sadece birkaç parçasının filo tabanı olarak kabul edilmek üzere, henüz net değil. Batum ve Bakü İtilaf Devletleri'ne teslim edilecek. İtilaf ordularının askerleri ve subayları teslim edilecek, Türk esirleri de İtilaf mahkemelerinde kalacak. Hicaz ve Yemen'de İngilizce'yle savaşan Arap şeyhleri silahlarını teslim ettiler. Batum ve Bakü'nün İtilaf Devletleri içinde İngiltere'ye düşmesi doğru olup olmadığı görülecektir. Her halükarda Rusya, biçimi ne olursa olsun, sınır güvenliğinden yoksun olan tüm Raphtha bölgesinin temellerini inşa eden bu yerlere ilgi duyuyor. Sovyetlerin hareket etmesi bekleniyor. Kızıl Ordunun her zamankinden daha güçlü olduğu doğrusa, Kafkasya'da işe yarayabilir. İstanbul Entente filo üssü olarak kabul edilecek. Sadece bir sonraki sefer için önizlenebilir. Sonra İngiltere muhtemelen Çanakkale'nin merkezini tek başına devralacak. İngilizlerin şu anda Pan-Köprüsü Kairo-Kalküta'ya sahip olması çok önemlidir. Süveyş Kanalı ve Basra Körfezi arasında, ölü direnişin üstesinden gelmek için daha fazla şeyleri var. Almanya için bu, politik olarak Hamburg-Bağdat'ı hayal etmek anlamına geliyor. Almanya'daki güçlü kültürel liderliğimizin jeopolitik ve ekonomik perspektifleri şimdilik tahrip olmuştur.

Londra'dan 31 Ekim tarihli ve "İstanbul'un yaklaşan işgali" başlıklı haberde Eventag News, İngiliz donanması için Çanakkale'yi açmaları gerektiğini ve her an, İngiliz deniz kuvvetleri tarafından

İstanbul'un işgalinin haberlerinin beklendiğini ifade etmiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin teslimiyetine ilişkin ayrıntılı koşulların bugün Parlemantoda yapılması gerektiği bildirilmiştir.

Paris kaynaklı 31 Ekim tarihli haberde Sabah haber ajansına göre, Fransız meclisinde Sehgues, Türkiye ile olan ateşkes anlaşmasının öncelikle Müttefik filolarının Karadeniz'e serbest geçişini, Çanakkale Boğazı ile Boğaz'dakiler arasındaki ilişkiyi ve Müttefik savaş esirlerinin anavatanlarına geri dönüşünü belirlediğini ifade etmiştir. Ateşkes perşembe günü öğlen saatlerinde yürürlüğe girmiştir.

1 Kasım tarihli Reuter ajansı "Türkiye ile ateşkes şartları" raporunda Çanakkale'nin Açılışı, hemen terhis işlemlerinin başlaması, savaş gemilerinin boğazlardan geçmesini içerir. Burada Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 24 maddesi yer almıştır.

1 Kasım tarihinde Berlin Vossische Zeitung'ta "Türkiye'nin Ateşkesi" başlığı ile ateşkes antlaşmasının yapıldığını yazmıştır. Londra'dan Reuter Ofisi ateşkesin 31 Ekim'de Türkiye ile imzalandığını öğrenmiş fakat resmi onayla ilgili herhangi bir haber ulaşmamıştır. Berlin Vossische Zeitung'un akşam basımında "Çanakkale Boğazı'nın Açılışı" başlığı ile ateşkes antlaşması sonrasında Çanakkale Boğazı'nın açıldığını haber vermiştir.

1 Kasım tarihli Berliner Volks Zeitung sabah baskısı "Türkiye ile Ateşkes Antlaşması imzalandı", Paris'ten 31 Ekim tarihli Berliner Volkszeitung'ta "Türk Ateşkesi" yazısı, Bütomer Anzeiger'de "Türkiye ile itilaf Devletleri arasında ateşkes antlaşması imzalandı" yazıları ile ateşkes antlaşmasının imzalandığını yazmışlardır. Ayrıca Bütomer Anzeiger'de "Haktan yana bir barış mı yoksa güçlüden yanı mı" başlığı ile eleştirmiştir. Ayrıca "Ateşkesin Şartları" başlığı ile ateşkesin maddelerini içeren bir yazı yer almıştır.

1 Kasım tarihli Berlin Vossische Zeitung'ta Londra 31 Ekim kaynaklı "Türkiye ile Ateşkes" ve Berlin Vossische Zeitung'un akşam baskısında 31 Ekim kaynaklı "Çanakkale Boğazı'nın açılışı" ve "Amerika'nın Türkiye'ye cevabı" haberi yer almıştır. Norddeutsche Allgemeine Zeitung'ta "Türkiye'nin Ateşkesi" ve "Türkiye'ye Lansing'in cevabı", Berliner Börfen Zeitung'ta "Türkiye ile Ateşkes" başlıkları altında genel olarak Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan ateşkes antlaşmasından bahsedilmiştir.

1 Kasım tarihli Saag'ın Reuter Buruau'dan Londra'dan alınan haberde "Avam Kamarasında İngiliz Hükümetinden Mesaj" adlı haberde "Avam Kamarası'nda dün öğleden sonra Sir Georg Sava, İngiliz Hükümeti adına, Türkiye ile ateşkesin çarşamba gecesi Müttefikler için Koramiral Calthrope tarafından kabul edildiğini duyurdu. Ateşkes öğle saatlerinde 31 Ekim'de yürürlüğe girecek. Bireysel hükümler henüz mevcut değil, ancak Sava, Müttefik filosunun Boğazdan geçerek Karadeniz'e geçişine izin verdiklerini ve geçişi sağlamak için gerekli olan Çanakkale Boğazı ve Boğaz'ın işgaline izin verdiğini söyledi. Şartlar ayrıca tüm savaş esirlerinin evlerine gönderilmesini de içeriyordu. General Townshend iki gün önce müzakereye katılmak üzere serbest bırakıldılar. Lave'un mesajı, Avam Kamarası'nda yüksek sesle alkış aldı." şeklindedir.

1 Kasım tarihli Berliner Volks Zeitung'un sabah basımında "Türkiye ile Ateşkes Anlaşması 31 Ekim'de öğleyin imzalandı", Berliner Volks Zeitung'un akşam basımında "Türk Ateşkesi" başlıkları ile ateşkesin imzalandığından bahsetmiştir. Ayrıca Paris, 31 Ekim tarihli Havas ajansının haberi, Die Norddeutsche Allgemeine Zeitung'ta da Tasviri Evkar'ın haberi yer almıştır.

Die Vossischen Zeitung'un 1 Kasım tarihli Haag kaynaklı şok haberine göre "Hollandsch Nieuwsbüro", Washington'dan 31 Ekim'de yayınladığı haberde Dışişleri Eyalet Sekreteri Lansing

“Amerika'nın Türkiye'ye cevabı” başlıklı İspanya Büyükelçisine cevabı “Ekselanz! Bu ayın 17'sinde kendisine hitaben yazmış olduğunuz notu Başkan'a sunmaktan çekinmedim ve bu gün teslim ettim. Hükümetin görüşüne göre, bu notu, 5 Ekim'de İspanya Dışişleri Bakanı'nın Madrid'deki Türk İşadamından aldığı ve İspanya Hükümeti'nin gerçekçi yardımlarının talep edildiği metin Cumhurbaşkanının dikkatini çekmek için eklenmiştir. Osmanlı Hükümeti'nin barışı yeniden kurma görevini üstlenmesini, bu talebe karşı savaştan tüm hükümetleri bilgilendirmesini ve müzakereleri başlatmak için yetkili kurumları göndermeye davet etmesini sağlamak olacaktır.”

İmparatorluğun Türk Hükümeti, özellikle 27 Eylül'deki konuşmasında, Cumhurbaşkanı tarafından daha sonraki açıklamalarında belirlediği programın müzakerelerine temel teşkil etmiştir. Osmanlı hükümetinin, genel bir ateşkesin derhal kapatılması için atılması gereken adımların daha ileri gitmesi istenmiştir. Başkanın talimatına uygun olarak, Ekselanz'ın Birleşik Devletler Hükümeti'nin Türk işadamları mesajını, şimdi Türkiye ile savaş halinde olunmasına rağmen Hükümetlerin dikkatine sunacağını bildirmekten onur duyuyorum. Sizi en derin saygılarımla temin ederim.” şeklindedir.

2 Kasım tarihinde Berliner Börsen Zeitung'un 516 numaralı ekinde “Türkiye ile Ateşkes” ve “İngiltere'nin kapitülasyonlarla ilgili Türkiye'den şartları” başlıkları ile İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nden hangi imtiyazları elde ettiğini yazmıştır.

C. Mondros Ateşkes Antlaşması ve Sonucu

Bunun üzerine Bahriye Bakanı Rauf Bey (Orbay) başkanlığında Dışişleri Müsteşarı Reşat Hikmet Bey ve Sadullah Bey'den oluşan kurul hemen Mondros'a gitmiştir. Osmanlı delegeleri, Wilson ilkeleri ışığında ortak bir metin üzerinde uzlaşmaya varılacağını ümit etmişlerdir. Ancak İtilaf Devletleri delegesi daha önceden hazırlanmış bir metni Osmanlı temsil kurullu üyelerine çok sınırlı söz hakkı tanıyarak görüşmeye sunmuştur. Beş gün süren görüşmeler sonunda Mondros koyundaki İngiliz zırhlısı Agamemnon üzerinde 30 Ekim 1918 günü Osmanlı devleti ile İtilaf Devletleri arasında Mondros ateşkes antlaşması imzalanmıştır. 31 Ekim günü yürürlüğe giren ve 25 maddeden oluşan kısa ama çok önemli olan bu antlaşmanın hükümleri arasında bulunan ünlü 7. maddesi ile bir tehdit karşısında stratejik noktaları işgal etme hakkının verilmesiyle tarihteki diğer antlaşmalara bakıldığında olağan bir durum değildir. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın koşulları, aynı günlerde imzalanan Bulgaristan, Avusturya-Macaristan ve Almanya antlaşmalarıyla benzerlik gösterir (Akdes, 1966; Avrupa ve Türkiye- Almanya İlişkileri, 1999,115).

Paris'ten 31 Ekim tarihli raporda Agence Havas'a göre, Odadaki Leygues, Türkiye ile olan ateşkes anlaşmasının öncelikle Müttefik filolarının Karadeniz'e serbest geçişini, Çanakkale Boğazı'nın işgal edilmesini ve Boğaz'dakilerin işgalini ve Müttefik savaş esirlerinin anavatanlarına geri dönüşünü belirlediğini belirtti. Ateşkes Perşembe günü yürürlüğe girer. 3 Kasım tarihli Berlin Vossische Zeitung'ta “İtilaf Devletleri'nin Gurpları İstanbul'da” başlığı ile İtilaf Devletleri'nin İstanbul'a çıktıkları yer almıştır.

Anlaşma maddeleri şu şekildedir:

1)- Çanakkale ve İstanbul boğazlarının açılması, Karadeniz istihkâmlarının itilaf devletleri tarafından işgali sağlanacaktır.

2)- Osmanlı sularındaki bütün mayın tarlalarının, torpido ve kovan mevzilerinin yerleri gösterilecek ve bunları taramak ve kaldırmak için yardım edilecek.

3)- Karadeniz'de ki mayınlar hakkında bilgi verilecektir.

4)- İtilaf devletlerinin bütün esirleri ile Ermeni esirlerinin kayıtsız-şartsız İstanbul'da İtilaf devletlerine teslim edilecektir.

5)- Hudutların korunması ve iç asayişin temini dışında Osmanlı ordusu derhal terhis edilecektir.

6)- Osmanlı harp gemileri teslim olup, gösterilecek Osmanlı limanlarında İtilaf devletleri tarafından gözetim altında tutulacaktır.

7)- İtilaf devletleri güvenliklerini tehdit edecek bir durum ortaya çıkarsa, herhangi bir stratejik noktayı işgal edebileceklerdir.

8)- Osmanlı demiryollarından itilaf devletleri istifa edecek ve Osmanlı ticaret gemileri onların hizmetinde bulunacaktır.

9)- İtilaf devletleri Osmanlı tersane ve limanlarındaki vasıtalarından istifade edeceklerdir.

10)- Toros tünelleri İtilaf devletleri tarafından işgal edilecektir.

11)- İran içlerinde ve Kafkasya'da bulunan Osmanlı kuvvetleri işgal ettikleri yerlerden geri çekileceklerdir.

12)- Hükümet haberleşmesi dışında telsiz telgraf ve kabloların denetimi İtilaf devletlerine geçecektir.

13)- Askeri ticari ve denizle ilgili madde ve malzemelerin tahribi önlenecektir.

14)- İtilaf devletleri kömür, mazot ve yağ maddelerini Türkiye'den temin edeceklerdir. (bu maddelerden hiçbiri ihraç edilemeyecektir.)

15)- Bütün demiryolları halkın kullanımına açık olmak kaydıyla, itilaf devletlerinin zabıtası tarafından kontrol altına alınacaktır.

16)- Hicaz, Asir, Yemen, Suriye ve Irak'taki kuvvetler en yakın itilaf devletleri kumandanlarına teslim olacaktır.

17)- Trablus ve Bingazi'deki Osmanlı subayları en yakın İtalyan garnizonuna teslim olacaktır.

18)- Trablus ve Bingazi'de Osmanlı işgali altında bulunan limanlar İtalyanlara teslim edilecektir.

19)- Denizci, asker ve sivil tüm Almanların ve Avusturyalıların bir ay içinde Türk ülkelerinden çıkartılması; uzak bölgelerdekilerin de olanaklı en erken tarihte çıkarılması.

20)- Gerek askeri gerekse tesliminde gerekse Osmanlı ordusunun terhisinde ve gerekse nakil vasıtalarının İtilaf devletlerine teslimine dair verilecek herhangi bir karar derhal yerine getirilecektir.

21)- İtilaf devletleri adına bir üye, Donatım (iaşe) kontrolünde çalışacak bu devletlerin ihtiyaçlarını temin edecek ve isteyeceği her bilgi kendisine derhal verilecektir.

22)- Osmanlı harp esirleri İtilaf devletlerinin elinde tutulacağı, askerlik hizmeti yapabilecek kişilerin dışındakilerin serbest bırakılması fikrinin salıverilmesinin düşünüleceği.

23)- Osmanlı hükümeti, merkezi devletlerle bütün ilişkilerini kesecektir.

24)- Altı vilayet (vilayeti sitte) adı verilen yerlerde bir karışıklık olursa, bu vilayetlerden herhangi birini İtilaf devletleri işgal edebileceklerdir.

25)- Müttefiklerle Osmanlı devleti arasındaki savaş, 1918 yılı Ekim ayının 31 Perşembe günü mahalli saat ile öğlen zamanı sona erecektir.

24 Ekim'de Almanya'da ihtilal başlamıştır 3 Kasım'da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Villa-Giusti Bırakışması ile savaştan çekilmiştir. 7 Kasım'da Alman imparatoru II. Wilhelm tahttan feragat etmiştir. 11 Kasım'da Compiègne Ormanı'nda imzalanan ateşkes ile Almanya yenilgiyi kabul etmiştir. Aynı gün Avusturya-Macaristan imparatoru I. Karl da tahtını bırakmıştır.

13 Kasım 1918'de İtilaf donanmalarına mensup bir filo, ateşkesin 1. maddesi uyarınca Çanakkale İstanbul boğalarındaki askeri tesisleri işgal etmiştir. 11-26 Kasım tarihleri arasında Türk ordusu Batum, Ardahan, Ahıska ve Kars'ı tahliye etmiştir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyıldan beri gerilemesi, toprak kaybetmesi, Fransız İhtilali sonrasında içte de bağımsızlık hareketlerinin giderek artması içte ve dışta zor durumda kalmasına neden olmuştur. Sanayi İnkılabı sonrasında ülkenin Batılı devletler tarafından hammadde elde etmek ve Pazar olarak da kullanılmak için önem arz etmeye başlarken kendi aralarında da rekabet başlamıştır. Bu süreçte uzun süreden beri toprak kaybeden Osmanlı Devleti yöneticileri I. Dünya Savaşı'nın kendi üzerinde oluşturacağı tahribat endişesi nedeniyle bir blok içinde kalmayı tercih etmiştir. İşte bu blok da İttifak Devletleri olmuş ve böylece I. Dünya Savaşı'nda Almanya ile müttefik olarak savaşmıştır.

Savaşın son yılında 1918 yılı Ocak ayında ABD Başkanı Wilson'un savaşın sonlandırılmasına yönelik yayımladığı bir dizi ilkeler sonrasında İttifak Devletleri savaş son vermek istemişse de savaş biraz daha uzun sürmüştür. Osmanlı Devleti yöneticileri savaşın kaybedileceğini görerek ateşkes çağrısında bulunmuş ve yapılan görüşmeler sonrasında 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile savaşı sonlandırmıştır.

Bu çalışmada 21 Ekim ile 5 Kasım 1918 tarihleri arasında Almanya'da yayınlanan gazetelerde Osmanlı Devleti ile ilgili haberler taranmıştır. Gazetelerdeki haberlerin ekseriyeti İstanbul gazeteleri ve Türk Ordu Raporu'na dayanmaktadır. Haberlerde son aylardaki Osmanlı Devleti'nin cephelerdeki durumuna, daha sonra İtilaf Devletleri'nin barış görüşme isteklerine, mütareke ve barış şartlarına ve mütarekenin imzalanma sürecine ve daha sonra da mütareke maddelerine yer verilmiştir.

Alman basınında Osmanlı Devleti Türkiye olarak yer alırken daha çok Almanya ile ilgili cephe ve barış müzakere isteklerine yer verilmiş, Osmanlı Devleti'ne çok kısa şekilde yer verilmiştir. Bunun nedeni müttefiklerinin durumu hakkında halkına ve ordusuna fazla bilgi vermemek, savaşın devamını etkilememek olabilir. Genel olarak incelenen gazete nüshalarında küçük de olsa Osmanlı Devleti ile ilgili habere yer verilmiştir.

Sonuç olarak tüm gazetelerin taranmasında Türkiye'de savaşın son dönemi ve mütareke ile ilgili bilgilere paralel ve ters, zıt olmayan haberler yer almaktadır. Çalışma mütareke döneminde yayınlanan Alman gazeteleri çerçevesinde sürecin incelenmesi bakımından önemlidir.

Kaynakça

Gazeteler

Amtliches Kreisblatt
Berliner Börsen Zeitung
Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung
Berliner Tageblatt Wochen= Ausgabe für Ausland und Uebersee
Berliner Volks= Zeitung
Bütomer Zeitung
Koschminer Zeitung
Vossische Zeitung
Norddeutsche Allgemeine Zeitung

Eserler

- Akçuraoğlu, Y. (1928). "Osmanlı Devleti Umûmi Harb'de Bî-taraf Kalabilir miydi?", Türk Tarih Encümeni Mecmuası, Sayı 96-19, 1 Haziran 1928, İstanbul, s.1-29.
- Akten zur Deustchen Auswartigen Politik, Band. 2, Num. 012596.
- Alkan, N. (2014). "Alman Kaynaklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi", Uluslararası Sempozyum 1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, İstanbul, 20-20 Kasım 2014, s. 157-178.
- Alman Belgeleri, c. 38. Belge 15439, Bkz. Yusuf Hikmet BAYUR, Türk İnkılâbı Tarihi, C. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları,
- Armaoğlu, F. (1997). 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914). Ankara.
- ....., (1973). XX. yy. Siyasi Tarihi (1789-1960),Sevinç Matbaası, Ankara.
- ATESE, 1/1,D13, G2, Ds648
- ATASE Arşivi, Kls, 3194, Ds.88,fhr.1-10.
- Avrupa Ve Türkiye - Almanya İlişkileri, Osmanlıcadan Çeviren Nurcan Fidan, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 1999. S.115-
- Balcıoğlu, M, Kurtcephe, İ. (1992). "Birinci Dünya Savaşı Başlarında Romantik Bir Türk-Alman projesi Rauf Bey Müfrezesi", OTAM Dergisi, S.3, Ankara,s.247-269.
- Baykan, S. Eğribel, E., Özcan, U. (2002). XX. Yüzyıl", Sosyoloji Yıllığı Kitap 9, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul.
- Bayur, Y.H. (1983). Türk İnkılâbı Tarihi, C.II, Ks.4, TTK Basımevi, Ankara.
- Becker, W. (2011). Fredericvon Rosenberg Korrespondenzenund Akten des Deutschen Diplomaten und Aussenministers 1913-1937, Müchen, Oldernburg.
- Büyük Kültür Ansiklopedisi, (1984). C.8,Başkent Yayınları, Ankara.
- Cemal Paşa. (2001). Hatıralar, İş Bankası Yayınları.
- Danışmend, İ. H. (1971). İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi. c. 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul.

- Dokumente und Materialien zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, Reihe **2**, Bd. 2
(November 1917 - Dezember 1918), Hsg. vom Institut für Marxismus-Leninismus beim
Zentralkomitee der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands, 1957, Berlin, s.11.
- Hobsbawm, E. Kısa 20. Yüzyıl, Aşılıklar Çağı, Çev.Yavuz Alogan, Everest Yayınları, İstanbul.
- Kabacalı, A. (2006). Talat Paşa'nın Anıları. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Kurat, A.N. (1966), Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerin
Raporları, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Ludendorff, E. (1919). Meine Kriegserinnerungen 1914-1918, Berlin.
- Mcneill, W. (2006). Dünya Tarihi, (Çev.) Alaeddin Şenel, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi. (2013). Başbakanlık Devlet Arşivi Genel
Müdürlüğü Yay. İstanbul.
- Ordu Raporu, İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 4 Temmuz 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 7 Temmuz 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 11 Temmuz 1918 tarihli raporu.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 14 Temmuz 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 15 Temmuz 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 24 Temmuz 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 25 Temmuz 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 26 Temmuz 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 26 Temmuz 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 28 Temmuz 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 30 Temmuz 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 4 Ağustos 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 5 Ağustos 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 10 Ağustos 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 17 Ağustos 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 20 Ağustos 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 22 Ağustos 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 28 Ağustos 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 7 Eylül 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 8 Eylül 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 9 Eylül 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 16 Eylül 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 20 Eylül 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 22 Eylül 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 25 Eylül 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 26 Eylül 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 28 Eylül 1918 tarihli rapor.
....., İstanbul'dan Berlin'e ulaşan 29 Eylül 1918 tarihli rapor.
- Ortaylı, İ. (1983). Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu, Kaynak Yay., İstanbul.

- Rathmann, L. (1962). Berlin-Bağdat, Die emperialistische Nahostpolitik des Kaiserlichen Deutschlands, Berlin. Çev. Ragıp Zarakolu, Berlin-Bağdat, Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi, İstanbul.
- Sanders, L. Von, (1999). Türkiye'de Beş Yıl I, Çev. Örgün Uğurlu, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul.
- Schöningh F. (2008). Biographisches Handbuchdes Deutschen Auswartigen Dienstes 1871-1945, Wien-Zürich.
- Sezer, B., Egribel, E. ve Özcan, U. (2002). XX. Yüzyıl Türkiye Sosyolojisi 3, Öncü Basım Yayıncılık, İstanbul.
- Türkgeldi, A. F.(1951). Görüp İşittiklerim. TTK. Yayınları, Ankara.
- Uçarol, R. (1995). Siyasi Tarih (1789-1994), Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Yılmaz, V. (1993). I. Dünya Harbi'nde Türk Alman İttifakı ve Heyetleri, İstanbul.
- Wallach, J. L., (1976). Anatomie einer Militârhilfe, Der preussisch-deutschen Militârmissionen in der Türkei 1835-1919, Düsseldorf, Çev. Em. Tuğ. General Fahri Çeliker, Bir Askeri Yardımın Anatomisi, Türkiye'de Prusya-Alman Heyetleri 1835-1919, Ankara: Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Bşk. Yayınları, 1985.
- <http://landesarchiv-berlin.de/der-erste-weltkrieg-in-dokumenten>, 15.09.2019
- http://www.stahlgewitter.com/18_09_07.htm, 15.09.2019.
- <https://www.archivverlag.de/dokumente/militaergeschichte/erster-weltkrieg>, 15.09.2019.

Burak Sözer*

Pilancı, H. (2019). *Açık ve Uzaktan Türkçe Öğrenme Sistemleri İçin Ölçütler*. Ankara: Pegem Akademi, 75 s. ISBN 978-605-241-708-9

Giriş

İletişim ve bilişim teknolojilerinin sunduğu olanaklar neticesinde zaman ve mekân sınırlılığını ortadan kaldırarak, devlet kurumları ve özel kuruluşlar tarafından bir eğitim programı çerçevesinde hazırlanan açık ve uzaktan öğrenme sistemleri, bireye özerk bir öğrenme deneyimi sunması nedeniyle son zamanlarda yaygın olarak tercih edilen bir eğitim-öğretim modeli olmuştur. Uzaktan eğitim, yüz yüze ve geleneksel eğitim modelin bir alternatifi olarak düşünülmesine rağmen, yıllar içerisinde resmî ve özel kurumlar tarafından geliştirilen ve teknolojinin de ilerlemesiyle bilişim imkânlarını kullanan yenilikçi bir eğitim yaklaşımı hâline gelmiştir. Geleneksel eğitimde karşılaşılan coğrafi ve fiziksel kısıtlamaları ortadan kaldırması, daha az maliyetle daha fazla olanak sunması, kurumların ulusal ve uluslararası alanda geniş kitlelere eğitim vermesi, hem bireysel hem kitlesel eğitime imkân tanınması ve öğrenci bağımsızlığı gibi olanaklar sağlaması nedeniyle uzaktan eğitim modelleri, dünyada sıkça kullanılmaktadır.

Bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte uzaktan eğitim uygulamaları, kavram olarak sınırlılığını genişletmiş, öğrenme sistemlerinin erişiminin kolay ve yaygın olması nedeniyle “açık”, kullanıcılarına öğrenme olanağı sunması nedeniyle de “öğrenme” kavramını alarak uzaktan eğitimin yanı sıra “açık ve uzaktan öğrenme” şeklinde de tanımlanmaya başlamıştır (Pilancı, 2018:76). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde son dönemlerde ülkemizde de yaygınlaşmaya başlayan açık ve uzaktan öğrenme ortamları, teknolojinin en çok kullanıldığı sahalardan biri olan dil öğrenme disiplininde kapsamını genişletmeye devam etmektedir. Günümüzde, teknolojinin ve araçlarının küreselleşmenin en önemli unsuru hâline gelmesi

* (Dr. Öğrencisi); Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, buraksozer90@hotmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0002-0100-3129

nedeniyle, dil öğretimi ve dolayısıyla kültür aktarımı çevrim içi ve çevrim dışı bilişim sistemleri üzerinden gerçekleştirilmektedir. Türkçeyi dünyada en çok konuşulan, okunan, dinlenen ve yazılan bilim ve kültür dili hâline getirebilmek için açık ve uzaktan öğrenme sistemlerini kullanmak bir gereksinim olmuştur.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan uzaktan eğitim programları, eğitici eğitimi sertifika programları ve Türkçe öğretimi portalları şeklinde uygulanmaktadır. Çeşitli kurum, kuruluş ve bireyler tarafından hazırlanan açık ve uzaktan öğrenme sistemleri arasında uygulama, yöntem ve değerlendirme ölçütleri bakımından birliğin olmadığı açıktır. Gerek yurt içinde gerek yurt dışında Türkçe öğrenmek isteyenlere kaliteli bir eğitim sunabilmek için, açık ve uzaktan eğitim sunan kurumların belirli değerlendirmelerden geçmesi gerekmektedir.

Eğitim programları değerlendirme süreçlerinden biri de ölçütlerdir. Uzaktan eğitim yapısı gereği, değerlendirme aşamalarında başarı ölçütleri, değerlendirmeye elverişlilik ve değerlendirmeci gibi konularda farklılık gösterebilmektedir (Kaya, 2002:265). Uzaktan eğitim kurumlarında kullanılan farklı modeller nedeniyle, değerlendirme yaklaşımlarında da farklılıklar söz konusudur. Özellikle öğrenci sayısı fazla olan kurumlarda, karar vermeyi kolaylaştırmak için önceden belirlenen ölçütlere göre hareket edilir.

Bir eğitim programının değerlendirilmesinde kullanılan ölçme araçları, birbirinden farklı özelliklere sahiptir ve özellikle ölçüt, standart ve ölçme araçları arasındaki kavram farklılıklarını bilmemek, yanlış ölçümlere neden olur. Ölçütler, bir programın değerlendirilebilmesi için temel olarak görülen özelliklerdir. Standartlar ise, ölçütün yeterliliğine yanıt arar ve verir. Ölçme araçları, hazırlanan ölçütleri dikkate alarak performans hakkında bilgi veren veri toplama araçlarıdır (Kaya, 2002:268-270). Bunun yanı sıra ölçek, bireyler ile ilgili yargıda bulunabilmek için ölçme sonuçlarına ve ölçülen özelliğe bakar ve bir referans noktası olarak kabul edilir. Mutlak ve bağıl ölçüt olarak iki türe ayrılır (Karadağ, 2014:14).

Ölçütler, bir programın başarılı-başarısız, verimli-verimsiz gibi tanımlarla değerlendirilmesini temel noktalar üzerinden ortaya koyar. Dolayısıyla eğitimi verilecek alanın uzmanları tarafından iş birliği ile belirlenmelidir. Ülkemizde gerek yüz yüze gerek açık ve uzaktan eğitim uygulamaları ile yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde, kurumları denetleyen, verimliliğini ve kalitesini ortaya koyan ortak bir merkez bulunmamaktadır. Açık ve uzaktan eğitim, özelliği gereği değerlendirmesi zor bir sistemdir. Kurumların birbirinden farklı öğretim materyalleri hazırlaması, öğrencilerin amaçlarının farklı olması, eğitim, yaş, beklenti gibi unsurların da devreye girmesiyle değerlendirme aşamasında başarı ölçütlerinin tespit edilmesi uzun ve detaylı bir çalışma gerektirmektedir. Açık ve uzaktan eğitim ile yapılan Türkçe öğretiminde de bu sorunlarla doğal olarak karşılaşılmaktadır. Üniversitelerin farklı uzmanlara ve ekonomik olanaklara sahip olması nedeniyle açık ve uzaktan yabancı dil olarak Türkçe öğretim programlarının arasında bir kalite farkı meydana gelmektedir. Bu kalite farkını ortadan kaldırarak belirli başarı düzeylerine ulaşan yabancılara Türkçe öğretimi merkezleri ve eğitim sistemleri kurabilmek için belirli ölçütlere göre hareket etmek gerekmektedir. Değerlendirme için ölçüt, standart ve ölçüm araçlarının belirlenmesi, yabancılara Türkçe öğretim programlarının kalitesini rastlantısal değil yararlı ve anlamlı yargılar ile ölçmeye olanak tanır. Açık ve uzaktan Türkçe öğretim uygulamaları sunan kurumların performanslarının değerlendirilmesi, öğrencilerin öğrenci ihtiyaçlarını daha hızlı ve doğru tespit etmesini sağlar. Değerlendirme politikaları ve uygulamaları kalıcı hâle geldiğinde, kurum-eğitici-öğrenci arasındaki bağın kuvvetlenmesine olanak tanır.

Türkçenin açık ve uzaktan uygulamalarla öğretiminin ulusal ve uluslararası alanda bilinirliği, Türk dilinin bir bilim ve kültür dili hâline gelmesi adına önemlidir. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin teknolojiden destek alarak yaygın bir tabanda verimli bir şekilde sunulabilmesi için belirli ve ortak bir değerlendirme deseninin olması bir ihtiyaçtır. Bu çalışmanın amacı, Türkçenin yabancı dil olarak öğrenilmesi için hazırlanan açık ve uzaktan öğrenme sistemlerinin nitelikli bir şekilde üretilmesine katkı sağlamak, sistemi uygulayan kişi ve kurumların Türkçe öğretimi noktasında değerlendirilme ölçütlerini belirleyerek kalite süreçlerinin takibi olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla çalışma, Türkçe öğretiminin değerlendirme programları ve süreçleri hakkında önemli verilere sahiptir.

Değerlendirme

Eser üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde dünya genelinde hızla artan teknoloji destekli dil öğretimine dikkat çekilmiş, yabancılara Türkçe öğretiminde açık ve uzaktan öğrenme sistemlerinin gerekliliğine ve teknoloji tabanlı dil öğretim sistemlerinin nitelikli, verimli, etkili ve standartlara uygun bir şekilde devam ederek uzun ömürlü ve kalıcı olması için değerlendirme ölçütlerinin önemine vurgu yapılmıştır.

Açık ve uzaktan eğitim, ülkemizde kullanımı artan bir sistem olmasına rağmen bu kavramın içeriği ve tanımı hakkında sahip olunan bilgiler kısıtlıdır. Çalışmanın birinci bölümünde, açık ve uzaktan öğrenme nedir sorusunun yanıtı, yerli ve yabancı kaynaklardan sunulan ifadelerle ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra açık ve uzaktan öğrenmenin tarihsel gelişimi, bu konuda farklı sınıflandırmaları olduğu ifade edilmiş ve Yamamoto (2010)¹ dan aktarılan *Teknoloji ve Öğrenme Eğilimleri* tablosu sunulmuştur.

Bilgisayar Destekli Dil Öğrenme Alanının Gelişim Süreci, “Torat, B. (1998). Computer-Assisted Language Learning: an Overview” adlı çalışmadan uyarlanmış, bu süreç 1950’lerden başlanarak günümüze kadar olan gelişim evreleri, teknolojik gelişmeler, dil öğretim yaklaşımları, yabancı dil öğrenme sistemi örnekleri şeklindeki tablo başlıkları ile kronolojik olarak aktarılmıştır. Bu tablo, gerek dil öğretiminde gerek eğitim sisteminde teknolojinin zaman içerisinde ne kadar verimli ve yön gösterici olduğu hakkında bilgi vermektedir. Tabloda dikkat çeken nokta ise *Bilgisayar Destekli Dil Öğrenme Alanı* içerisinde yabancı dil olarak Türkçe öğrenme sistem örneğine ancak 2007 yılında rastlanılmasıdır.

Birinci bölümün en kapsamlı ve son kısmı *Açık ve Uzaktan Öğrenme Sistemleri ile Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenimi ve Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenmeye Yönelik Açık ve Uzaktan Öğrenme Sistemlerinde Kalite Standartları* bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmanın esas amacının belirtilmeye başlandığı bu bölümlerde, açık ve uzaktan öğrenme sisteminin yabancı dil olarak Türkçe öğretimindeki kullanımının Türkiye’deki ilk örnekleri görülmektedir. Nitelikli ve uluslararası ölçme programlarına uygun bir şekilde yapılan değerlendirme süreçleri, açıktan ve uzaktan Türkçe öğretimi için kurumsal bir yapı içerisinde gerçekleşmelidir. Bu durum, yabancılara Türkçe öğretim programlarının belirli politikalar ve doktrinler üzerinden gelişmesinin şart olduğunu göstermektedir.

İnternet araçlarının sunduğu olanaklar ile hazırlanan çevrim içi veya çevrim dışı dil öğretim programlarının her biri başarılı mıdır? Teknolojinin kullanımı, öğretim programlarının kapasite ve kalitesini artırmak için tek başına yeterli midir? Açık ve uzaktan öğrenme sistemlerinde kalite

¹ Yamamoto G.T., Ozan Ö., Demiray U. E. (2010). *3rd International Future-Learning Conference On Innovations in Learning For The Future 2010: E-Learning*. Istanbul University. 10-14 May.

standartları neden gereklidir? Bu soruların yanıtlarının aranmaya başlandığı bölümde, dil öğrenme sistemlerinin neden ölçütler dahilinde oluşturulması gerektiğinin önemine de vurgu yapılmaktadır.

Çalışmanın temelini oluşturan ikinci bölüm, *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimine Yönelik Açık ve Uzaktan Öğrenme Sistemleri İçin Değerlendirme Ölçütleri* başlığıdır. Bu kısımda, eserin konusu, amacı, kapsamı, yöntemi incelenen açık ve öğrenme sistemleri, ölçütlerin hangi becerilere yönelik belirlendiği, değerlendirme ölçütlerinde kullanılan kaynaklar sunulmuştur. Çalışmada mevcut sistemler üzerinde karşılaştırma yapılmamış, açık ve uzaktan öğrenme uygulamalarında Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde yararlanılabilecek değerlendirme ölçütleri listeler hâlinde sunulmuştur. Sistemin genel ölçütleri, hedef kullanıcıların amacı ve dil düzeyi başta olmak üzere içerik, hedef, yabancı dil öğrenme stratejilerinin öğretimi, etkileşim, dokümantasyon, kurulum/işletim, dönütler, ekinlikler, değerlendirme, özel ölçütler, hazırlayanlar, uygulayanlar, geliştiren ve dağıtan kurumlar ve fiyat boyutunda listelenmiştir. Ayrıca sistemin kullanılabilirlik ve teknik yapı gibi arayüz boyutunda değerlendirilmesi yapılırken dikkat edilmesi gereken ölçütler de belirtilmiştir.

Türkçe konu içeriğine ilişkin ölçütler ise işlev, tema, kategori, dildeki kalıplar, yapılar, süreçler boyutunda ele alınmış, bu ölçütler hazırlanırken Diller İçin Avrupa Öneriler Çerçevesi, 2013 versiyonundan destek alınmıştır. Dolayısıyla ölçütlerde, kişilerin dil öğrenme amacına bağlı olarak tematik ayrımlar yapılmış ve kullanım alanlarının sınırlılığı belirlenmiştir. Yabancı dil olarak Türkçe öğrencileri için açık ve uzaktan öğrenme sistemlerini kullanan ya da kullanacak olan kişi veya kurumların, yazma becerisini geliştirmeye yönelik sunacakları içeriklerin kalite standartlarının belirlenmesi için hazırlanan ölçütler, gösterilmiştir. Burada belirlenen boyutlar, yazma çalışmalarında kullanılması gereken metinler, metinlerin söz varlığının özellikleri, dil bilgisi ve yazma aktivite ve stratejilerine yönelik uygulamalar olarak belirlenmiştir. Yazma araçlarında, genelde sözlükler üzerinde durulmuş ve çevrim içi sözlüklerin kapsamlı ve anlaşılır olmasının bir ölçüt olarak kullanılması gerektiği görülmüştür.

Açık ve uzaktan öğrenme programlarının sahip olduğu teknolojik olanaklar nedeniyle dil öğretiminde en avantajlı olduğu noktaların başında kelime öğretimi gelmektedir. Günümüzde yerli ve yabancı kişi ve kurumlar tarafından çevrim içi ya da çevrim dışı olarak hazırlanan kelime öğretimi programları, dil öğrencilerinin amaçlarına hizmet edebilmektedir. *Kelime Öğrenmeye İlişkin Ölçütler* bölümünde özellikle kelime aktivitelerinin kelime öğrenme ve kelime üretme kazanımlarını nasıl sunması gerektiği hakkında değerlendirme ölçütü sunan kısım, program hazırlayıcılarına bilgi sunmaktadır. Bunun yanı sıra günlük hayatımızda çok sık kullandığımız arama motorları, konuşan sözlükler, yazılı ve görsel sözlükler birer kelime öğrenme aracı olmuştur. Bu araçların her birinin hangi normlarda olması ve değerlendirilmesi gerektiği *Kelime Öğrenmeye İlişkin Ölçütler* tablosunda verilmiştir.

Sonuç

Açık ve uzaktan öğrenme sistemlerine dil öğrenme amacıyla başvuran kişilerin beklentilerini sağlayabilmek ve bu sistemleri hazırlayan kişi ve kurumların programlarını nitelikli bir şekilde değerlendirmesini sağlamaya yardımcı olmayı amaçlayan ölçütler, bu çalışmada açık ve anlaşılır bir şekilde sunulmuştur. Ülkemizde 60 yıl önce temelleri atılan açık ve uzaktan öğrenme sistemleri, bugün çeşitli devlet kurumları ve özel kuruluşlar tarafından farklı disiplinlerde farklı amaçlar için kullanılmaktadır. Ancak bu programların verimliliğinin ve kalitesinin nasıl

ölçülmesi gerektiği ile ilgili çalışmalar ise oldukça kısıtlıdır. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde de açık ve uzaktan öğretim sistemleri gelişmekte olan bir alandır.

Türkçe öğrencilerine yönelik nitelikli ve kaliteli uzaktan eğitim programlarının geliştirilmesi için kurumsal bir bakış açısı ile ticari amaç gütmekten hareket edilmelidir. Türk dili, eğitim teknolojileri, içerik geliştirme ve tasarım uzmanları başta olmak üzere ilgili idari birimler iş birliği içerisinde çalışmalıdır. Bu çalışmada yer alan ölçütlerin üzerine eklemeler yapılabilir, eğitim portallarının değerlendirilmesi ve geliştirilmesi için ortak bir komisyon kurulabilir.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretim programında açık ve uzaktan eğitim sistemlerini uygulayan sistemler için değerlendirme ölçütlerinin hazırlandığı bu çalışmada, üzerinde durulan dokuz bölümde toplam 26 tema, 116 boyut ve 510 ölçüt belirlemiştir. Bilgi çağında iletişim olanak ve teknolojilerinin yaygın ve hızlı kullanımı, ülkemizde bu alanda yapılacak çalışmaların önemini ve gerekliliğini ortaya koymaktadır. Türkçeyi bir dünya dili hâline getirmek için teknolojinin etkili ve bilimsel standartlara uygun bir şekilde kullanımı şarttır.

Kaynakça

Akyıldız, M. (2015). Açık ve Uzaktan Öğretimde Ölçme ve Değerlendirme Politikaları, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, C:1, S:3, s.8-25.

Kaya, Z. (2002). *Uzaktan Eğitim*. Ankara: Pegem Akademi.

Karadağ, N. (2014). *Açık ve Uzaktan Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme: Mega Üniversitelerdeki Uygulamalar*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uzaktan Eğitim Anabilim Dalı, Eskişehir.

Pılandı, H. (2018). Açık ve Uzaktan Türkçe Öğrenenlerde Etkileşim: Eşzamansız İletişimde Öğretim Diyalogları. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, C:4, S:7, s.75-90.

İnternet Kaynakları

Anadolu Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Öğrenme Sözlüğü, <http://auosozluk.anadolu.edu.tr/>

United States Distance Learning Association, <https://usdla.org/>

DÜZELTME

1. Cilt 6, Sayı 11’de yayımlanan “Ortaokul 6. Sınıf Öğrencilerinin Kelimeleri Telaffuz Etme Durumları” isimli makalenin yazarı Prof. Dr. Yusuf Tepeli’nin ünvanı sehven Doç. Dr. Yazılmıştır.
2. Aynı makale "5. International Eurasian Educational Research Congress”de sözlü bildiri olarak sunulmuş ve tam metin olarak yayımlanmış çalışmadan geliştirilmiştir ifadesi yazarlar tarafından sehven unutulmuştur.